

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIK: MUHAFAZAKÂR
DÜŞÜNCE DERGİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ÖZER

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN

Ocak- 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

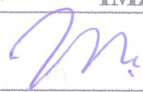
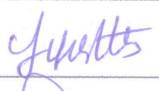
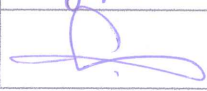
**TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK: MUHAFAZAKÂR
DÜŞÜNCE DERGİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK ÖZER

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

“Bu tez 10/02/2018 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINCI	Basarılı	
Urd. Doç. Dr. Fatma YURTAS ÖZCAN	Basarılı	
Urd. Doç. Dr. Fikret ÇELİK	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Türkiye’de Muhafazakârlık: Muhafazakâr Düşünce Dergisi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 17/12/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 8 ‘dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dâhil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci

(Adı – Soyadı, İmzası, Tarih)

Burak ÖZER 22.01.2018

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı	: Burak ÖZER
Öğrenci Numarası	: 1460Y03003
Ana Bilim Dalı	: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	: Siyaset ve Sosyal Bilimler
Statüsü	: ☒ Y. Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

Danışman

(Adı - Soyadı, İmzası, Tarih)

Yrd. Doç. Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN

Yyrttas 22.01.2018

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN' a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tüm yaşamım boyunca olduğu gibi, yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tez süresince benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Burak ÖZER

10/01/2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v

GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE MUHAFAZAKÂRLIK	5
1.1 Muhafazakârlığın Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	5
1.2. Aydınlanma Aklı ve Muhafazakâr Akıl.....	14
1.3. Muhafazakârlığın Unsurları	19
1.3.1. Muhafazakâr Düşüncede Devlet ve Siyaset.....	19
1.3.2. Muhafazakâr Düşüncede Aile	22
1.3.3. Muhafazakâr Düşüncede Tarih Ve Gelenek	24
1.3.4. Muhafazakâr Düşüncede Birey ve Toplum	26
1.3.5. Muhafazakâr Düşüncede Değişim	28
1.3.6. Muhafazakâr Düşüncede Din.....	29
2. BÖLÜM: TÜRKİYEDE MUHAFAZAKÂRLIĞIN SERÜVENİ	31
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Muhafazakâr Anlayış	32
2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Muhafazakârlık Düşüncesi	41
2.2.1. Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası	46
2.2.2. Türk Muhafazakârlığının Doğuşu ve Cumhuriyetçi Muhafazakârlık.....	48
2.3. Çok Partili Hayat Dönemi Muhafazakâr Anlayış	58
2.3.1. 1950 Öncesi ve 1950 Seçimleri Siyasal Durum.....	59
2.3.2. Dp Dönemi Muhafazakârlık Anlayışı	65
2.3.3. 1960 Sonrası Siyasal Ortam Ve Muhafazakâr Düşünce	68
2.3.4. 1980 ve Sonrası Türkiye’de Siyasal Süreç İle Birlikte Muhafazakâr Anlayış.....	72
2.4. 2000 Sonrası Ak Parti ve Türkiye’de Muhafazakârlık	78

3.BÖLÜM: MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ EKSENİNDE

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIK TARTIŞMALARI..... 85

3.1. Muhafazakâr Düşünce Dergisi.....	85
3.1.1. Derginin Amacı.....	86
3.1.2. Derginin Yöntemi	88
3.2. Muhafazakâr Düşünce Dergisinin Çözümlemesi.....	89
3.2.1. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Aile	90
3.2.2. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Devlet	95
3.2.3. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Birey	100
3.2.4. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Değişim	105
3.2.5. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Gelenek.....	109
3.2.6. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Din Ve Adalet.....	114
3.3. Muhafazakâr Düşünce Dergisinin Türkiye’deki Muhafazakârlık Tartışmalarına Etkisi	120

SONUÇ.....	128
-------------------	------------

KAYNAKÇA	132
-----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	140
----------------------	------------

KISALTMALAR

AK PARTİ	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Adalet Partisi
CHF	:Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	:Demokrat Parti
DYP	:Doğru Yol Partisi
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	:Milli Nizam Partisi
RP	:Refah Partisi
SCF	:Serbest Cumhuriyet Fırkası
TİP	:Türkiye İşçi Partisi
TpCF	:Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Tezin Başlığı : Türkiye’de Muhafazakârlık: Muhafazakâr Düşünce Dergisi		
Tezin Yazarı : Burak ÖZER	Danışman : Yrd. Doç. Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN	
Kabul Tarihi : Ocak / 2018	Sayfa Sayısı : V (Ön Kısım)+140 (Tez)	
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler	
Muhafazakârlık, tanımlanması zor bir kavram olmuştur. Üzerinde düşünmeyen kişilere göre sadece dincilik ve gericilik olarak görülmektedir. Ancak bu yaklaşım hem indirgemeci hem de doğru olmayan bir yaklaşımdır. Muhafazakârlık, din, tarih ve gelenek, tecrübe, değişim, toplum ve birey, devlet ve siyaset gibi birçok olgu üzerinde söz söyleyen ve bunlara dair argümanlar sunan bir düşünce tarzıdır. Muhafazakârlığın bir ideoloji olup olmadığı yönünde çeşitli tartışmalar olmasına rağmen çalışmada bir düşünce olarak değerlendirilecektir. Fransız devrimi ve aydınlanmanın getirdiği radikal değişime karşı olarak ortaya çıkan muhafazakâr düşünce özellikle Türkiye’de henüz tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Buradan hareketle muhafazakâr düşüncenin daha iyi anlaşılması adına tezin ilk bölümünde kavramsal olarak muhafazakârlığın değerlendirilmesi yer alacaktır. Bu bölümde aynı zamanda muhafazakârlığın Batı’da ortaya çıkış sürecine de yer verilecektir. Bununla birlikte bünyesinde birçok unsuru bulunduran muhafazakâr düşüncenin bu unsurlara nasıl baktığı yine bu bölüm içerisinde değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkış süreci ve günümüze kadar olan tarihsel seyri siyasal süreç ile birlikte derinlemesine incelenecektir. Son bölümde ise Türkiye’de muhafazakâr düşünce üzerinde çıkarılan Muhafazakâr Düşünce dergisinin incelemesi yapılacaktır. Bölümün başında öncelikle derginin tanıtımına yer verilecektir. Daha sonra ise muhafazakârlığın unsurlarının dergide nasıl incelendiği ele alınarak, bu unsurların Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetinde nasıl yer aldığı detaylandırılacaktır. Bölümün sonunda ise Türkiye’de ki muhafazakârlık tartışmalarına ve derginin bu tartışmalara nasıl katkı sağladığı işlenecektir. Muhafazakâr düşüncenin ve Muhafazakâr düşünce dergisinin detaylı şekilde ele alındığı bu tezde, muhafazakârlık kavramının daha iyi anlaşılması, muhafazakâr düşüncenin Türkiye serüveni ve kendisine muhafazakârlığı anlatmayı bir görev edinen Muhafazakâr düşünce dergisinin bilinirliğinin artması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda tez Türkiye’deki muhafazakârlık tartışmalarının ne boyutta olduğunu görmek açısından önemli olacaktır. Bütün bunlarla birlikte özellikle muhafazakâr düşünce dergisi incelemeleri ile Türkiye’de var olan muhafazakârlık literatürünü bir araya getirmesi açısından yine muhafazakârlık üzerinde çalışacak kişilere bir katkı sunacağı söylenebilir.		
Anahtar Kelimeler : Muhafazakârlık, Muhafazakâr Düşünce, Türkiye’de Muhafazakârlık, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Muhafazakârlık Tartışmaları		

University of Sakarya, Institute of Social Sciences Master's Degree Thesis Abstract

Title of the Thesis : Conservatism in Turkey: The Journal of Conservative Thought			
Writer of Thesis : Burak Özer		Supervisor	: Asst. Prof. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN
Date	: January / 2018	Number of Pages : V (front part)+ 140 (Thesis)	
Department	: Political Science and Public Administration	Subfield	: Political and Social Sciences
Conservatism has become a difficult concept to define. According to the people who do not think on it, it is seen only as religiousness and reaction. However, this approach is both a reducer and an inaccurate approach. Conservatism is a mode of thinking that speaks and presents arguments on many facts such as religion, history and tradition, experience, change, society and individual, state and politics. Though there are various debates as to whether conservatism is an ideology, it will be considered as an idea in the study. Conservative thought emerging against the radical change brought about by the French revolution and enlightenment is not yet fully understood in Turkey. Therefore, in the first part of the thesis, in order to better understand conservative thinking, the conceptual conception of conservatism will take place. This section will also include the emergence of conservatism in the West. In addition, how the conservative thinker with many elements in his mind look at these elements will be evaluated in this section. In the second part, the process of emergence of conservative thinker in Turkey and the historical course as much as daylight will be examined in depth with the political process. In the last part, The Journal Of Conservative Thought published on conservative thinking in Turkey will be examined. At the beginning of the chapter, the Journal of Conservative Thought will be introduced. . Then, how the elements of conservatism were examined in the this journal, and how these elements took place in the Ottoman and Turkish Republic will be elaborated. At the end of the chapter, the discussions on conservatism in Turkey and how the magazine contributes to these discussions will be covered. This thesis, in which conservative thinking and The Journal of Conservative Thought are discussed in detail, aims to increase the awareness of the Journal of Conservative Thought, which has a task of better understanding of the concept of conservatism, a task of conservative thinking to describe. At the same time, the thesis will be important in terms of seeing the extent of the discussions on conservatism in Turkey. With all this, it can be said that it will contribute to the people who will work on conservatism in terms of bringing together the literature of conservatism in Turkey, especially with the reviews of The Journal of Conservative Thought.			
Keywords : Conservatism, Conservative thinking, in Turkey, Conservatism, The Journal of Conservative Thought, Conservatism Debates.			

GİRİŞ

Muhafazakârlık, Fransız devrimi ile birlikte ortaya çıkmış, hem Batı siyasal düşüncesine hem de Türk siyasal düşüncesine önemli etkilerde bulunmuştur. Ancak muhafazakârlığın uzun bir tarihsel süreci olmasına rağmen anlaşılması ve tanımlanması zor bir kavramdır. Bu sebep ile hem Batı’da hem de Türkiye’de üzerinde çalışılan bir konudur. Buradan hareketle bu çalışma öncelikli olarak muhafazakârlığın kavramsal olarak açıklanması ve ortaya çıkış süreci ele alınacaktır. Daha sonra ise muhafazakâr düşüncenin unsurları ile birlikte değerlendirilmesine yer verilecektir. İkinci bölüm ise, muhafazakârlık kavramının Türkiye’deki serüvenini içerecek olup, çalışmanın ana bölümünü *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* ekseninde Türkiye’de muhafazakârlık tartışmalarının yer aldığı son bölüm oluşturacaktır.

Araştırmanın amacı ve önemi

Türk siyasal ve toplumsal yaşantısına bakıldığında zaman ‘muhafazakârlık’ kelimesinin çok kullanıldığı gözlenmektedir. Pratikte ve söylemde çok fazla kullanılan bu kelimenin teorik olarak içeriği çok fazla bilinmemektedir.

Siyasal olarak muhafazakârlığa bakıldığında genellikle kendini din temelli atfeden ya da öyle gösterilen partiler ve sağ eğilimli partiler akla gelmektedir. Ancak bu yanlış bir düşünce tarzıdır. Çünkü her dindar muhafazakâr olabilir ancak her muhafazakâr dindar olmak zorunda değildir. Din ile muhafazakârlık arasında bir ilişki vardır ancak muhafazakârlığı sadece din üzerinden tanımlamak ya da tamamen din temelli bir düşünce olarak görmek yanlış olacaktır. Bununla birlikte sadece sağ eğilimli partilerin muhafazakâr olabileceği düşüncesi de yanlıştır. Bu sebeple muhafazakârlık detaylı olarak incelenmelidir.

Muhafazakâr anlayış çoğu zaman olumsuz olarak da tanımlanmaktadır. Muhafazakâr düşünceye olumsuz anlam ifade ettiğini belirtenler genellikle muhafazakârlığı; gerici, değişime karşıt ya da tutucu olarak görmektedirler. Bu yüzden muhafazakârlık düşüncesi bu kısır düşünceler dışında tanımlanmalı ve üzerinde araştırılması gereken bir konudur.

Muhafazakârlık düşüncesinin tarihsel perspektifine bakıldığında Fransız Devrimi'ne dayandırmaktadır. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan değişim ve yeniliklere karşı gelenek ve eskiyi koruma düşüncesinde olanlar muhafazakâr düşünceyi ortaya atmışlardır. Fransız Devrimine karşı olan Muhafazakârlar aslında varlığını ve ortaya çıkışını yaşanan bu gelişmeye borçludur. O yüzden muhafazakâr düşünceyi anlamak ve tam anlamıyla temellendirebilmek için Fransız Devrimi ile yaşanan değişim ve dönüşümü bu doğrultuda yaşanan büyük yıkımları incelemek faydalı olacaktır.

Özellikle ülkemizde belirtildiği gibi muhafazakâr düşüncenin derinliği ve tarihsel perspektifi çok fazla bilinmemektedir. Kavramsal ve teorik bağlamda fazla bilinmemesine rağmen siyaset alanında ve toplumsal alanda sıklıkla kullanılan bir kavramdır.

Genellikle siyasi konjonktür 'de olmak üzere sosyolojik olarak da fazlasıyla gündelik hayatta yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun devamında ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti ile beraber laikleşme adımlarıyla dinden soyutlanmaya çalışılsa da toplum temelinde bunun çok başarılı olduğu söylenemez. Bu doğrultuda tarihsel, siyasi ve sosyolojik olarak din kökleri olan bir ülkede muhafazakâr düşünce dinden bağımsız düşünülememektedir. Ancak belirtildiği gibi köklerinde gelenek ve koruyuculuk olan muhafazakâr düşünceyi sadece din üzerinden tanımlamak yanıltıcı ve eksik bir bakış açısı olacaktır. Türkiye'de muhafazakârlığın özellikle gündelik siyasette ve toplumsal yaşantı içerisinde yeterince anlaşılamamasının sebebi olarak bu din temelli tanımlama gösterilebilir.

Çalışmanın amacı ve önemi de tam da bu doğrultuda ortaya çıkacaktır. Ülkemizde sadece diğer etkenlerden bağımsız din temelli olarak düşünülen muhafazakâr düşüncenin, temel kökleri ve dayandığı olgular incelenmesi ve çalışılması gereken konulardan bir tanesidir. Bu yüzden bu çalışmanın amacı öncelikle muhafazakâr düşünceyi tüm yönleriyle ele alıp ülkemizdeki muhafazakâr düşünce anlayışını ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmada ele alınacak Türkiye'de ki muhafazakârlık üzerine çıkarılan Muhafazakâr Düşünce Dergisi'nin ortaya koyduğu olgular ve çalışmalar bağlamında incelenmesi çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Bu araştırmada muhafazakâr düşüncenin tarihsel perspektifte değerlendirilmesiyle beraber Türkiye'deki muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkışı ve günümüze kadar olan süreci siyasal süreç ile birlikte incelenerek, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* ışığında muhafazakâr düşüncenin unsurlarını ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sınırları çok geniş gibi görünse de özü ve kapsamı Muhafazakâr Düşünce Dergisi ışığında Türkiye'deki muhafazakârlık tartışmalarını açığa çıkarmaktır.

Muhafazakârlık kavramı çok fazla kullanılmasına rağmen özellikle içeriği yeterince bilinmemektedir. Birçok insan kendini muhafazakâr olarak tanımlarken, muhafazakârlığın ne olduğu sorulduğunda çok kısır cevaplar vermektedirler. Bunlar göz önüne alındığında, çalışmanın ilk bölümde derinlemesine muhafazakârlık incelenecek, ikinci bölümde tamamen Türkiye'deki siyasal süreç ile birlikte ortaya çıkan Muhafazakâr düşünce üzerinde durulacak olup, ülkemizde muhafazakârlığın tarihsel süreci günümüze kadar ele alınacaktır. Son bölümde ise Türkiye'de muhafazakâr düşünceyi anlatmaya çalışan dergi olan *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* ışığında muhafazakârlığın temel olguları ele alınıp, bu doğrultuda derginin Türkiye'deki muhafazakâr düşünce üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Sosyal Bilimler ucu olmayan bir derya olarak düşünülebilir. Bundan dolayı Sosyal bilimlerde birçok yöntem bulunmaktadır. Bununla birlikte bilimsel çalışmada yöntem çok büyük önem arz etmektedir. Yöntem çalışmanın nasıl yapıldığını ve hangi tavırla ele alındığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada; Öncelikle literatür taraması yapılarak konuyla ilgili bilgi-belge toplanmıştır. Daha sonra bu belgeler içeriklerine göre tasnif edilerek konu ile ilgili olanlar okunmaya başlanmıştır. Bu okumalardan yola çıkarak konuyla alakalı yabancı ve yerli kaynaklar araştırılmaya başlanmış ve temin edilmiştir. Bu aşamadan sonra bu kaynaklar okunmaya başlanmış ve gerekli çıkarımlar yapılmıştır.

Çalışma hazırlanırken ve okumalar yapılırken objektif kalınmaya özen gösterilmiş hem konuyu destekleyen hem de eleştiren yaklaşımlar dikkatli bir şekilde okunmuş ve

incelenmiştir. Belirtildiği gibi bir derya olarak düşünölen Sosyal bilimlerde tek ve keskin doğrular bulunamamaktadır. Bundan dolayı okunan eserlerden alıntılar yapılacak, bu alıntılar yorumlama metodu yolu ile çalışmada yer alacaktır. Aynı zamanda konu ile alakalı önde gelen isimlerin düşönceleri karşılaştırma yöntemi ile ele alınacaktır.

1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE MUHAFAZAKÂRLIK

Çalışmanın bu bölümünde muhafazakârlık kavramının tanımı ile birlikte ortaya çıkışı ele alınacaktır. Öncelikli olarak çalışmanın daha iyi anlaşılması adına muhafazakârlık kavramının tanımlaması yapılacaktır. Daha sonra ise Fransız devrimi ile başlayan ortaya çıkış süreci incelenecektir.

Muhafazakârlık kavramı olarak tek başına değerlendirilebilecek bir düşünce değildir. Bu sebeple ortaya çıkış sürecinden sonra ilk olarak “Aydınlanma akı” “Muhafazakâr akı” karşılaştırılması yapılacaktır. Daha sonra ise bölümün son kısmın da muhafazakârlık düşüncenin temel unsurları olan “Devlet ve Siyaset”, “Aile”, “Tarih ve Gelenek”, “Birey ve Toplum”, “Değişim”, “Din ve Adalet” yer verilecektir. Bu unsurlara yer verilirken muhafazakâr düşüncenin bu unsurlara bakış açısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.1 Muhafazakârlığın Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Sosyal Bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi siyaset biliminde de bir kavramın birden çok tanımı ve anlamı bulunmaktadır. Fen bilimleri gibi net ve kesin doğruları olmayan sosyal bilimlerde tanımlar, anlamlar ve doğrular kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların doğmasına sebep olan birden fazla etmen bulunmaktadır. Kişinin ya da toplumun inanç ve düşünce yapısı bununla birlikte yerleşmiş, geçmişten gelen kültürel kökleri, gelenekleri gibi birçok etmen kavramların farklı şekilde tanımlanmasına neden olmaktadır. Muhafazakârlık da bu kavramlar arasında gösterilebilir.

Muhafazakârlık tanımlanması gerçekten kolay bir kavram değildir. Bunun başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, her ülkenin bir geleneği vardır. Dolayısıyla gelenekler ülkeler içerisinde farklılık göstermektedir. Muhafazakâr düşüncenin de bu gelenekle zorunlu bir bağa sahip olduğu düşünüldüğünde kavramın ülkeden ülkeye farklı tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla düşüncenin tanımlanması ve yorumlanması ülkeden ülkeye değişkenlik gösterebilmekte ve kavramsal olarak keskin bir tanımlama yapılması zorlaşmaktadır. İkincisi ise, muhafazakârlığın ideoloji ve doktrinlere karşı şüphe ile bakmaktadır. Bu durum muhafazakârlığın sistematik bir

ideoloji olarak ortaya konmasını engellemektedir (Erdoğan, 2004: 5). Bu durum Muhafazakârlık kavramı üzerinde bir ideoloji olup olmadığı tartışmasını da ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda kimileri muhafazakârlığı bir ideoloji olarak ele alırken, kimileri sadece siyasi bir doktrin ya da düşünce olarak değerlendirmektedir.

Muhafazakârlık temel olarak mevcut değerleri bugüne taşımaktır, muhafaza edilmesi gereken milli ve manevi değerleri muhafaza etmek temel gayesidir. Bununla beraber muhafazakârlık bir yere demir atmak gibi durağan değildir. Durağan olmadığı gibi bugün din üzerinden yapılan tanımlamalar ya da açıklamalarda yer aldığı gibi yobazlık da değildir. Muhafazakârlığın karşısında reaksiyonerler yani tutucular, gericiler ile diğer kısmında radikaller yani devrimciler, ilericiler bulunur. Dolayısıyla karşısına gericileri ve devrimcileri alan muhafazakârları bu iki tarafa göre orta yolu tutmuş ılımlılar olarak tanımlanabilir (Samuk, 1989: 7). Ancak kavramsal ve kelime kökeni olarak bir tanımlama yapmak gerekirse Latince “conservare” ve “conservatismus” kelimelerinden türeyen muhafazakârlık “korumak” veya olduğu gibi muhafaza etmek anlamına gelmektedir. Bu tanımlama tamamen etimolojik bir tanımlamadır ve yeterli değildir. Bununla beraber tanımlanması zor, karmaşık ve tartışmaya açık bir kavram olan muhafazakârlık ’tan ne anlaşılması gerektiği cevaplanması gereken bir sorudur (Beneton, 1991: 7).

Bu sorudan yola çıkarak Beneton muhafazakârlığı şu şekilde açıklamıştır;

“Modern zamanlarda doğan ve ona karşı ortaya çıkan bir fikri (ve siyasi) harekettir. Muhafazakâr doktrin Avrupa uluslarının geleneksel siyasi ve toplumsal düzenini savunmak için oluşmuştur, anti- modernidir. Bu nedenledir ki saf muhafazakârlık bir gelenekçiliktir. Muhafazakârlığın değerlerine sadık kalmakla birlikte, tarihin zorlamasıyla modernleşme öncesi gelenekten ve onun temsil ettiği tarihsel modelden ayrılan akrabalara sahip olduğu ölçüde, yeni muhafazakârlıktan söze edilecektir” (1991: 10-11).

Kök ise;

Muhafazakârlık. “statükoculuktur, “geçmişe özlemdir”, “karşı-devrimciliktir”, “devrim karşıtlığıdır”, “gelenekçiliktir”, “dindarlıktır”, “an-ne babaların çocuklarının kendi bildiği değerlere göre yetişmelerini istedikleri bir zihin durumudur”, “durumcudur”, “duruma göre durumdan pay çıkaran pragmatik bir ideolojidir”, “hatta ideoloji bile değildir”, “plansız programsız bir şeydir”, “öyle bir şeydir ki durur”, “kendine tarihten bir yer seçer ve durur”, “git-mek isterse de gittiği yer ileri değildir, hep geriye geriyedir”, “gericidir” (2004: 117).

Görüldüğü üzere iki entelektüelin tanımı konuyu farklı şekilde ele almaktadır. Beneton'un tanımı incelendiğinde muhafazakârlığın siyasal ve gelenekçi yanına dikkat çektiği görülmektedir. Bununla beraber modernleşme karşı olarak da düşünülen muhafazakârlık yeni türleriyle modernleşmeye çalıştığı ya da çalışacağı bu tanımdan anlaşılmaktadır. Kök ise, tanımında muhafazakârlığın ideoloji olmadığını vurgularken onun devrim karşıtlığı yönüne dikkat çekmektedir. Aynı zamanda yönünün modernleşme olmadığını tarihte bir noktaya gitmeyi arzuladığına vurgu yapmaktadır. Muhafazakârlığın temel noktalarını ele alan bu tanımlamalar muhafazakârlığın unsurları üzerinden kavramsal bir değerlendirmedir.

Muhafazakârlık konusunda diğer bir tanımlama ise Aydınlanma ve onun akıl anlayışı üzerinden yapılabilir. Muhafazakârlık bu Aydınlanma ve aydınlanma aklın ürünü olan her türlü siyasi duruma muhalif olan, akılcı siyaseti ve bu siyasetin ürünü olarak ortaya çıkan devrimden toplumu korumayı amaçlayan ve beraberinde Aydınlanmayı eleştirmesinden doğan bir siyasi felsefedir (Özipek, 2005: 5). Fakat zamanla bir düşünce geleneği olarak gelişmiş bir ideoloji olduğu söylenebilir. Tanım olarak ise muhafazakârlık, bir milleti diğer milletten ayıran, o millete ait özelliklerin korunması ve korunarak geliştirilmesidir. Milleti kültürel ve siyasi anlamda sürekli ve istikrarlı kılan unsurlara, değerlere bağlı kalarak dolayısıyla bütün bu değer ve unsurları canlı tutarak, yine aynı unsur ve değerleri tahrip etmeden yenilikçi bir tavır takınmaktır (Erkal, 1989: 15-16).

Görüldüğü gibi muhafazakârlık laiklik, inkılapçılık vs. kavramlar gibi tanımlanması zor kavramlardan birisidir. Nitekim bu zorluk çalışmalara yansımış ve muhafazakârlık çalışmalarında görüş farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple ülkemizde de muhafazakârlık kavramı tam anlamıyla anlaşılamamış, hatta bazı zamanlarda kasıtlı olarak yanlış değerlendirilerek siyasal amaçlara göre tanımlamalar yapılmıştır.

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak bir muhafazakârlık tanımı yapılacak olursa muhafazakârlık; geçmişi, gelenekleri, tecrübeyi ve bütün bu olguları içine alan, tarihi değerlere önem veren ve bu değerlerin korunması gerektiğini savunan bir düşüncedir. Bununla birlikte yıkıcı devrime karşı fakat toplumsal yaşama kötü etkisi olan her şeyin değişebileceğini, bu değişimin süreç içerisinde kendiliğinden olması gerektiğini ileri süren, gelenekçi, dindar, korumacı, devrim karşıtı bir düşünce anlayışdır denilebilir.

Muhafazakârlık; siyasal tutum muhafazakârlığı ve siyasal düşünce muhafazakârlığı olarak ikiye ayrılabilir. Düşüncelerden farklı olarak tutumlardaki muhafazakârlık insanların davranışları itibariyle muhafazakâr olmalarıdır. Bunun siyasete yansımaları ise iktidarın her ne şekilde olursa olsun korunmasıdır. İktidarın niteliği ya da nasıl korunacağı önemli değildir. Sosyalist rejimlerde de bu tutum görülmekte ve hatta geçmişin devrimcileri bugünün muhafazakârları olabilmektedir. Bu iktidar bütün değişim taleplerine karşı direnir ve her şartta iktidarını koruma amacı güder. Bunu yaparken de kendi devrimci özelliklerini bile yok edebilir. Ancak sağ siyasetin merkezinde yer alan muhafazakârlık bu tür muhafazakârlık değildir (Çaha, 2001: 97-98.).

Sağ siyasetin merkezinde yer alan muhafazakârlık özellikle 20.yy ikinci yarısından itibaren damgasını vuran muhafazakârlık türü ise siyasal düşünce muhafazakârlığıdır. Siyasal düşünce muhafazakârlığı aydınlanmaya, sanayi toplumunun getirdiği yeni toplum düzenine, Fransız Devrimi'ne ve onunla birlikte gelen devrimci ideolojilere karşı kapsamlı ve sistemli bir siyasi düşünceyi ifade etmektedir (Çaha, 2001: 97-98). Ancak muhafazakârlığın bir ideoloji mi yoksa bir düşünce mi olduğuna dair çeşitli tartışmalar yapıldığını yinelemek gerekir. Bu tartışmaların muhafazakârlığa bakış açısına göre değişiklik gösterdiği söylenebilir. Nitekim Çetin; muhafazakârlığın kendisini devrim ve ideolojilerin karşısına koyduğunu ve dolayısıyla devrim ve ideoloji karşısı bir siyasal akım olduğunu belirtmiştir (2011: 279).

Fransız Devrimi'nin siyaset felsefesi tarihi içerisinde özgün bir yer tuttuğu söylenebilir. Devrimin ayak izlerinin belirdiğinde Avrupa'nın her yerinde büyük bir heyecan uyandırdığı söylenebilir. Çoğu radikal liberal ve aydınlanmanın iyimserliğini taşıyan kesimlere göre devrim yepyeni ve daha insani bir dünyanın başlangıcını müjdelemekteydi. En sonunda geçmişin ağır yükünden kurtulacak bir isyanın adımları atılmıştı. Onların attığı bu adımla beraber Avrupa da ki monarşiler son bulacak yerini özgürlük, eşitlik, kardeşlik alacaktı (Özipek, 2006: 66-67). Fransız devrimini gerçekleştiren kesim, artık geçmişin ve onun getirdiklerinin etkisini kaybettiğini, devrim ile birlikte toplumun bütün alanlarında keskin bir dönüşüm ile birlikte yeniliklerin gelmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Muhafazakâr düşüncenin temelleri işte bu devrime karşı yöneltilen eleştiriler kapsamında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Fransız Devrimi ve Sanayileşmeye ile birlikte ortaya çıkan sınıfsal ayrım, devrimin beraberinde getirdiği ahlaki, kültürel ve dini değişimler muhafazakârlığın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Çetin, 2011: 279). Nitekim muhafazakâr düşüncenin fikir babası olarak adlandırılan Burke’ün “Reflections on the Revolution in France (Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler- 1790) adlı eserlerinde Fransız devrimini eleştirmesiyle birlikte Muhafazakâr Düşüncenin adeta ilkelerini belirlemiş ve eserinde yer almıştır (Heywood, 2014: 83). Burke ve onun destekçilerine göre muhafazakârlık Avrupa tarihi dokusunda kopukluk olarak beliren bir büyük olaya, Fransız Devrimi’ne karşı bir tepkiden doğmuştur. Dolayısıyla muhafazakâr düşünce karşı-devrimci olarak ortaya çıkmıştır.

Muhafazakârlık devrimin getirdiği uygulamalarını başından itibaren reddetmekteydi. Devrimin getirdiği toplumsal ve ahlaki ilkeleri insanın doğasına aykırı olarak görmüşlerdir (Beneton, 1991: 11). Burke ve arkadaşları bu devrimin o an için olumlu görünmesine rağmen ileride çok büyük sorunlara yol açacağını, toplumu parçalayacağını ön görmüşlerdir. Bu yüzden geçmiş değerlerin muhafaza edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Çünkü onların farkına vardıkları en temel düşünce Devrim her zaman kendi çocuklarını yer düşüncesi Fransız devriminde de gerçekleşecektir. Nitekim bu öngörü gerçekleşmiş, Burkeyi yalanlayan ve eserine sert bir şekilde cevap veren devrimi sonuna kadar destekleyen Paine devrimin ilerleyen dönemlerinde giyotinin dehşetinden kurtulamamıştır (Özipek, 2006: 67).

Muhafazakârlık konusunda önemli bir eser ortaya koyan Özipek “*Muhafazakârlık açısından ortaya çıktığı çağı farklı kılan ayırıcı vasıf veya onu belirleyici kılan temel nitelik nedir?* Sorusuna Muhafazakâr siyasi düşüncenin doğuşuna sahne olan bu yüzyılın (18.yy) önceki ve sonraki yüzyıllardan ayırıcı vasfı onun “Akıl Çağı” olarak adlandırılmasıdır cevabını vermiştir. Muhafazakârlığın tanımını ise;

“Aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan, rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm projelerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirileri’nin biçimlendirdiği bir siyasi felsefe, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türeyen bir siyasi ideolojidir.” (2005: 5)

Görüldüğü gibi muhafazakâr düşünce, aydınlanma aklının benimsediği düşünceleri reddetmekte, onun reddettiği olguları ise kendine temel almaktadır. Kısacası muhafazakâr düşünce, aydınlanmaya ve akıl çağı olarak adlandırılan döneme karşı bir antitez olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada vurgulanması gereken önemli nokta ise muhafazakârlık düşüncesi varlığını, reddettiği Aydınlanma çağına ve Fransız devrimine borçludur denilebilir. Çünkü o döneme kadar temelde var olan gelenekçilik ve bunun korunması fikri bu dönemde bir düşünce olarak dile getirilmeye başlanmıştır.

Fakat Fransız devriminin muhafazakârlığın doğmasına neden olması onun muhafazakârlar tarafından eleştirmesine engel olmamıştır. Bu doğrultuda en ağır eleştiren Burke'e göre Fransız devrimci fikri tamamen bir saçmalıktan ibarettir. Devrim üzerine yazdığı eseri de geçmişten kopmaya, yurtseverlerin geçmişi tasfiyesine ve bu şekilde geleceği daha iyi hale getirmek için yıkıcı öfkelerine karşı yazılmış bir iddianame niteliğindedir (Beneton, 1991: 15). Geçmişin kalıntılarının tamamen yok edilmesi, toplumun ne olduğunu, o toplumun nelerden oluştuğunu kısacası toplumu anlamamak demektir. Toplumu miraslarından atalarından en önemlisi bütün bunları içine alan tarihi olgularından soyutlaştırmak demek toplumu yok etmek demektir (Beneton, 1991: 17-18).

Beneton'un da değindiği gibi toplumlar tarihleri ile vardır. Geçmiş, edindiği tecrübeleri, o toplumun dinamikleri, toplumu ayakta tutan iskeletidir. Fakat Aydınlanma ve Fransız devrimi ile bu iskelet ortadan kaldırılmak istenmiştir. Geçmişin bir yarar getirmeyeceği bunların yerine ortaya atılan, muhafazakârların tamamen soyut kavramlar olarak düşündüğü insan hakları, özgürlük eşitlik vs. ortaya atılmış ve bunların ışığında yeni bir toplum inşası düşünülmüştür.

Burke bu kopuş düşüncesini bilgisizliğin ve kendini beğenmişliğin bir ürünü olarak görmektedir. Burke devrimin yalnızca yanlış fikirlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda basit ve şiddet dolu duyguların patlaması olarak da görmektedir. Bununla birlikte Burke'e göre kopuş gerçektir ancak onların öne sürdüğü gibi bir yenilenme değil aksine bir alçalmadır (Beneton, 1991: 19). Bu düşüncede de görüldüğü gibi muhafazakâr düşünce devrime basit bir şekilde değil tamamen karşıdır. Bunun sebebi ise bu devrimin güzel günlerden çok kan getireceğini, geçmişten daha kötü olunacağı

hatta onların düşündüğü demokrasinin aksine tiranlığa götürebileceği düşüncesi muhafazakârlarda yerleşmiştir.

Fransız devrimine bakıldığında aslında İngiliz devrimini örnek aldığı ve ona benzediğı söylenmektedir. İkisinin de adı devrim olmasına rağmen ana temalarının ve temel yapı taşlarının farklı olduğı söylenebilir. Nitekim İngiliz devrimi evrimci dönüşümü amaçlarken Fransız devrimi kökten ve geçmişten kopuşu amaçlamıştır. Burke iki devrim arasında benzerlik kurma çabalarını kabul etmez. Ona göre İngiliz devrimi ile bir hanedanın yerine başkası geçmiş egemenlik ve yeniden bir toplum inşası düşünülmemiştir.

İngiliz Devrimi'nin temel amacı kralın toplumun özgürlük alanına girmesi İngilizlerin gelenekse özgürlüklerini korumaktır. Yani devrim aslında geçmişi ve geçmişten gelen birtakım anlayışları koruma amacıyla yapılmıştır. Ancak bu devrime benzediğı hatta bu devrimden yola çıkılarak yapıldığı söylenen Fransa devrimi tecrübeleri ve geçmişi bir kenara bırakarak adeta beyaz bir sayfa açma düşüncesiyle soyut aklın üretimini temel alarak herşeyi yeniden inşa etmeye kalkışmıştır (Burke'den Akt Duman, 2004: 36). Burke tam anlamıyla Fransız devrimini dünyada bugüne kadar olmuş olaylar içerisinde en hayret verici olanı olarak değerlendirmektedir (Burke, 2016: 29).

Fransız devrimi ile İngiliz devrimi birbirine benzetilirken Burke'ün düşünceleriyle aslında bunların farklı olduğı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Burke, iki ülke arasındaki insan hakları konusunda karşılaştırma yaparak Fransız insan haklarını eleştirmiştir. İngiliz insan hakları somut haklardır, belirli tarihi kökleri bulunmaktadır. Bundan dolayı bu haklar toplumu bir arada tutar ve birleştirici gücü bulunmaktadır. Ancak Fransız hakları tamamen soyut metafiziğin ürünleridir. Bundan dolayı da İngiliz insan haklarının aksine toplumu birleştirmekten çok bölmeye, bozmaya ve hatta iktidarın özünü değiştirmeye yöneliktir. Burke' ün gözünde insan haklarının evrenselliği, toplumsal parçalanmanın bir unsurudur (Beneton, 1991: 20-21).

Burke, İngiltere'de olan devrimi çok iyi bilmekte ve analiz edebilmektedir. Ona göre değişim araçlarından yoksun bir devlet kendisini muhafaza etme araçlarından da yoksundur. Bu araçlar olmadan devlet anayasanın dinsel duygularla korumayı arzu ettiği kısmını yitirmeyi göze almış olmaktadır. Bu sebeple İngiltere'nin kralsız kaldığı

Resterasyon ve devrim dönemlerinde bile Fransa'nın yaşadığı sıkıntıları yaşamamıştır. Çünkü bu dönemlerinde koruma ve ıslahat ilkeleri işlemeye devam etmiştir. Birlik biraz olsun bozulmuş olsa da bütünüyle toplumsal doku tamamen çözülmemiştir. Bununla birlikte devlet yapısı daha önce yer aldığı çizgiden farklı olsa da asli görevi geçmişten çok farklı olmamıştır (Burke, 2016: 43-44).

Burke Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler kitabı aslında bir mektuptur. Parisli bir beyefendiye kaleme aldığı eserinin bir bölümünde İngiliz ve Fransız devrimi ile önemli bir analiz ortaya koyar ve şöyle der;

“Devrim, kadim, münakaşa edilemez kanun ve özgürlüklerimizi; ve hukuk ve özgürlüğümüzün tek güvencesi olan kadim anayasal devletimizi korumak amacıyla yapılmıştır. Anayasamızın ruhunu ve anayasamızı şimdiye kadar güvence altına alan ve o büyük dönemde hakim olan politikanın ne olduğunu öğrenmeye hevesliyseniz Old Jewry kürsüsünün vaazlarına ve Devrim Cemiyeti'nin akşam yemeği sonrası kaldırdığı kadehlere değil; geçmişimize sicilimize ve parlamentomuzun zabıt ve faaliyetlerine bakın ve dua edin. Geçmişimize baktığınızda, farklı fikirlerle ve başka bir dille karşılaşsınız. Hiçbir otoritenin desteklemediği bu türden bir iddia, mizacımıza ve isteklerimize uygun değildir. Devrim döneminde arzu ettiğimiz gibi, şimdi de, sahip olduğumuz her şeyin, atalarımızdan miras olmasını arzu ediyoruz. Bu miras ve soy sayesinde ki, orijinal bitkimize yabancı bir filiz aşılamamaya gayret ediyoruz. Bu güne kadar olan ıslahatlar, eski olana saygı prensibi çerçevesinde yürütülmüştür. Umuyorum ki hayı hayır eminim ki, bundan sonra yapılacak olanlar da benzer teamül, yetki ve emsaller dikkatli bir şekilde gerçekleştirilecektir” (2016: 57) .

Fransız devrimine yönelik yine aynı mektupta ortaya koyduğu eleştirel düşüncede ise;

“Eski devletlerinize bu avantajların hepsine sahiptir; ancak siz, sanki hiç sivil toplum şeklini almamış gibi; her şeyi sanki yeni elde etmiş gibi bir davranış yolunu seçtiniz. Size ait olan her şeyi hakir görerek, işe baştan marazlı başladınız. Ticarete sermaye olmadan başladınız bir nevi. Ülkenizin son nesilleri gözlerinizde pek bir parıltı bırakmamışsa şayet, bu nesli dikkate almamış; mevcut haklarınızı sizden önceki çok eski atalarınızdan almış olabilirsiniz. Bu ataları, dindar bir saygıyla diğerlerine yeğ tutarsanız, hayalleriniz, dönemin ayağı uygulamalarının ötesinde kendi içinde bir erdem ve bilgelik seviyesine erişirdir. Böylelikle, taklit etmeye heveslendiğiniz emsaller çıkardınız ortaya. Atalarınıza saygı göstererek, kendi kendinize saygı duymayı da öğrenmiş olurdunuz. Fransız halkını, özgürlüğün kazanıldığı 1789 yılına kadar geçmişte kalmış bir halk, alt tabakaya mensup zavallı kölelerden oluşan bir ulus şeklinde adletmeyi tercih etmezsiniz” (Burke, 2016: 63).

Görüldüğü gibi Burke yapılan devrimin büyük bir hata olduğunu ve hatta daha ileri giderek Fransız halkının atalarından kopartıldığını bunun özgürlük ve daha iyi yaşam

koşulları bahanesiyle yapıldığını ancak teorinin pratikte gerçekleşmediğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Devrimden önce Fransızların çok köklü ve saygın tarihinin ve geleneklerinin olduğundan da eserinde bahseden Burke, bunlardan kopmanın kendilerine ve atalarına yapılmış çok büyük bir saygısızlık olarak atfetmektedir.

Muhafazakârlığın doğuşuna tekrar dönülecek olursa, muhafazakârlığın doğmasına neden olan etkenler dört başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki bir sonraki bölümde detaylı incelenecek olan Aydınlanma düşüncesidir. Aydınlanma düşüncesi kısaca özetlenecek olursa; bu düşüncenin kaynağı toplumdan, tarihten, kültürden gelenek ve göreneklerden bağımsız olarak sadece akıldır. Aklın yolu birdir düşüncesiyle bütün ahlaki ilmi siyasi düşüncenin temeline aklı yerleştirmiştir. Kısacası beşeri insanın sınırlı aklıyla geçmişten koparak ve geçmişten gelen kurumları, yasaları yıkarak yeni bir toplum inşasını amaçlamışlardır (Çaha, 2001: 98). Muhafazakâr düşünce ise akla yüklenen bu sorumluluğa karşı çıkmış, beşeri aklın yeni bir toplumun inşasında tek başına yeterli olmadığını vurgulamıştır.

İkincisi ise Fransız Devrimi'nin ve onun devrimci anlayışıdır. Muhafazakârlar bu devrimin hem oluşuna hem de sonuçlarına karşı çıkmışlardır. Bu devrim yavaş yavaş bir değişimi değil köktenci anlayışla bir değişimi getirmiştir. Bu köktenci değişim anlayışına muhafazakârlar, toplumsal yapıyı bozacağı düşüncesiyle karşı çıkmıştır (Çaha, 2001: 99). Muhafazakâr düşüncenin temeli de bu karşı çıkışa dayanmıştır. Yani sürekli vurgulandığı gibi karşı-devrimci oluşu onun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla Fransız Devrimi'nin en önemli etkisi muhafazakâr düşüncenin doğuşuna bir zemin hazırlaması olmuştur.

Üçüncüsü ise devrimci ütöpik sosyalist hareketleredir. Bu hareketler aydınlanma düşüncesini referans alarak muhafazakârlığın şiddetle savunduğu özel mülkiyet yerine kamusal mülkiyeti savunmaktadır. Bununla beraber toplumun uzun yıllardır sürüp gelen ve toplumun temelini oluşturan devlet, din, ahlak, hukuk, aile gibi kurumları yıkarak yerine aklı koymak istemişlerdir. Muhafazakâr siyasal düşüncenin doğmasına neden olan son düşünce ise sanayi devrimidir. Muhafazakârlığın ana temalarından biri olan toplum yapısı sanayi devrimi ile yeniden şekillenmiştir. Bunun dışında da aile, cemaat, akrabalık vs. gibi ilişkilerde sanayi devrimi ile büyük tahribata yol açmıştır. Bütün bu yaşanan köklü değişime ve yıkıma karşı bir devrimci anlayışla muhafazakârlık ortaya

çıkıştır denilebilir (Çaha, 2001: 100-101). Muhafazakâr düşüncenin doğuşuna zemin hazırlayan bütün etmenler değerlendirdiğinde, bunların hepsi muhafazakâr düşüncenin temelini oluşturan unsurlar olarak yer almıştır. Yani devrim karşıtı oluşu, değişim unsuru ve buna bakışı, kendisine özgü akıl anlayışı ve bunlarla beraber aile, devlet, din gibi kurumlara bakışı muhafazakâr düşüncenin hem doğmasında önemli etken olmuş, hem de gelişmesinde önemli araçlar olmuştur.

1.2. Aydınlanma Akli ve Muhafazakâr Akıl

Muhafazakârlığın temellerini, hangi düşünceye ne sebeple karşı olduğunu bir zemine oturtulabilmek açısından Aydınlanma aklının neyi savunduğunun buna karşılık olarak muhafazakâr aklın anti bir tez olarak neyi öne sürdüğünün bilinmesi gerekmektedir. Ancak daha öncesinde Aydınlanmanın ne olduğuna değinmek faydalı olacaktır.

Aydınlanma 18. yy hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan ve geleneksel olarak İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimiyle bitirilen felsefi bir hareket ve süreç olarak tanımlanabilir. Bu hareketin amacı insanları, esasta "kötü" ve "köleleştirici" olduğuna inanılan mit, önyargı ve hurafenin bununla birlikte bunları ürettiğine inanılan dinin yani kısacası eski düzenden kurtararak yine esasta özgürleştirici olduğu kabul edilen aklın düzenine sokmaktır. Bundan dolayı her türlü toplumsal proje akla ya da akılla somutlaşan ilkelere dayanmalıdır. Bu nedenle bu süreç Aydınlanma Çağı olarak adlandırılmaktadır (Çiğdem, 1993: 11). Özipek ise Aydınlanmayı; "18.yy Avrupa'sında belirginleşen, toplumsal ve siyasal yaşamın her alanında yerleşik kalıpları yıkarak önce Avrupa'da sonra tüm dünyada tarihin yönünü değiştirecek olan insan ve evren tasarımlarını üreten zihinsel dönüşümü ve felsefi bir kopuşu ifade etmektedir" şeklinde tanımlamıştır (Özipek, 2005: 16-17). Bu tanımlardan yola çıkarak bir tanım yapılacak olursa Aydınlanma; Akli ön plana alan, geçmiş, toplumun tarihini dikkate almadan bununla birlikte dini değerler gibi toplumun dinamiklerini oluşturan birçok unsuru hiçe sayarak eski düzeni yıkıp, akıl yoluyla yeni bir toplumsal düzen inşa etme amacıyla olan bir hareket olarak ifade edilebilir.

Muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkmasındaki en büyük etmenlerden bir tanesinin aydınlanma düşüncesi olduğu bilinmektedir. Aydınlanma düşüncesinin temelindeki rasyonalist kurgulayıcı düşünce biçimi siyasal muhafazakârlığın tepkisini çeken

hususların başında gelmektedir. Aydınlanma düşüncesindeki rasyonalizm akla uygun olanı bulma, ona göre davranma iddiası ile değil, tam tersine akli tüm toplumsal değerlerin ve kurumların kaynağı ve referansı haline getirme iddiasını ortaya atmıştır. Tarihsel olarak Platon ve Sokrates e kadar götürülebilen bu düşünce ideal varlığın kaynağını toplumdan tarihten kültürden bağımsız olarak akıldan alır. Aydınlanma rasyonalizmi Aklın yolu birdir düşüncesiyle her türlü siyasi hakikatin temeline akli yerleştirmiştir (Çaha, 2001: 98).

Çaha, Rousseau ve Voltaire gibi aydınlanmacı düşünürlerin akli evrensel hakikatin kaynağı olan bir potansiyel varlık olmanın ötesine götürerek ona kurgulayıcı nitelikte devrimci bir karakter kazandırdıklarını söylemektedir. Bununla beraber aklın geleneksel tarihsel, kültürel ve lokal olana karşı yıkıcı ve yeniden inşa edici bir araç olarak kullanıldığını da belirtir. Yani aydınlanma düşünürlerinin akli sadece yeniden inşa da bir araç kullanmakla yetinmeyip ona yıkıcı bir etki de kazandırarak dini değerleri de ortadan kaldırılmayı amaçladıkları söylenebilir. Onlara göre, toplumsal her şeyin kaynağı ve temeli akıl olduğu için tarihi ve toplumsal deneyimlere, birikimlere ihtiyaç duyulmayacaktır. Aklın kullanılarak en iyi olanın bulunacağı düşüncesi bununla beraber gelenekten ve geçmişten kaynaklanan sorunların bu yolla ortadan kaldırılacağı düşüncesi hâkimdir (2001: 98-99).

Aydınlanma aklını farklı anlamlandıran düşünürler olabilir. Ancak en temel ifadelerle Aydınlanma akli; gerçekliği anlamak, evrenin gizini çözmek ve ideal bir dünya kurmak için, tarihsel deneyimin, geleneğin ve dinin yardımına ihtiyaç duyulmaksızın, en saf biçimiyle filozofta somutlaşan, ama potansiyel olarak herkeste bulunan bir sınırsız güç olarak tanımlanabilir (Özipek, 2005: 19). Buradan hareketle aydınlanmanın, yukarıdaki tanımda da belirtildiği gibi akli en üste koyan, bilimsel düşünceye, insan haklarına önem veren öte yandan din olgusunu, geçmişi, gelenek ve tecrübeleri yok sayan bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla akla atfettikleri bu anlam, yeni yaratılmak istenen modern toplumun, devletin ya da genel bir ifade ile yeni sistemin bir aracı olarak görülmektedir.

Aydınlanma düşünürleri bilimsellik ile atılan adımların kusursuz bir güven kazandırdığı akılcılığın gerekliliklerinin doruk noktasına ulaştığı eleştirel düşünceye sahiplerdir. Bu sebeple dünyanın genel düzenine gizem mucize, keramet ve doğaüstüne inanmayı kabul

etmezler. Onlara göre akıl dışı her türlü şey bir yanlış anlamının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın en üstün yetisi olarak görülen akıl kendine kendi yöntemleriyle çevresindeki, dünyayı anlama görevini verir. Bunu yaparken de metafizik kurgudan kaçınır. Çünkü geleneksel varlıksal tanrıbiliminin sonsuzcu özelliğini geçersiz ve tükenmiş olarak görür. Bununla birlikte Aydınlanma düşünürleri düşünceyi dogmalar içinde kapalı tutmakla suçladıkları geleneksel felsefe anlayışına karşı çıkar ve insan yetilerinde buldukları yeni ve coşkulu inancı dünyaya açmayı amaçlar. Temel amaçları aslında bilginin engin bireşimine ulaşmak değil, aksine insanı eylemlerinde aydınlatmaktır (Goyard-Fabre, 2003: 126-127).

Aydınlanma Çağı Fransız düşünürlerinin temel düşüncesi ilerleme, uygarlık, yardımseverlik, mutluluk bunlarla birlikte barış, özgürlük, hoşgörü ve insan sevgisidir. Bunu yapmak içinde önemli olan çağdaş gerçekleri eskiden (gelenek, görenek, din, var olan kurumlar vs.) kurtarmaktır. Aydınlanmacı siyasetçilerin belirtildiği gibi çeşitli amaçları vardır. Bunlar düzeni, ilerlemeyi savunup insan sevgisiyle dolu özgürlükçü bir Reformdan yanadırlar. Amaçları halkları yalnızca batıl inanç ve bağnazlıktan kurtarmak değil bunu yaparken aynı zamanda adaletsizliklere, savaşımlara ayrıcalıklara son vermektir. Akıl ile birlikte yasalar oluşturup herkesin eşit olmasını istemekle beraber, bireylerin özgür düşünme, konuşma, yazma, çalışma gibi hakların tanınması için çaba göstermektedirler (Goyard-Fabre, 2003: 128). Teorik anlamda olumlu düşüncelerle yola çıkmış olan Aydınlanma düşünürleri akıl yolu ile oluşturulacak modern bir sistemin sorunları ortadan kaldıracağını savunmuşlardır. Ancak bu olumlu düşüncelere rağmen Aydınlanma ile gelen Fransız devrimin aslında amaçladıklarının ve teorisinin aksine pratikte despotluğa, tiranlığa, ölümlere ve var olandan daha büyük sorunlara yol açtığı söylenebilir.

Tıpkı Aydınlanma aklını hazırlayan uzun tarihi bir süreç olduğu gibi muhafazakâr aklın da uzun tarihi bir geçmişi vardır. Hatta muhafazakâr aklın tarihini Antik Yunan'a kadar götürmek mümkündür. Bununla birlikte bir siyasal düşünce olarak temelini oluşması ve geliştirilmesi Aydınlanmanın sonrası olarak düşünülebilir (Özipek, 2005: 32). Muhafazakârlar aydınlanma düşünürlerinden farklı olarak akli bambaşka bir yere koymaktadır. Aslında Aydınlanma düşüncesine karşı oldukları en temel unsur akıldır. Aydınlanmada akıl geçmişten kopuşu ve yeniden inşayı amaçlarken bir araçtır. Ancak muhafazakârlar, Aydınlanmanın beşeri akla atfettikleri bu öneme karşı çıkmaktadırlar.

Çünkü onlara göre insan (beşeri) aklı sınırlıdır. Bunu da insanın kusurlu, mükemmel olmayan yapısının bir sonucuna bağlamaktadırlar. Heywood'un da belirttiği gibi muhafazakârlar teorilerini insanın hem eksik hem de mükemmelleştirilemeyeceği inancı üzerine inşa etmektedirler. Bu eksiklik sadece akıl üzerindeki eksiklik değildir. İnsanın hem psikolojik olarak sınırlı ve bağımlı olması hem de ahlaki yönden de eksik olduğu görüşü muhafazakârlarda hakimdir (2014: 88). Yani muhafazakârlar insanı beşeri ve eksik bir varlık olarak tanımlamaktadır.

Dolayısıyla muhafazakârlara göre, beşeri akıl ile toplumun sorunlarını çözmek ya da yeni bir toplum inşası mümkün görünmemektedir. Hatta bu bir haddini bilmezlik olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte insanoğlunun kurucu akıl olarak üstlendiği Fransız ve Rus devrimlerinin sonuçları açık bir şekilde ortadadır (Erdoğan, 2004: 7). Harries'in da dediği gibi bir ulus kurma ya da onu yenileme, onu yeniden şekillendirme diğer deneysel bilimlerde olduğu gibi a priori olarak öğretilmez (2004: 93). Yani ulus kurma, muhafazakârlara göre deneyim olmadan salt akıl ve teori ile öğretilemez.

Özipek' de bu düşüncelerle insanın dört dörtlük bir varlık olmadığını, aksine bütün bilgilere sahip olamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte sınırlı bir kapasiteye sahip insan aklının kurucu bir akıl olamayacağını söylemiştir. Muhafazakârlar hele ki Aydınlanma düşüncesinde yer alan geçmişten kopuşla beraber aile, gelenek, toplum, din gibi unsurları bir kenara bırakıp sadece akılla toplumun inşa edilemeyeceğini açık bir şekilde ifade etmektedirler. Çünkü sahip olunan akıl dünyayı, insanı ve toplumu tek başına anlamlandırma yetisine sahip değilse toplumu yeniden kurmak için ön görülen politik bilginin yetisine ve donanımına da sahip değildir. Muhafazakârların sınırlı bir aklın ideal bir düzen inşa edemeyeceği düşüncesi ilahi veya Tanrısal bir aklın bunu yapacağı düşüncesine dayandığı ve buradan hareketle muhafazakârlığın dini temellere de bu düşüncesini dayandığı söylenebilir. İnsan akli olsa olsa yeniden inşa da bir gereç olabilecektir (2004: 11-14).

Muhafazakârların akla bakışı görüldüğü gibi kötümserdir. Muhafazakârların bu kötümserliği insanın doğası gereği sınırlı bir varlık olduğuna, beşeri aklın zayıflığına ve bu beşeri aklın dünyayı daha iyi kılamayacağına ilişkin kusursuzluğun imkânsızlığından kaynaklanmaktadır. Muhafazakârların akla bu kötümser bakışının teorik ve pratik olarak iki kaynağının olduğu söylenebilir. Bunlardan pratik olanı akla dayalı siyasi projelerden

ve bu projelerin sebep olduğu yıkımlardan; teorik olanı ise insan bilgisinin sınırına ilişkin kaynaklardan bununla beraber Aydınlanma öncesinde somutlaşan dini ve kültürel köklerden gelmektedir (Özipek, 2005: 42). Bu dini ve kültürel kökler, akla yüklenen bu kadar büyük anlamı kabul edilmesini engellemektedir. Dolayısıyla aydınlanmanın kendi akıl düşüncesini yerleştirmek içinde din, gelenek, tarih ve kültürel değeri ortadan kaldırmak istediğı şeklinde bir yorum yapılabilir. Bu hareketliyle Aydınlanmacılar daha çabuk başarıya ulaşacaklar ve daha büyük kitlelerin onayını alıp arzuladıkları toplumsal düzeni hızla kuracaklardır. Fakat muhafazakâr düşünce buna karşı çıkmaktadır. Aydınlanmanın karşı olduğı bütün düşünceler muhafazakâr düşüncenin temelidir ve bu düşünceler sağlıklı bir toplum için olmazsa olmaz olarak görülmektedir

Bütün bunlarla beraber muhafazakârlık akıl karşıtlığı anlamına gelmez. Yani akli tamamen bir kenara atmazlar. Aksine beşeri meselelerin üzerinde aklın rolünü vurgulamaktadırlar. Aklın rehberliğinde değişime ve ilerlemeye karşı çıkmazlar. Muhafazakârlar, temel olarak aklın toplumsal ve politik meselelerde iyileştirici rolünün tek başına yeterli olamayacağını ve sınırlı kalacağını vurgulamaktadırlar. Aslında karşı oldukları salt ve beşeri akılla yeryüzü cenneti vaat eden ütopyalarıdır. Dolayısıyla bilgisi eksik ve yetersiz olan insanın geleceğı bilmesi söz konusu olamaz. Bundan dolayı ön göremediğı gelecek üzerinde bir kusursuz cennet planlanması mümkün değildir. Yani sadece akılla bir toplum mühendisliği söz konusu olamaz ve bunun sonuçları faydalı olmaz. Muhafazakârlara göre gelenekle ve toplumsal kurumlarla birlikte bilgeliğin kılavuzu daha güvenilir ve faydalı olacaktır (Erdoğan, 2004: 7-8).

Genel olarak muhafazakâr akıl ve aydınlanma aklını özetlenecek olursa; Muhafazakârlar aydınlanma düşünürleri gibi akli tamamen merkeze yerleştirmezler. Aydınlanmacılar akli merkeze yerleştirip bununla birlikte kusursuz bir toplum ve düzenin inşasında bir araç olarak görürler. Çünkü akli kusursuz olarak düşünüp, bu kusursuzluğun sorunsuz bir düzen yaratabileceğine inanmaktadırlar. Ancak muhafazakârlar, aydınlanma düşünürlerinin aksine beşeri ve yaratılmış insan aklının kusursuz olmadığını ve eksik olduğunu düşünmektedirler. Kusurlu, beşeri ve eksik olan aklın kusursuz bir düzen inşa etmesi muhafazakârlara göre mümkün değildir. Temel olarak kusursuz bir düzenin inşası için beşeri akıl yeterli değildir. Aklın yanına dini değeri, geçmişi, gelenekleri ve tarihsel süreç içerisinde öğrenilmiş tecrübe edilmiş olanında eklenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

1.3. Muhafazakârlığın Unsurları

Muhafazakâr düşünce kendini tanımlarken bir temele dayandırmaktadır. Bunu yaparken karşı devrimci olarak Aydınlanmanın ortaya attığı beşeri aklın karşısına akıl anlayışını atmıştır. Yine muhafazakârlar, aydınlanmanın geçmişten kopuş düşüncesine karşılık geleneği ve değişim karşıtlığını savunmuşlardır. Toplumun ve ailenin bir önemi olmadığını ortaya atan aydınlanma düşüncesinin karşısına ise ailenin ve toplumun sistem içerisindeki önemini açığa çıkarmıştır. Dolayısıyla karşı-devrimci olarak Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan Muhafazakâr düşüncenin temel değerleri bulunmaktadır. Nitekim çalışmada muhafazakârlığın kendini temellendirdiği aile, din, gelenek, toplum ve birey, devlet- siyaset gibi unsurlardan bahsetmeden muhafazakârlığı tanımlamanın eksik kalacağı düşüncesiyle bu bölümde bu unsurlara da yer verilecektir.

1.3.1.Muhafazakâr Düşüncede Devlet ve Siyaset

Var olan ya da ortaya çıkmış birçok siyasal-toplumsal düşüncelerin devlet ve siyaset üzerine söyleyecek çok sözü olduğu bilinmektedir. Hatta ideolojiler olarak da bilinen bu düşüncelerin kimisi kendini ekonomik değerler üzerine inşa ederken kimisi de toplumsal değerler üzerinden bunu yapmaktadır. Ancak ortaya çıkmış ideolojiler ya da düşünceler toplumunun her alanı ile ilgili kendi argümanlarını sunmaktadırlar. Muhafazakârlık da böyle bir düşüncedir. Dolayısıyla muhafazakârların ne istediğini anlamak ve düşüncelerini tam anlamıyla bir zemine oturtmak adına siyasal alanda hangi argümanları öne sürdüğünü bilmekte fayda vardır.

Burke, siyasi olarak demokratik sistemi aşağılık bir sistem olarak görmektedir. Burke'ün siyasi eğilimi soylu bir bileşime sahip karma ve ılımlı bir hükümdür. Demokrasiyi ise yozlaşmaya yol açarak tiranlığa dönüşebilecek bir sistem olarak görmektedir. Devrimciler ise geleneksel kurumları, bireysel iradeyi ve kolektif irade yararına, otoriteden yoksun bırakarak siyasi iktidara Avrupa tarihinde görülmemiş bir önem kazandırır. Bunu da ortaya attıkları soyut kavramlarla, toplumu saf dışı bırakarak yapmayı amaçlayan devrimciler, başarılı olamamıştır (Beneton, 1991: 23).

Maistre, siyasete kumanda eden ve iktidarın insanların üzerinde olmasını ve ilahi kaynağına bağlı kalmasını söyler. Tek ve mutlak egemenlik Tanrının eseridir. Otoriteyi elinde tutan Tanrının adına yönetir bir bakıma tanrının başbakanıdır. Bundan çıkan

demokratik ilkenin Tanrı'nın insanlar üzerinde haklarının günahkâr istismarıdır. Yönetenlerin iktidarını bir araya gelen halktan aldığı, ya da halkın kendisinin yasayı bir araya gelen iradelerden çıkardığı andan itibaren insanı yöneten insandır. İnsan kendisine ait olmayan bir hakkı ele geçirir. Fransız devrimi şeytani bir şeyse bunun nedeni insanı Tanrı'nın yerine koymasındır. Bu yüzden iktidar insan dışında olmalıdır (Beneton, 1991: 36).

Muhafazakârların modern düşünceye yaptığı eleştirilerden bir tanesi de siyasal eleştiridir. Muhafazakârlar, siyasal alanın iki önemli ögesi olan adaleti ve iktidarı bireyin dışında olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte muhafazakârlar, demokrasiyi, insanın tutkularını ele geçirebileceği ve onlara hâkim olarak gerçek siyasal otoriteyi ortadan kaldıracabileceği düşüncesiyle eleştirmektedirler. Yine muhafazakârlara göre, demokrasi iktidarı özgürleştirmekte ve dayatan kurallardan, değerlerden iktidarı kurtarmaktadır. Onlara göre siyasal iktidar adil olmalı, adil iktidar ise her şeyden önce bir bekçi gibi olmalıdır. Onun yaratıcı bir rolü yoktur, o sadece kurumlarda ve adalette var olan geleneksel değerlerin hizmetinde olmalıdır. Başka bir deyişle meşru iktidar belirli bir sürenin ötesinde kökene bağlıdır ve aynı zamanda bu kökenin sonuçlarına boyu eğer. Eğer eğmez ve inkar ederse işte o zaman despotizme yol açılmış olur (Beneton, 1991: 46).

Burke' ün Fransızlara siyaset konusunda verdiği tavsiyelere yer vermek muhafazakârlığın siyasete bakış açısını daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır;

“ ‘Magna Carta’ dan Yurttaş Hakları Beyannamesi’ne kadar, her ne olursa olsun daha genel ya da öncelikli bir hakka atıfta bulunmadan, özgürlüklerimizi, atalarımızdan bize bir veraset sistemiyle intikal eden, bizim de bizden sonraki nesillere aktaracağımız bir miras gibi; özellikle de bu krallığın insanlarına ait bir gayrimenkul gibi sahiplenmenin ve üzerinde hak iddia etmenin anayasamızın değişmez politikası olduğunu gözlemleyeceksiniz. Anayasamız, bu sayede, kendisini oluşturan farklı parçaların birliğini muhafaza etmektedir. Veraset yoluyla aktarılan bir hükümdarlığımız ve asiller sınıfımız ile Avam Kamaramızın yanı sıra, hak, imtiyaz ve özgürlüklerini uzun bir soydan gelen atalarından miras alan bir halkımız var” (Burke, 2016: 60).

“...Siyasal sistemimiz, dünyanın düzeniyle ve muazzam bir akılla, bir bütün olarak insan ırkının o büyük ve gizemli bileşimini bir seferde kalıba dökmek, hiçbir zaman eski ya da orta yaşlı ya da genç olmadığı değişmeyen bir sabitlikle ebedi bir çürüme, düşüş, yenilenme ve ilerlemenin değişken silsilesiyle hareket ettiği, geçici unsurlardan oluşan daimi bir bünyeye buyurulan var olma şekliyle açık bir uyum ve ahenk içerisinde. Bu nedenle devret idaresinde doğal yönetimi koruyarak, geliştirdiğimiz şey hiçbir vakit tam olarak yeni bir hal almıyor; muhafaza

ettiğimiz şeyde hiçbir vakit tam olarak köhneleşmiyoruz. Atalarımıza bu yol ve ilkelerle bağlandığımızda, bize antikacıların batıl inançları değil, felsefi analogi ruhu rehberlik ediyor. Bu veraset anlayışını seçerek, ülkemizin anayasasını en gözde yerel bağlarımızla bağlayarak; temel kanunlarımızı aile şefkatinin sinesine basarak; devletimizi, aile ocağımızı, kabirlerimizi ve mihraplarımızı, bir arada tutup, ortak ve birbirine yansıyan hayırlarının sıcaklığıyla bağrımıza basarak; devletimizi oluşturan çerçeveye, kan bağı ile kurulan ilişki görüntüsünü vermiş bulunuyoruz...”(Burke, 2016: 61).

Burke, kendi ülkesindeki siyaset, devlet yönetimi ve anayasadan bahsederken diğer aile, gelenek görenek ve tarih gibi unsurları içine aldığından bahsetmektedir. Oysa Fransa’da devrimden sonra oluşturulmak istenen sistemde tamamen bu unsurlardan koparak yeni bir devlet ve siyaset inşası amaçlanmıştır. Muhafazakârlar ise bu duruma karşı çıkmış ve varlıklarını bu noktada temellendirmişlerdir.

Burke’ e göre bir hükümetin tek niteliği fiili ya da varsayıma dayalı olsun erdem ve akıldır. Ona göre erdem ve akıl her nerede bulunursa bulunsun, hangi koşul ve şartlarda olursa olsun devlette ya da ticaretle ya da meslekte kısacası hangi alanda olursa olsun Cennetin pasaportudur (Burke, 2016: 80). Burke’ ün bütün bu düşüncelerle beraber devletin anayasası konusunda, insan eliyle yapılmış olmayan yüce bir anayasaya sahip olması gerektiği fikrini belirtmektedir (Özipek, 2005: 118). Yani insan aklının devleti yönetebilecek kusursuz bir anayasa yapabilecek kapasitesi olmadığını vurgulamaktadır. Bunun birçok unsuru barındırarak (gelenek, tarih, tecrübe ve din gibi) oluşturulabileceğini ama en önemlisi Tanrısal aklın kusursuz bir anayasa yapabilecek kapasiteye sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Sivil toplum konusuna da değinen Burke; “*Sivil toplum insan yararına bir şey olsaydı; sağlayacağı yararlar, insanın hakkı haline gelirdi*” demektedir. Ona göre sivil toplum sadece bir hayır kurumundan ibarettir. Sivil toplum ortak bir sözleşmenin ürünü ise bir yasası olması gerekmektedir. Bu sözleşmenin sözleşme çerçevesinde oluşturulan anayasaya ait tüm tanımları sınırlaması ve değiştirmesi gerekmektedir. Yasama, yargı ve yürütme erkinin her türü bu sözleşmeye ait varlıklardır. Ona göre bu erkler başka türlü var olamazlar. Fakat Burke bu noktada şu soruyu sorar; *İnsanoğlu, var olduğunu göz ardı eden sivil toplum sözleşmelerine dayalı olarak nasıl hak talep edebilir? Mevcudiyetiyle tamamen zıt olan hakları nasıl isteyebilir?* Burke’e göre sivil toplumun temel kurallarından birisi de hiç kimsenin kendi davasının hâkimi olmamasıdır. Böylelikle herkes, sözleşme yapmamış insanın temel hakkı olan kendi adına hüküm

adına hüküm verme ve kendi davasını savunma hakkından bir anda mahrum kalmaktadır. Yani insan tüm haklarını, kendisini yöneten kişiye devretmektedir. Ve böylece en temel yasa olan kendini savunma hakkından vazgeçmektedir. Hatta adalet bulma amacıyla kendisi için çok önemli olduğuna inandığı hususları tayin etme hakkından vazgeçmektedir. Bununla birlikte Burke insanın, özgürlüğünü güvence altına almak uğruna özgürlüğün tamamından vazgeçtiğini ve bu hakkı sivil topluma devrettiğini belirtmektedir (Burke, 2016: 91-92).

Burke' ün düşüncesinden çıkan sonuç insan elde etmiş olduğu bütün haklarını (adalet, özgürlük, vs.) devlete ya da sivil topluma devretmesi temelde bu haklardan vazgeçmesidir. Kendisi için büyük önem taşıyan unsurların kullanma yetkisini ya da koruma yetkisini başkasına vermesi kabul edilebilecek bir şey değildir. Bütün bu unsurlar birleştirildiğinde Batıdaki muhafazakâr siyasi yaklaşımı toparlayacak olursak; Muhafazakârlar toplumsal ve siyasal yapı ile iktidar kurumlarını soyut ilkelere göre değil, toplumun şartlarından doğmasını, gelenek, görenek ve değerlere uyum içerisinde olmasını istemektedirler. Muhafazakârlar devlete önem vermekle birlikte devletin amacının aile, cemaat, bölge gibi kurumların amacıyla çatışmamasını, onlar ile uyum içerisinde olmasını, böylece demokrasiyle de uyumlu bir halde bulunacağını istemektedirler. Yani devletin var olan ve toplumun köklerini oluşturan geleneklere karşı saygılı olmasını, soyutluktan uzak toplum koşulları ve dengeleri içerisinde işlemesini, siyasetin alanının sınırlı olması gerektiğini savunmaktadırlar. Ortaya çıkacak sorunlar ise toplumun tarihi süreçte ortaya koyduğu yapı içerisinde çözümlenmeli, soyutluk yerine somut uygulama öne geçmelidir (Yılmaz, 2001: 128-129). Kısaca muhafazakârlar sınırsız devlete, , aile, toplum, din, tecrübe, geçmiş ve gelenek gibi unsurlarla çatışan ve bunları ortadan kaldırmaya yönelik her türlü oluşuma karşı çıkmaktadırlar.

1.3.2. Muhafazakâr Düşüncede Aile

Aile, günümüzde toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Bireylerin davranışları, ahlakı, dini düşünceleri ve eğitimi ailelerinden bağımsız düşünülemez. Bireyin bütün bu unsurlarının temelini atıldığı yer ailedir. Bireyler aileyi, aileler de toplumu oluşturur. Toplumun sorunsuz bireylere sahip olabilmesi için bireyin aile içerisinde kusursuz yetiştirilmesi gerekir. Bu yüzden muhafazakârlar aileye çok büyük önem atfeder. Aile

neslin devamını da sağladığı için muhafazakârlar açısından büyük önem taşımaktadır. Muhafazakâr düşünce açısından neslin önemli olmasının sebebi geleneğin, geçmişin, örf ve adetlerin önemli olması ile bağlantılıdır. Muhafazakârlar için nesil demek geçmişten gelen örf adet ve korunması gereken her şeyin bu nesiller sayesinde yaşadıkları zamana aktarılması demektir. Böylece muhafazakârlar amacına ulaşacak ve temel amaç olan geçmişin, geleneğin, örf ve adetlerin gelecek nesillere aktarılması yoluyla korunması sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla muhafazakârlar aileyi temel amacı gerçekleştirmede bir araç olarak görmektedir. Bununla birlikte toplumun da oluşmasında önemli bir parçadır.

Muhafazakârlar aileyi, toplumun en temel kurumu olarak görmektedirler. Çünkü aile, kendi içerisinde önemli görevlere sahip bir kurum olmuştur. Temel olarak çocuk dünya getirme ve bu çocuğu büyütme ihtiyacından ortaya çıkan aile, bu çocukların güvenliklerini sağlamakla beraber, çocuklara diğerler insanlara saygı duyma ihtiyacını öğretmektedir. Bu önemli görevleri bulunan aile kurumu, daha doğrusu sorunsuz bir aile kurumu, muhafazakârlar tarafından toplumun sürekliliği için gereklidir (Heywood, 2014: 91).

Öte yandan aile, neslin devamı ile birlikte sosyal rehabilitasyon, toplumsal değerlerin aktarımı ve sosyalleşme gibi bir çok fonksiyonu yerine getirmektedir. Aile sadece bir evin içinde yaşamak değil aynı zamanda kan bağı ile kurulan inançla gelişen, sevgi ve ruhsal bağlarla oluşan ideal bir kurumdur. Bu kuruma zarar verebileceği düşüncesiyle muhafazakârlar pornografi kürtaj, ötenazi gibi durumlara karşı çıkmakta, evlilik ve evliliğin teşvik edilmesi hatta bunun yasalarla korunmasını istemektedirler (Vural, 2011: 63-64).

Aile, bireyleri toplumsal değerler konusunda yetiştiren bir kurum olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumdaki çeşitliliği sağlayan da bir kurumdur. Değişik inançları, gelenekleri, görüşleri alışkanlıkları bireylere aktaran ve bu anlamda toplumda bir zenginlik yaratan kurum ailedir. Bununla birlikte toplumsal mahremiyetinde temelini oluşturmaktadır. Mahremiyet ya da özel alanın merkezi olduğu için, toplumsal düzeyde teşhiri öngörülmeleyen yaşam değerlerinin merkezi aile olmaktadır. Bu yönüyle bireylere bir özgürlük alanı oluşturmaktadır (Çaha, 2004: 77-78).

Ailenin muhafazakârlar açısından diğerk önemli bir işlevi de bireylere kazandırdığı kimliktir. Aile, bireyelerine kazandırdığı kimlik ile birlikte onları topluma kazandırır ve bu kimlik üzerinden bireyleri toplumsal dayanışmaya yönlendirir. Bu sebeple aile bağları zayıflamış veya zayıflayama başlamış toplumlarda toplumsal dayanışmayı sağlayacak sosyal bağlarda zayıflar ve toplumsal çözölme başlamış olur (Çaha, 2004: 78). Bununla beraber muhafazakârlar aile ile mülkiyetin el ele giden iki alan olduğu düşünmektedirler. Birinin eksikliği diğerkini de etkilemektedir. Bu sebeple mülkiyet de tıpkı aile gibi toplumsal düzenin sağlanmasında gerekli olan önemli bir kurumdur. Mülkiyetin temeli ise ailedir (Çaha, 2004: 78). Bunun sebebi ise aile ile mülkiyet arasında tarihsel bir bağ bulunmaktadır. Özellikle ortaçağda mülkiyetin korunması aile tarafından sağlanmaktadır. Toprağın parçalanmaması adına ve dolayısıyla mülkiyetin dağılmaması için aile sahip olduklarını çocuklarına aktarmakta ve hem nesiller arası bağlantı sağlanmakta hem de mülkiyet korunmaktadır. Bu açıdan da muhafazakârlar aileye büyük önem atfetmektedirler (Nisbet, 2014: 85-86).

Bu bakımdan muhafazakârlara göre aile ve mülkiyet birbirinden ayrı düşünölememektedir. Bunların herhangi birinde ortaya çıkan bozulma hem birbirlerini hem de toplumsal düzeni etkileyecektir Bu açıdan muhafazakârlar hem var olan toplumsal düzenin korunması, hem de geçmişin gelecek nesillere aktarılması açısından aile önemli bir role sahiptir. Modernleşme hareketleri ile beraber özellikle batılı toplumlarda aile kavramının kalkmasıyla birlikte toplumsal yapının da bozulduğu açık bir şekilde söylenebilir. Tabi ki bu bozulma modernleşmeyi savunanlara göre bir bozulma değil, muhafazakârlar açısından bir bozulmadır. Bütün bu unsurlar göz önüne alındığında birey ile toplum arasında aracı bir kurum olan ve bireyi topluma hazırlayan aile, muhafazakâr düşünce açısından korunması gereken önemli bir unsur olarak görölmektedir.

1.3.3. Muhafazakâr Düşüncede Tarih ve Gelenek

Muhafazakâr düşüncenin temel olgularından bir tanesi de tarih ve gelenektir. Muhafazakâr düşünce açısından sosyal gerçeklik en iyi şekilde tarih aracılığı ile anlaşılabilir. Yani onlara göre geçmişten bu güne nerede olduğumuzu ve neler olduğunu bilmeden şuan nerde olduğumuzu ve nereye nasıl gideceğimizi bilmek mümkün değildir. Muhafazakârların tarihi felsefelerinin kaynağı ve dayanak noktası budur

(Nisbet, 2014: 54). Yani muhafazakârlara göre geçmiş geleceğe ayna tutmaktadır. Geçmiş bilmeden geleceğin şekillendirilmesi mümkün değildir.

Gelenek' de tarihle doğrudan bağlantılı olarak muhafazakâr düşüncenin temel referanslarından bir tanesidir. Muhafazakâr düşüncede geleneklere bağlılık söz konusudur. Ancak bu bağlılık körü körüne bir bağlılık değildir. Onlar geleneği bir bilgi türü, tecrübe veya bilgeliğin kaynağı olarak görürler. Yani muhafazakârlara göre gelenek toplumsal tecrübelerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayacak bir unsurdur. Onlar geleneksel kurum ve normları toplumun tarihsel bir birikimi olarak görmekte ve bu bilgi birikimine aydınlanma aklı yani salt akılla ulaşmanın mümkün olmadığını düşünmektedirler (Erdogan, 2004: 5).

Muhafazakâr düşüncede gelenek ve görenekler son derece önemlidir. Gelenek ve görenekler bir toplumun adeta kurucu değerlerini oluşturmaktadır. Bu kurucu değerler salt akılla değil tecrübeyle oluşmaktadır. Toplum aklın yerine tecrübeyi koyduğu anda kolektif değerler olan gelenek, örf adet, teamül ve alışkanlıklar daha da önem kazanmaya başlar (Çaha, 2004: 21) .

Bunlar muhafazakâr düşüncede toplumu var eden kurumlar olduğu için kesinlikle korunması gerekmektedir. Bu unsurlar toplumda ortak bir kişilik ortak bir zekâ ve akıl oluşmasını sağlamaktadır. Yani topluma bir kimlik kazandırmaktadır. Topluma kazandırılan bu ortak hafıza tamamen tecrübelerine dayanır. Eğer bunlar korunmaz ve toplum bu unsurlardan soyutlanmaya başlarsa toplumun ortak kimliği ortak hafızası ve ortak kişiliği ortadan kalkar dolayısıyla toplum da ortadan kalkabilir (Çaha, 2004: 21).

Görüldüğü gibi gelenekler toplumsal istikrarın bir anahtarı olarak görülmektedir. Yararlılığı tecrübe ile kanıtlanmış yerleşmiş usuller ve pratikler toplumu hem bir arada tutma işlevi görmektedir hem de onun ikamesini kolaylaştırmaktadır. Gelenekler kişileri ve toplumu değişimin yol açtığı belirsizliğin yarattığı güvensizlik hissinden kurtarır (Erdoğın, 2004: 5-6). Çünkü değişim, denenmemiş olanın uygulamaya sokulması demektir. Toplum da daha önce denenmemiş ve tecrübe edilmemişin ortaya çıkmasından korkmaktadır. Değişim adeta bilinmeyene bir yolculuk olarak ifade edilebilir. Onun yerine denenmiş, tecrübe edinmiş ve gelenek haline gelmiş olanı tercih etmektedir. Çünkü gelenek, geçmişin bilgeliğini birimini yansıtmakta ve zamanın yaptığı

sınavdan geçmiştir. Dolayısıyla yaşayanlar ve gelecek nesiller için korunmalıdır. İnsana hem kim olduğunu hatırlatması açısından hem aidiyet duygusu açısından hem de tarihsel temelleri olduğu için gelenekler güçlüdür. Değişim ise tam tersi insanda bir güvensizlik ve korku uyandırarak mutsuzluğa götürmektedir (Heywood, 2014: 87). Bu bağlamda muhafazakârların en temel unsurunun gelenek olduğu söylenebilir.

Muhafazakârların tecrübeye bu kadar önem atfetmesinin sebebi tecrübe ve onun ürünü olan toplumsal değerler bir toplumdaki sosyolojik ve siyasal kurumların, yasaların ve ahlaki değerlerin de ana referansını oluşturur. Bunlarda oluşabilecek tahribat toplumun alt yapısında da tahribata neden olur. Yani toplumsal ilişkileri belirleyen yine toplumun tarihinden, tecrübelerinden, gelen gelenek ve göreneklerdir. Dolayısıyla muhafazakârlar analizlerini toplum çerçevesinde yaptıkları için her türlü kural ve kalıbın toplumu koruyacağı bundan mütevellit bu kural ve kalıbın bireyleri de koruyucu, kollayıcı ve geliştirici olduğunu kabul ederler (Çaha, 2004: 21-22). Bütün bunların yanında muhafazakârlık geçmişi tüm yönleriyle, geleceğe taşıma amacı gütmemektedir. Diğer felsefi düşüncelerde olduğu gibi seçmeci davranmaktadır. Bu fikirlerin geleceğe taşınması ve tarihsel süreçte varlığını devam ettirebilmesi için faydalı olmalı bununla birlikte kendi içerisinde bir çekiciliğinin olması gerekmektedir (Nisbet, 2011: 55).

1.3.4. Muhafazakâr Düşüncede Birey ve Toplum

Muhafazakâr düşünce açısından en önemli unsurlardan bir tanesi de birey ve toplumdur. Muhafazakârların bireye bakış açısı önceki bölümlerde bahsedildiği gibi akla bakış açısıyla hemen hemen aynıdır. Çünkü muhafazakârlar insanı eksik bir varlık olarak görmektedir. Yani onlara göre birey tek başına yetebilecek yeteneklere sahip değildir. Bu yüzden toplumda yaşamak zorundadır denilebilir.

Muhafazakârların bireye bu bakışı insanın kötü bir varlık olduğunu göstermemektedir. Muhafazakârların bireyin eksikliğinden vurgulamak istediği insanın doğası gereği eksik olduğu ve bu eksikliğin onu zayıf kıldığı bundan dolayı herhangi bir toplumsal teorisin geliştirilebileceği ana birim olarak bireysel insandan hareket etmeyi mümkün kılmadığıdır (Özipek, 2005: 63).

Muhafazakârları insanın bu kusurlu bir varlık oluşunu ilk günah doktrinine yani cennetten kovuluşa bağladığı söylenebilir. Birey kusurlu ama çözümlenmesi zor bir

varlıktır. Birey çok boyutlu aynı zamanda mütevazı de bir varlıktır. Üstün bir varlık oluşu aslında onun parçası olduğu bütünden ayrı bir değer taşıdığı anlamına da gelmektedir. Aslında muhafazakârların birey üzerindeki temel düşüncesi onun toplum içerisinde anlam bulmasıdır (Özipek, 2005: 67).

Burke, toplumun tamamen bir sözleşme olduğunu söylemektedir. Ancak bu sözleşmenin normal kişisel alışverişlerde yapılan sözleşmeler gibi dilediğin zaman uygulayıp dilediğin zaman ortadan kaldırayabileceğin tarzda bir sözleşme değildir. Devlete farklı bir şekilde saygı duymak gerekmektedir. Devlet ona göre bilimde, sanatta ve mükemmeliyette bir ortaklıktır. Bu ortaklık, yaşayanlar arasında bir ortaklık olmasının yanı sıra ölümler ve henüz doğmamışlar arasında da bir ortaklıktır. Toplum görünen ve görünmeyenler arasında bir ortaklıktır (Burke, 2016: 141). Yani toplum o topraklar üzerinde geçmişte yaşamış şuan yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan bütün bireyleri kapsamaktadır.

Çaha' nın muhafazakâr düşüncede toplum tanımı; *“Geçmişten gelip, geleceğe uzanacak olan ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik ve canlı bir yapıdır”* şeklindedir. Bu tanım muhafazakârların toplum söz konusu olduğunda altını çizdiği temel değerleri içeren bir tanımdır. Toplumun tarihselliği organik ve canlı oluşu bununla beraber farklılaşmış- karmaşık bir yapıya sahip oluşu bu tanımda muhafazakârların altını çizdiği hususlar olarak dikkat çekmektedir. Yani onlara göre toplum hem canlı hem de işlevsel olarak farklılaşmış mükemmel bir organizma gibidir. Tıpkı organizmanın gelişimi gibi onun da gelişimi bulunmaktadır ve değişik evrelerden geçerek her evrede yeni şeyler kazanır. Bu da toplumun kendi iç dinamiğinin olduğunu zamanın koşul ve şartlarına göre değişip misyonunu tamamlamış kurumların, değerlerin yerini yenileriyle takviye edebileceğini göstermektedir (2004: 18).

Heywood' da muhafazakârların toplumu bir organizma olarak gördüğü görüşüne katılmakta ve buna açıklık getirmektedir. Bu organizmanın parçaları tıpkı bir insan vücudunun organları gibi çalışmaktadır. Dolayısıyla bu organizma insan yapımı makinelerden ayrılmaktadır. Yani makineler gibi istenildiği zaman değiştirilebilir, düzenlenebilir bir yapıda değildir. Organizma, bütünü ayakta tutan, parçaları arasındaki hassas ilişkiler kümesidir. Yani bir parçası zarar gördüğünde organizma yok olabilir. Organizmanın diğer bir özelliği ise, insan tarafından değil, doğal etkenler tarafından

oluşmaktadır. Örneğin bir ailenin kuruluşu ya da o aileye bir çocuğun katılması tamamen doğal dürtülerin ürünü sayesindedir. Yani icat edilmiş ya da bir sözleşme ile ortaya çıkmış değildir (Heywood, 2014: 91). Buradan hareketler toplum bu aileler tarafından olduğu göz önüne alındığında muhafazakârlara göre toplumun bir sözleşmeden olduğu düşüncesi gerçek dışıdır. Çünkü toplum bir organizmadır ve insan eliyle icat edilemez.

Muhafazakâr düşüncede toplum görüldüğü gibi çoğu zaman organik olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda muhafazakâr gelenekte bireyin toplumdan bağımsızlığını kabul etmeyen bir toplum düşüncesi bulunmaktadır. Yani bu toplum düşüncesine göre birey toplumdan bağımsız olarak, toplum dışında var olamaz, bireyin topluma ait olmaktan başka bir çaresi yoktur. Dolayısıyla muhafazakârlar, bireyin tek başına bir işlevinin olmadığını düşünmektedirler. Bu düşünceden dolayı da özgürlük negatif bir şey olmaktan çok toplumu bir arada tutan, onun dağılmasını engelleyen toplumsal bir görev ve sorumluluk olduğu için bireyler tarafından gönüllü olarak kabul edilmektedir (Erdoğan, 2004: 7). Yani birey açık olarak kendi özgürlüğünü savunmamaktadır. Bunu savunamazken de özgür olamadığını düşünmemektedir. Dolayısıyla bireyler özgürlüğü, kendisine toplumun varlığını devam ettirebilmesi adına hatta sadece kendisine değil toplumda yaşayan bütün bireylere yüklenen bir ödev veya sorumluluk olarak görmektedir.

1.3.5. Muhafazakâr Düşüncede Değişim

Değişim unsuru muhafazakâr düşüncenin en temel unsurlarındandır. Zaten muhafazakârlık kelimesinin kökeni var olanı muhafaza etme anlamından türediği için muhafazakârların değişime karşı oldukları söylenebilir. Muhafazakârlar, köktenci değişime tamamen karşı olmakla beraber aslında kötü olanın değiştirilmesine keskin bir tavır takınmamaktadırlar. Yani ağacı kökünden sökmeyi asla kabul etmezler. Çünkü onun bir geçmişi, tarihi ve gelenekleriyle beraber oluşmuş tecrübeleri vardır. Fakat o ağaca zarar veren bir dal var ise şayet, o dalı budamayı tercih ederler.

Aslında muhafazakârların toplum anlayışında gelenek olgusuna yapmış olduğu ısrarlı vurgudan ve tarihsel süreç içerisinde tecrübe edinmiş olanın ön plana çıkarılmasına bakınca değişim konusunda ne konumda oldukları rahatlıkla görülebilir (Özipek, 2005:

81). Muhafazakârların değişime bakışı çok fazla eleştiri almaktadır. Bu eleştirilerden en temeli değişim karşıtı bir düşünce olduğuna yöneliktir. Bu eleştirinin temellendirildiği nokta ise sonsuz değişim içerisinde olan dünyada muhafazakâr düşüncenin kendisini geleceğe uyarlayabilme yeteneğinden yoksun oluşudur. Ancak muhafazakârlar bu eleştirideki gibi her değişime karşı değildir. Belirtilmesi gereken nokta onların, değişimin yönüne ve niteliğine bağlı olarak her durumda kendilerine bir konum belirlediğidir (Özipek, 2005: 81).

Bu konuma Burke'ün İngiliz ve Fransız devrimlerine karşı olan tutumu örnek olarak verilebilir. Kendisi muhafazakârlığın lideri olarak bilinmektedir. Ancak Burke, İngiliz devrimine karşı değil, Fransız devrimine ise tamamen karşıdır. Çünkü Fransız devrimi belirtildiği gibi İngiliz devriminden çok farklıdır. Bu örnek Muhafazakârların devrim ve değişime farklı bir konum belirlediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yani muhafazakârlar değişime değil, değişimin yapılışına, kaynaklarına, niteliğine ve ortaya çıkaracağı sonuçlara bakarak değişim olgusu üzerine bir tutum takınmaktadırlar.

1.3.6. Muhafazakâr Düşüncede Din

Muhafazakâr düşüncenin en temel unsurlarından bir tanesi de dindir. Din toplumlarda yapıyı oluşturan temel yapı taşıdır. Günümüzde de ilk bölümde de değinildiği gibi muhafazakârlık denilince akla temel olarak din gelmektedir. Tam olarak böyle olduğu söylenemez fakat din muhafazakârlığın omurgalarından birisidir.

Din, Çaha' nın değimiyle toplumun ruhunu oluşturan bir kurumdur. Otorite, devlet, ekonomi, mülkiyet toplumların fiziksel bedenini oluşturuyorsa din de onun canını ve ruhunu oluşturmaktadır. Muhafazakârlara göre bir toplum dinden tamamen soyutlanamaz. Dinden soyutlanmış bir toplum ruhundan ve canından olmak üzere olan bir organizmaya benzemektedir. Yani dinden soyutlanmış olan toplum yok olmak üzere olan bir toplumdur. Aslında muhafazakârların dini devlete ve topluma hakim olması gereken bir kurum olarak görmezler. Muhafazakâr düşüncede teokratik bir din ve siyaset anlayışı bulunmamaktadır. Dini bu kadar önemsemelerinin temel sebebi, dinin toplum için bir motivasyon kaynağı, bir manevi ve ahlaki kaynak oluşturmastır. Din aynı zamanda gelenek ve göreneklerin oluşmasında da önemli bir kaynaktır. Bütün

bunlar bir bütün olarak düşünüldüğünde toplumu birleştirici, birlik ve beraberliği sağlayan manevi bir bağ olarak görülür (2004: 22-23).

Muhafazakârların dine atfettikleri bu önemin temel noktalarından bir tanesi de cemaatle ilgilidir. Cemaatçi değerler toplumsal yaşam içerisinde dinin hissedilen en önemli değerleri olarak göze çarpmaktadır. Cemaat, dini değerlerin ön plana çıkarıldığı ve yaşatıldığı bununla birlikte dayanışma ve birlik ruhunun geliştirildiği sosyal ortamlardır. Cemaat duygusunun azaltılması dini duyguların azalmasıyla doğru orantılıdır. Cemaat duygusu azalır ya da zayıflarsa dini değerlerin de etkisinde azalma veya zayıflama görülür. Bunun sonucunda da birlik ve beraberlik, toplumsal dayanışma duygusunda da zayıflama görülür. Muhafazakârlar cemaate aslında sadece fiziksel bir anlam yüklemesler. Bunun yanında cemaatin üretmiş olduğu cemaatçi kültürü de önemsemektedirler. Buradan hareketle komşuluk, arkadaşlık ve dindaşlık ilişkisinin sürdürülmesi açısından cemaatçi kültür büyük önem taşımaktadır. Temel olarak din, muhafazakârlık ve cemaat ilişkisini toparlayacak olursak; cemaat toplumsal yaşamın temel dinamiğini oluşturan bir sosyal güç olarak karşımıza çıkar. Muhafazakâr siyasetin temel odağı da yukarıda sayılan nedenlerden dolayı cemaattir (Çaha, 2004: 23).

Muhafazakâr düşüncede din konusu incelendiğinde yazarların temel olarak üzerinde durdukları düşünce dinin muhafazakâr düşünce açısından önemli ve kritik bir unsur olmasıdır. Türk Sağının Üç Hali adlı çalışmayı hazırlayan Bora bu konuda şu düşüncelere yer vermektedir; “*Dinin muhafazakâr düşüncedeki yeri tipik ve kritiktir. Muhafazakârlık, vazgeçilmez hazinesi olan dini modern bir müdahaleye tabi tutar, onu dünyevi saiklerle yeniden yorumlar, yeniden biçimlendirmek ister. Dini, belki kendisi uğruna olmaktan ziyade, toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz sayar*” (Bora, 1998: 58).

Beneton ise; Muhafazakârların aslında hepsinin ya mümin ya da ateşli mümin kişiler olmadığını belirtmektedir. Fakat muhafazakârlar ortak davranışlarını belirleyen, dinin toplumsal işlevleri üzerinde ısrarcı olmuşlardır. Muhafazakârların yücelttiği bu din olgusunun tıpkı savundukları gelenek gibi özellikli çizgileri bulunmaktadır. Aslında muhafazakârlığın eğilimi onu her şeyden önce sivil bir din olarak görmektedir (Beneton, 1991: 110).

Aslında muhafazakârların temel omurgası arasında sayılan din olgusu oldukça tartışmalı ve sorunlu bir olgudur. Muhafazakârlarda metafizik sorunlarla ilgilenen bir dinden çok, temelini ahlaki ve erdemden alan bir din anlayışı vardır. İnsan merkezli din anlayışının da ahlaka vurgu yaptığı söylenebilir. Onlara göre dinin görevi insanları korkutmak, sürekli metafizikten bahsetmek ya da içe kapanık soyut söylemler türetmek değil tamamen bireyi ahlaklandırmaktır. Çoğu muhafazakâr düşünöre göre zaten dinin topluma kazandırdığı tek değer ahlaklı, erdemli davranabilme yetisidir (Dural, 2005: 35)

2. BÖLÜM: TÜRKİYEDE MUHAFAZAKÂRLIĞIN SERÜVENİ

İlk bölüm’ de muhafazakârlık kavramının tanımına ve tarihsel olarak ortaya çıkış sürecine yer verildikten sonra bu bölümde muhafazakârlık kavramının Türkiye çerçevesinden algılanışı üzerinde durulacaktır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde başlayan Batılılaşma ve modernleşme hareketleri Cumhuriyet ile birlikte devam etmiştir. Dolayısıyla muhafazakârlık kavramının Türkiye’deki serüveni incelenirken Osmanlı modernleşme hareketlerinden başlatmak faydalı olacaktır. Devamında ise Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte siyasal süreci tarihsel perspektifte değerlendirip, muhafazakârlık açısından dönemlerin incelenmesi yapılacaktır. Bu değerlendirmeler yapılırken özellikle cumhuriyetin ilanı ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan siyasal partilerin muhafazakârlığa bakışı ve bu bakışın yönetime nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Siyasal süreç belirtildiği gibi Osmanlı imparatorluğundan başlatılıp, bugünün iktidarı Ak Parti’ e kadar muhafazakâr açıdan değerlendirilecektir.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Muhafazakâr Anlayış

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğunun devamı olarak kabul edilebilir. Bundan dolayı Türkiye’de muhafazakârlık konusunun tarihsel süreci ele alınırken Osmanlı imparatorluğundan başlatmak hem çalışma açısından hem de konuyu temellendirme açısından faydalı olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık olarak 600 yıl hüküm sürmüş bir imparatorluktur. Bu süreç içerisinde yani kuruluşundan yıkılışına kadar değişimi belirli dönemler dışında tamamen reddetmiştir. Çünkü kuruluşundan sonra giderek artan topraklar ve temelini buna dayandırabileceğimiz, kendisinin kusursuz ve sorunsuz bir devlet olduğu düşüncesi değişime karşı olmayı beraberinde getirmiştir. Tabi ki savaşlar ve topraklar kaybedilmeye başlanınca, bununla birlikte batı medeniyetlerinde çeşitli gelişmeler yaşanınca dünyada ve özellikle Avrupa’daki değişime kayıtsız kalamamışlardır. Kendilerine has yöntemlerle bu değişim hareketlerine ayak uydurmaya çalışsa da geç kalınmış olsa gerek ki bu değişimler imparatorluğun çöküşüne engel olamamıştır. Esasında Osmanlı kuruluşundan itibaren muhafazakâr bir imparatorluk olduğunu söylenebilir. Detaylı incelemesini yapmadan önce bu yorum yapılabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun değişime karşı oluşu ya da kapalı oluşu İslam üzerinden açıklanabilir. Osmanlı imparatorluğu çok uluslu bir yapıya sahipti fakat toplumun çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Aynı zamanda bulunan halifelik makamı da İslam'ı temsil etmekteydi. Bununla birlikte halifelik makamı imparatorluk yönetiminde İslami düşüncenin ve kurallarının varlığına göstermekteydi. İslam ise Kur'an'ı kerim ile temellendirilmiştir. Kur'an'ı Kerim'de insanın bütün yaşayışı ve kuralları açıklanmıştır. Osmanlıda bu düzene göre kurulduğundan ve var olan düzen kitaba uygun olduğundan değişim düşüncesi söz konusu bile olmamıştır (Belge, 2006: 96). Kısacası din temelli bir yönetim yapısı olan imparatorluk içerisinde değişimin pek mümkün olduğu söylenememektedir.

Belge, Osmanlı'nın değişim düşüncesini şöyle açıklamaktadır;

“Geçmiş, Osmanlı zihninde, hayatın tamamını düzenleyen bir model olagelmıştır. 18. Yüzyılda, Karlofça sonrasının koşullarında Osmanlı devlet adamları değişimin zorunlu olduğunu kavramışlardır. Ama bu değişimin yönü hala önemliydi; Geçmiş'e doğru mu, gelecek'e doğru mu? İdeal olan bir kere yanlışlıkla bozulduğu için şimdi yeniden değişip o eski ideal duruma dönmek. Genel olarak anlaşılan 18. Yüzyılda bile anlaşıldığı ölçüde daha çok bu tanıma uygundu. Belki ortaklaşa bilinçaltı, değişmek gibi bir eyleme, ancak bu gerekçeyle ahlaki onay veriyordu” (2006: 93).

Yani değişimin yönünün geleceğe değil, geçmişe dönük olması gerektiği savunulmuştur. Sonuç olarak bu dönem içerisinde ileriye dönük, Aydınlanmanın savunduğu gibi modern anlamda değişim Osmanlı imparatorluğu içerisinde yaşanmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda dönüşüm sinyallerinin ortaya çıktığı dönem 18.yüzyıl olmuştur. Bu dönemde artık Osmanlı içerisinde çok farklı bir yapı ortaya çıkarmıştır. Sınırsız güce ve yetkiye sahip olan, mutlak hâkimiyeti elinde bulunduran padişahın bu dönemde bu gücünü kaybettiği gözlenmektedir. Aynı zamanda uzun yıllar dışa dönük genişleme politikası güden imparatorluk bu politikasından da bu dönemde taviz vermek zorunda kalmıştır. Artık bir zamanlar adeta diz çöktürdüğü Avrupa karşısında tutunabilmek için bambaşka bir değişim içerisine girmiştir. Bu tutunabilmeyi sağlamak için onlardan daha çok şey öğrenmeye, kurumlarını kendisine geçirmeye kısaca ve

temel olarak Avrupalılaşıma ya da Batılılaşma sürecine bu dönemde girmiştir (Kunt, 1988: 59).

18.yüzyılda bir değişim ihtiyacı hisseden Osmanlı yöneticileri, kendileri olarak sorunsuz gördükleri Fatih, Yavuz ve Kanuni gibi padişahların dönemlerini incelemişler ve geçmişı örnek almışlardır. Koçi Bey Risalesi, Naima ve Katip Çelebi'nin düşüncelerini belirttiği çalışmalar bu çerçevede yapılmıştır. Fakat bu değişim ve kalkınma çabaları bazı savaşlarda alınan başarısızlıklar ve Fransız Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımının ortaya çıkardığı iç sorunlar, batıyla oluşan teknolojik farkın kapatılamaması gibi sebeplerden dolayı çok uzun vadeli olamamıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 78). Bu süreç Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı değişim hareketlerinin geleceğinin sinyallerini vermektedir. Nitekim öyle de olmuştur.

Sultan III. Selim'in Fransız Devrimi'nin olduğu yıl tahta çıkmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu artık Avrupa yoluna girmiştir. Sultan Selim birçok reform yapmıştır. Bu reformların amacı ekonomik ve askeri ilerlemeyi sağlamaktır. Fakat siyasi ya da sosyal anlamda reformlar bu dönemde yapılmamıştır. Çünkü yaşanan toprak kayıpları ve ekonominin kötüye gitmesi, reformların önceliğini askeri ve ekonomik alana yöneltmiştir. Bu reformlarla temel amaç ilk olarak gerilemeyi durdurmak olmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2009: 78) .

Yani Osmanlı imparatorluğu değişimin gerekliliğini 18.yy da anlamıştır. Nitekim Küçükömer, bu dönemi batının üstünlüğünün kabul edildiği bir dönem olarak ifade etmiştir. Bununla birlikte yine bu dönemde yenilik ve batılılaşma hareketleri başlamıştır. Bu dönemin en belirgin hareketleri ise “Lale Devri” olarak adlandırılan bir sürecin yaşanması olmuştur. Batılı yaşam tarzına ayak uydurma adına bürokratlar ve saraydakiler bu dönemi yaşamışlardır. Yine bu dönemde diğer bir gelişme ise matbaanın kurulmasıdır (2001: 47).

Fakat bu düşünce Batı'da olduğu gibi köklü bir devrimle değil, bozulmuş olan toplum düzenine geri dönüş arzusu ile bir değişim düşüncesi oluşmuştur. 19. Ve 20. Yüzyıl dünya üzerinde özellikle Avrupa'da bir dönüşüme sahne olmuştur. Aydınlanma ve Fransız devrimi bu dönüşümün önderliğini yapmıştır. Avrupa'da yaşanan değişim ve

dönüşüm hareketleri Osmanlı İmparatorluğunda da bir etkiye sahip olmuştur. Osmanlı'da bu değişim ve dönüşümün etkisiyle batılılaşma hareketlerine gidilmiştir.

Osmanlı'da geleneksel olan ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal sistem sorgulanmaya başlanmıştır. Bir dönüşüm ya da düzenleme ihtiyacı hızlı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın dogmasının en başlı sebepleri ise Fransız Devrimi ve sanayileşme hareketleridir. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal düzeninde çatlaklar oluşmuştur. Bu nedenle imparatorluk geleneksel sisteminden vazgeçmek zorunda kalmış ve hızlı çözüm arayışına girmiştir. Bu çözüm arayışı içerisinde, 1839 yılında Tanzimat Fermanı, 1856 yılında Islahat Fermanı devamında 1876 yılında Birinci Meşrutiyeti ilan edilmiştir. Bu değişim süreci artık bir dönüm noktası olmuş ve Osmanlı geleneksel yapısından (askeri, ekonomik, siyasi ve sosyal) bir kopuş yaşanmıştır. Bu süreç aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Batılılaşma hareketleri olarak kabul edilir. Birçok siyaset bilimciye göre bunun etkileri hala devam etmektedir. Çalışma açısından bu sürecin önemli noktası ise yaşanan bu hareketlerin Osmanlı'da muhafazakârlık hareketlerinin de başlangıç noktası olarak kabul edilmesidir. (Şeyhanlioğlu, 2009: 77).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyıl değişimin gerekliliğinin farkına varıldığı yüzyıl olmuştur. Çünkü bu yüzyılda askeri, siyasi, teknolojik vs. birçok alanda batıyla arasındaki fark açılmıştır. Batı'da yaşanan gelişmelerin farkındalığı ve değişimin gerekli olduğuna inanç bu yüzyılda gerçekleşmiş ve değişim hareketleri bu dönemde vuku bulmuştur.

İmparatorluk, 18. Yüzyılda sorduğu “değişim geçmişe yönelik mi olacak yoksa geleceğe dönük bir değişim mi olacak” sorusunun cevabını 19. Yüzyılda vermiştir. Bu cevap geleceğe dönük olması gerektiği şeklinde olmuştur. Yani artık, değişim zorunludur ve bu değişim hiç yapılmamış olan şeylerin yapılması anlamında bir değişim olmalıdır. Artık 18.yüzyılın bir zaman kaybı olduğu ve boşa geçirildiği inancı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır (Belge, 2006: 97).

III. Selim'in vefatı ile birlikte 1807'de tahta çıkan Sultan II. Mahmut, kendisinden önce başlatılan Batılılaşma sürecini Tanzimat Fermanı kurumsallaştırmaya çalışmıştır. II. Mahmut keskin kararlar alarak 'Batı'ya benzemek üzere değişeceğiz' demiştir. Bu

sebepten imparatorluğun asıl dönüşüm noktası II. Mahmut olarak kabul edilir (Belge, 2006: 97)

Tanzimat Fermanı'nın İmparatorluk ve gelecek yüzyıllar açısından önemi çok büyüktür. Bu sebeple Tanzimat Fermanı'nın kısaca içeriğine de değinmek faydalı olacaktır. Fermanın içeriğini özetlenecek olursa; Osmanlı devleti kurulduğundan beri kanunlara bağlı ve saygılı bir imparatorluk olmuş ve bu sayede yükselmiştir. Osmanlı tebaası da bu sayede refah ve huzur içinde yaşam sürdürmüştür. Fakat son 150 yıldan beri bu düzen değişmiş ve artık kanunlara saygı gösterilmemeye başlanmıştır. Bu sebeple de hem devletin gücü zayıflamış hem de toplum refahını kaybetmiştir. Fermanda ilk olarak buna değinilmiştir. Devletin eski gücüne kavuşabilmesi için yeni kanunlara ihtiyaç duyulduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu kanunların temel prensibi ise özellikle, Müslüman, Hristiyan ve bütün tebaanın ırz, namus can ve malının güvenliğinin sağlanması, bu tebaalardan toplanacak vergilerin belli bir yönteme göre alınması ve son olarak da askerlik görevinin de belli bir usule bağlanması gibi birçok husus fermanda bulunmakta idi (Yurdaydın, 1988: 289).

Fakat fermanı ilan eden Mustafa Reşit Paşa bazı kesimler tarafından yoğun eleştirilere de maruz kalmıştır. Fermanın en önemli özelliklerden bir tanesi Osmanlı vatandaşlarının, can, mal, ırz ve namusunun güvenliğinin sağlanması idi. Eleştiren kesimler ise Müslümanların İmparatorluk içerisinde yaşayan diğer millet ve dine mensup tebaalar ile eşit olması istememişlerdir. Çünkü onlara göre devletin gerilemesinin temel sebebi diğer tebaaların adetlerinin benimsenmesinden ileri gelmiştir. Bu yüzden Mustafa Reşit Paşa' ya kâfir diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Onlara göre Şeriat elden gitmiştir. Bütün bunlara rağmen Avrupa, özellikle Fransız ve İngiliz kamuoyu bu fermanı ve içeriğini çok olumlu karşılamış ve desteklemişlerdir (Yurdaydın, 1988: 290).

Tanzimat döneminde ilan edilen bu reformların özellikle Hristiyan azınlıkları ilgilendiren kısmında imparatorluk üzerinde bir dış baskı olduğu söylenebilir. Yani yıllar boyunca Avrupalı güçler, imparatorluk içerisindeki cemaatlerin özellikle Müslüman olmayan tebaanın konumunun iyileştirilmesi konusunda yoğun bir baskıda zaten bulunmaktaydılar. Bu sebeple kimilerine göre Tanzimat ile birlikte getirilen bütün tebaaların eşitliği can ırz ve namus güvenliği Batı ya da dış baskıyla yapılmış reformlar

olarak görülmekteydi ve bu sebeple eleştirilmekteydi. Fakat reformların sadece dış baskının etkisiyle yapıldığını söylemek gerçekçi olmayacaktır. Dış müdahalenin etkisinden söz edilebilirdi, hatta dış destek elde etmek ya da siyasi politika amacıyla yapılmış olma ihtimali de fazlaydı ancak bütün bunlarla beraber İmparatorluğu kurtarmanın tek yolu olarak Avrupalı reformlara yani Batılılaşmaya olan inanç artmıştı. Bu inancın bir sonucu olarak da reformların ortaya çıktığı söylenebilir (Zürcher, 1995: 79-80). Ancak Dursun bu görüşe karşı çıkmaktadır. Ona göre; Osmanlı toplum yapısı din temelli bir yapıda olmasına rağmen değişim toplum içerisinde yaşanan farklı dinlere mensup topluluklar arasında bir çatışmadan doğmamıştır. Aksine ortaya atılan değişimin yönünü aynı dine mensup olsalar bile merkez ile taşra arasında ki çatışma belirlemiştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğundaki sistem Müslüman olsun ya da olmasın bütün zümrelerin kendi inanç ve düşüncelerini rahatlıkla yaşayabilme olanakları sağlamıştır. Dolayısıyla dini zümreler üzerinden bir çatışmanın olmasının önüne geçilmiştir. Gayrimüslim tebaa da zaten hiçbir zaman devleti ele geçirmek gibi bir amaç da olmamıştır. Aksine çoğunun ticaretle uğraşmaları bu zümrelerin sorundan çok kazanç getirdiği açıktır (Dursun, 1995: 119). Bu bağlamda reformların dini çatışmalardan kaynaklanmadığı söylenebilir. Ancak ilan edilen Tanzimat fermanında tebaanın eşitliği ilkesiyle beraber Müslüman, gayrimüslim ayrımı ortadan kaldırılmak istenmiş ve fermana buna yer verilmiştir. Dolayısıyla değişimin yönünü ya da ortaya çıkışı her ne kadar dini sebeplerden kaynaklanmasa da değişim sürecinde dini toplulukların etkilendiği görülmektedir.

Bütün eleştirilere rağmen bu süreç Cumhuriyet'i ve günümüzü de etkileyecek birçok değişime sahne olmuştur. Bugün hala kullanılan birçok kavram ve kurum bu dönemdeki en önemli Batılılaşma hareketi olarak ilan edilen Tanzimat Fermanı ile yaşamımıza girmiştir. Örnek olarak bakanlıkların, yargı organlarının, güvenlik teşkilatının, kamu hizmetlerinin, askeri okulların, gazetelerin, üniversitelerin çoğu bu dönemdeki Osmanlı modernleşme döneminden kalmış birer miras olduğu söylenebilir. Demokrasi, cumhuriyet, eşitlik, özgürlük, İslamcılık, feminizm, milliyetçilik vs. birçok ideoloji ve kavram bu dönemde temelleri atılmış ve siyasal yaşamımıza girmiştir (Alkan, 2009: 20).

Bu modernleşme ya da batılılaşma sürecini İslamcılık akımı çerçevesinde de değerlendirmek gerekir. Modernleşmeye en mesafeli İslamcılık akımı olarak görülebilir.

Fakat bu akımın bile kendine özgü bir yenilikçilik arayışında olduğu söylenebilir. Aslında İslamcılığın tarihsel süreci içerisinde belirleyici ilke sadece korumak değildir. İmparatorluk içerisinde tamamen korumak olarak algılansa da böyle değildir. Hatta İslamcılık modernleşme süreci içerisinde oluşan yoksunluğu ortadan kaldırmada en hızlı davranan akımlardan birisi olacaktır. İslamcılığın muhafazakârlık anlayışı algılandığının aksine, var olanı korumaya ya da sürdürmeye bağlanmış bir muhafazakârlık değildir. Geçmiş kutsamaya ya da bugüne aktarmaya yönelik bir muhafazakârlık anlayışı olduğu söylenebilir (Çiğdem, 1997: 45).

Geçmişte ve günümüzde muhafazakârlık düşüncesi belirli akımlara atfedilmektedir. Osmanlı modernleşme döneminde de İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Bu akımlar aynı sürecin birer ürünleri olarak ortaya çıkmışlar, fakat farklı yollardan gelip, sonunda aynı istikamette yollarını birleştirmişlerdir. Bu sebeple muhafazakârlık eşittir İslamcılık'tır ya da Türkçülüktür demek, bu akımlardan birisine atfetmek doğru değildir. Çünkü bu akımların üçü de milli bir tarih ve toplum yaratılması projesine katkıda bulunmak için süreç içerisinde ortaya çıkmışlardır. Türk muhafazakârlığı bu açıdan bakıldığında, korunacak şeylerin ne olduğuna karar vermek yerine bir şeyler yaratmak zorunda olan bir muhafazakârlık olmuştur (Çiğdem, 1997: 45).

Yani temel olarak Tanzimat döneminde Genç Osmanlılar ile başlayan Osmanlıcılık, Türkçülük Batıcılık gibi siyasal akımların temel amaçları siyasal muhafazakârlığı savunan birer akım olmak değildir. Tamamen bu amaçla ortaya atılmış fikir hareketleri değildir. Hatta devleti kurtarma adına girişilen bir takım hareketler olduğu söylenebilir. Bu akımların içerisinde siyasi muhafazakâr düşüncenin birtakım öğelerini görebiliriz. Bunlardan en temeli İslamcılıktır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 82). Fakat temel amaçları modernleşmeye tamamen karşı olmak, siyasal muhafazakâr düşüncüyü geliştirmek amacıyla ortaya çıkmış akımlar değildir. Kötüye giden, hatta uçuruma sürüklenen İmparatorluğun seyrini, değiştirmek üzere orta çıkmış fikir hareketleridir.

Çetinsaya' ya göre; Tanzimat zihniyeti ile ilgili söylenebilecek temel olarak iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Osmanlı modernleşme hareketi siyaset ağırlıklı olurken, sosyolojik ve ekonomik alandan uzak olmuştur. Çünkü siyasetin ekonomiden teknolojiye her alanı kurmaya düzenlemeye yetkili bir alan olduğu düşüncesi hâkimdir.

İkinci husus ise bu dönem düşüncesi mevcut siyasi, sosyal, ekonomik süreç yakından takip edilerek, onların içerisinde oluşmaktadır. Yani bu dönem için hayatın düşüncenin önünde yer aldığı söylenebilir. Fikirleri değişime uğratan Batı'dan esinlenilerek fikirler yerine, kurumları Batı'ya adapte edilen ve bu kurumların yarattığı kültürel değişim ile modernleşme sağlanmaya çalışılmıştır (Çetinsaya, 2009: 71).

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e giden süreçte İmparatorluk da üç önemli değişim daha göze çarpmaktadır. Bunlar sırasıyla ilan edilen Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyettir. 19. yüzyıl Tanzimat ile birlikte Osmanlı toplumunda bir kırılmanın yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur.

Tanzimat sonrasında modernleşme yanlısı elitler kendi içerisinde bir bölünme yaşamışlardır. Bu sebeple Tanzimat'ın çok eleştirilmesine rağmen aslında bir süreci başlattığı söylenebilir. Bu süreçte Yeni Osmanlılar hareketi olarak bilinen ve Tanzimat'ı eleştiren siyasal genç yönetici elitler ortaya çıkmışlardır. Bu elit kesim kendilerince geliştirdikleri yeni önerileri mevcuttur. Tamamen siyasal iktidarı ele geçirmek amaçları olmasa da, zaman zaman birleşen zaman zaman ise birbirinden uzaklaşan Osmanlı elit yönetici adayları olarak tanımlanabilirler (Koçak, 2009: 72).

Bu hareketlerin devam etmesinin ve Tanzimat'ın eleştirilmesinin temel sebebi Tanzimat politikalarının çökmüş olmasıdır. Aynı zamanda bu hareketi oluşturan aydın kişilerin Batı medeniyetlerini görüp, ülkeye döndükten sonra modernleşme konusunda İmparatorluğu kurtaracak düşüncelerini ortaya koymaktaydılar. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi bunlardan bazılarıydı. Bu kişiler ortaya çıkardıkları eserleri ya da yazılarında düşüncelerine yer vermişlerdir.

Bu hareketin öncülerinin de talepleriyle anayasal düzen ihtiyacı artık imparatorluk içerisinde dile getirmektedir. Fakat bu anayasa, sadece iç dengelerin uzlaşması için bir arayış değildir. Aynı zaman da dış güçlerle de uzlaşılacak bir anayasa olmalıydı. Bu anayasa bir uzlaşma ve mutabakat arayışı değildir, devletin iktidarının yeniden tesis edilmesi, devlet iktidarının değişik güçler arasında kurulabilecek bir denge formülünden daha ağır basmaktaydı. Yani anayasanın temel amacı güçler arası dengeden daha çok devlet iktidarının yeniden düzenlenmesidir (Koçak, 2009: 80).

Cumhuriyete giden süreçte İmparatorluk içerisinde yaşanan bu modernleşme hareketleri Batı medeniyetleri yakalama açısından önemlidir. Uzun yıllar değişime karşı olan, çok uluslu bir yapısının olmasına rağmen genellikle İslami kurallara göre yönetilen imparatorluk değindiğimiz gibi muhafazakâr bir toplumdur. Fakat muhafazakârlık 19. Yüzyılda Fransa'da bir akım olarak ortaya çıkmasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Aynı süreçte İmparatorluk değişim ihtiyacını iyiden iyiye hissetmeye başlamıştır. Değinildiği gibi İslami temeller ve kusursuz bir toplum olduğuna olan inancın fazla olduğu toplumda değişime ihtiyaç duyulunca değişimin nasıl ve ne şekilde olacağı sorulan sorulardan olmuştur.

Muhafazakârlığın temel öğretilerinden birisi denenmiş olanın, her zaman denenmemiş olandan daha iyi olacağıdır. İmparatorluk içerisinde de modernleşme konusunda ilk akla gelen soru bu olmuştur. Denenmiş olan ve başarıya ulaşılmış olan yükselme dönemindeki yönetim anlayışına mı dönülmeli? Yoksa imparatorluk yüzünü tamamen Batıya mı dönmeli soruları zaman kaybına yol açmıştır. Daha sonra Batı'ya gönderilen aydın yöneticiler tarafından alınan geri dönüşler de onlara ayak uydurmak için modernleşmeye, geçmişe yönelik değil geleceğe yönelik hareketler yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yüzyıllardır belirli bir sistem içerisinde yaşayan toplumun modernleşmesi ve kendi gelenek ve göreneklerinden farklı bir siyasi, askeri ve toplumsal yapıya bürünmeye çalışması hiç de kolay değildir.

İmparatorluk içerisinde yaşanan değişim hareketlerine karşı çıkan kesimlerde olmuştur. Bu kesimin haklı olduğunu şöyle değerlendirebilir; Burke, Fransız devriminde modernleşme hareketlerinin nasıl felaketlere yol açtığını açık şekilde ifade etmiştir. Hatta yaşanan devrimin kan ve kötü sonuçlar doğuracağını öncen söylemiş ve gerçekten de böyle olmuştur. İmparatorluk içerisinde modernleşme hareketlerini eleştirenlerin dayandığı nokta bu olabilir. Fakat İmparatorluk içerisinde Fransız devrimi gibi büyük bir dönüşüm yaşanmamıştır. Yaşanan modernleşme ya da Batılılaşma hareketleri çöküşe geçen imparatorluğu kurtarma çabalarıdır. Bunun için öncelikli olarak askeri ve siyasi alanda değişim çalışmaları yapılmış daha sonra birtakım değişimler istenen sonuçları vermeyince anayasal hareketlere kadar gitmiştir ve Cumhuriyet rejiminin temelleri atılmıştır.

2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Muhafazakârlık Düşüncesi

Cumhuriyet dönemini tarihsel bir süreç olarak 1923 ve sonrası olarak ele almak dönemin siyasi ideolojisinin nasıl oluşturulduğunu anlamak açısından yetersiz kalacaktır. Bu sebeple dönemi etkileyen önemli bir hareket olan 1908-1909 yıllarında iktidarı doğrudan ele aldığı söylenebilecek olan İttihat-Terakki'den başlatmak yerinde olacaktır. Osmanlı imparatorluğunun modernleşme hareketleriyle birlikte son dönemlerinde bir siyasi hareket olarak çıkmış olan İttihat ve Terakki 1908 yılından itibaren siyasi alanda bir iktidar partisi olarak adlandırılabilir. Bir hükümet olamamasına rağmen ideolojisini imparatorlukta hissettirmiştir. İttihat ve Terakki ideolojisi denildiğinde akla gelen politik düşünce ise “Üç Tarz-ı Siyaset” dir (Ünüvar, 2009: 129-130).

Üç Tarz-ı Siyaset düşüncesi Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını kapsamaktadır. Bunlardan ilki Osmanlılık düşüncesi Tanzimat'tan itibaren aydınlar ve hükümetler tarafından öne çıkarılmıştır. İmparatorluk çok uluslu bir yapıya sahipti, Fransız Devrimi ile milliyetçilik akımının ortaya çıkmasıyla çok uluslu devletlerde ayaklanmalar olabileceği açık bir şekilde görülmekteydi. Bu sebeple çok uluslu imparatorluğu kurtarmak yaşatmak ve geliştirmek için Osmanlılık düşüncesi ortaya atılmıştır. İttihat 'ı Anasır diye bilinen bu düşüncenin açıklaması dini ve etnik grupların birliği demektir (Ünüvar, 2009: 131). Yani imparatorluk içerisinde yaşayan bütün tebaaların ırk din millet ayırt etmeksizin Osmanlı vatandaşı sayılarak bir birlik oluşturulmasıdır.

İkinci İslamcılıktır. 18. yüzyıldan itibaren modernleşme hareketlerine girişilmesiyle birlikte İslamcılığın buna engel olup olmayacağı imparatorlukta gündeme gelmiştir. Dönemin aydınları Namık Kemal Ali Suavi gibi isimler bu konuda önemli tartışmalarda yer almışlardır İttihat Terakki'nin de siyasetini etkileyen temel güçlü bir akım olmuştur. Meşruiyeti 'ne bir zemin hazırlayan imparatorluk içerisinde elinde bulundurduğu halifelik makamı ve tebaa içerisinde yaşayan Müslüman insanların çoğunluğu bu güçte önemli rol oynamıştır. Temel kabulü ise; imparatorluk içerisinde yaşan Müslüman tebaanın Osmanlı vatandaşı sayılmasıdır (Ünüvar, 2009: 132).

Sonuncusu ise Türkçülüktür. Bu akım hem İttihat ve Terakki'nin hem de sonrasında gelecek Kemalist iktidarın en belirleyici düşüncesi olmuştur. Türkçülük hem dönemsel hem de siyasal olarak birbirinin devamı gibi olan bu iki süreci birbirine hazırlayan bir araç olmuştur. Fakat belirttiği gibi her ne kadar birbirini tamamlayan ve birbirine bu akımla zemin hazırlasalar da iki dönemin Türkçülük politikaları farklıdır. Yani Türkçülük politikaları ile ulus-devletin inşa sürecindeki faaliyet ile Kemalist dönemdeki Türk milliyetçiliği arasında devamlılıktan çok farklılıklar vardır (Ünüvar, 2009: 132). Fakat dönemin Türkçülük akımının temel felsefesinin din ayırt etmeksizin imparatorluk içerisinde yaşayan Türk tebaanın birliği olduğu söylenebilir. Bütün bu oluşturulan politik hareketler imparatorluğun çöküşünü engellemek için yapılmış olsa da buna engel olunamamıştır.

İttihatçıların devleti kurtarmak için giriştikleri modernleşme akımlarında kendileri üzerinde etkili olan Fransa'nın önemi çok büyüktür. Aydın'a göre; “Cumhuriyet, Türkiye Meşruiyet hareketinin Fransa örneğinin çekim alanında şekillenen İttihatçıların da temsil ettiği milliyetçilik üzerinde yürütülen militer bir modernleşme hareketinin meyvesi olmuştur” (2009: 128).

1914 yılı itibarıyla patlak veren dünya savaşı Osmanlı imparatorluğunu da içine çekmiştir. Son dönemlerini İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetiminde geçiren Osmanlı İmparatorluğu 1918 yılında savaşın sona ermesiyle yıkılmıştır. Fırkanın yöneticilerinden olan Enver ve Talat Paşalar ise yurt dışına kaçarak bir dönemin kapanmasında rol oynamışlardır. Böylelikle 10 yıl süren İttihat ve Terakki Fırkasının yönetimi imparatorluk ile birlikte çökmüştür. Bu çöküşle birlikte imparatorluk içerisinden çıkan Mustafa Kemal 1919'da Samsuna çıkarak bir toplumun kurtuluş mücadelesini başlatmıştır. Bu mücadele işgal altında olan ülke için verilen Kurtuluş savaşı sonucunda 1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

23 Nisan 1920'de TBMM açılmasıyla birlikte vatanın bağımsızlığı ve ülkenin kurtarılması temel mesele olduğundan dolayı bu dönemde muhalefetten söz etmek mümkün değildir. Yani henüz gruplaşmalar birer cepheye dönüşmemiştir. Bu dönemde I. Meclis milleti temsil ve başkomutanlığın Mustafa Kemal'e verilmesi konusunda uzlaşmışlardır. Fakat bu yetkiler Kurtuluş mücadelesi sonrasında bütün kamusal ve toplumsal alanın düzenlenmesinde kullanılmıştır. Bu sebeple dine ve geleneklere önem

verilen bir kesim ortaya çıkınca iki zıt kutup artık görülmeye başlanmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 100).

TBMM'nin açılmasıyla birlikte mecliste rejim ile ilgili farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. İki gruptan bir tanesi Mustafa Kemal'in önderliğinde ordu ve bürokrasiyi kontrol alarak devletin tek hâkimi olma düşünceleri vardı. Bu grup aynı zamanda "Kemalizm" olarak bilinen devrimci, devlet otoriter ve merkezîyetçi bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir. Kemalizm düşüncesi aynı zamanda Türkiye'nin Batılılaşma, modernleşme ya da aydınlanma diye ifade edilen sürecinin siyasal ve sosyal ayağının en radikal bir şekilde uygulanmaya çalışıldığı bir düşünce anlayışı olmuştur. İkinci grup ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurarak M. Kemal önderliğindeki tek adam rejimine karşı mücadele edeceklerini, otoriter ve merkezîyetçi Kemalist düşüncenin hızlı ve kapsamına yönelik eleştirirken, evrimci, yerel ve gelenekçi politika anlayışını savunmuşlardır.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile beraber hedeflerini daha belirginleştirmeye başlayan Türk İnkılabı, ekonomik siyasal ve sosyal alanlarda çağdaşlaşma siyasetinin bir gereği olarak, Batının da temel ekonomik ve siyasal olarak benimsediği yapılar olarak parlamenter rejimin yerleşmesi, milli bir ekonominin kurulması, kültür alanında da seküler hareketleri yaygınlaştırmaya yönelik reform siyaseti içinde gelişmiştir. Bu da Kemalist modernleşme siyaseti olarak adlandırılabilir (İrem, 2006: 105). Beriş'e göre, Kemalizm'in bu döneme damga vurmasının ve belirleyici bir vasfının olmasının sebebi onun bir devrim ideolojisi ya da devrimci ideoloji olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu ideoloji Atatürk hayatta iken hem kendisi hem de iktidar tarafından tamamen siyasal, yasal bir ideoloji olarak belirlenmemiştir. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi Atatürk'ün bu ideolojinin devrimi etkileyeceği gerekçesiyle karşı çıkmasıdır. Hatta Kemalist ideolojinin temel ilkelerinden olan altı ok 1937 yılında yani Cumhuriyetin ilanından yaklaşık 14 yıl sonra, tüm reformlar tamamlandıktan sonra Anayasaya girmiş olması bunun açık bir göstergesi olmuştur (Beriş, 2004: 52). Aynı zamanda o dönem içerisinde Atatürk'ün böyle bir ideolojiyi yaymak ve hayata geçirmek gibi açık bir düşüncesinin de olmadığı söylenebilir.

Kemalizm'in temel amacını da açıklayan Beriş, ideolojinin temel amacının çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak olduğunu söylemektedir. Yani kurulan yeni devlette ve

rejimdeki temel amaç çağdaşlaşma yönünü tamamen batıya dönmektir. Bunun için de Batıdaki toplumsal, siyasal kurum ve değerlerin yapılacak reformlarla birlikte ülkeye taşınması gerekmektedir. Bu sebeple Kemalist ideolojiye modernleştirici ideoloji de denilebilir (Beriş, 2004: 53). Nitekim Kemalizm'i ve dönemin devrimlerini anlatmak için ortaya çıkarılan Kadro Dergisinin bir sayısında Asaf Kemalizm'i, "müstemlekeciliğe" yani sömürgeciliğe karşı bir isyan olarak tanımlamıştır (Asaf, 2004: 223).

Fakat Kemalizm sadece siyasal, ekonomik ve kültürel alanda köklü değişikliklere gitmemiş, aynı zamanda yeni olanın korunmasını sağlayacak yeni bir siyaset tarzı da geliştirmiştir (İrem, 2006: 105). Hilafetin kaldırılması, harf devrimi, Cumhuriyet rejiminin benimsenip saltanatın kaldırılması gibi temel yaşamı etkileyen birçok devrim bu dönemde yapılmıştır. Toplumun kıyafetinin nasıl olacağından, dinini nasıl yaşayacağına (laiklik) kadar devlet müdahalelerde bulunulmuştur. Modernleşme ve Batılılaşma çabasıyla yapıldığına inanılan bu devrim ve değişimler Osmanlı'nın temelde devamı gibi görünse de aslında Türkiye'yi bu devamlılıktan uzaklaştırmış ve koparmıştır. Zaten dönemin yöneticilerinin de temel isteği budur. Bu düşüncenin öncüsü olan Kemalizm'in temel isteği yeni kurulan rejimle birlikte geçmişten koparak modern ve Batılı bir muasır medeniyet ve devlet olmasıdır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'si, görüldüğü gibi Fransız Devrimi gibi bir devrimci süreci yaşamaktadır. Bu süreçte önemli rol oynayan Kemalistlerin Fransız Devrimi ve Aydınlanma felsefenden etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple Kemalistler muhafazakâr düşünceye sahip değillerdir. Hatta Aydınlanmanın ve Fransız Devrimi'nin yoğun etkisinde olan Kemalistler, geçmişle bağları koparmak için Cumhuriyet öncesi gelenek, görenek, tecrübe ve yapılarla ilişkiyi kesmeye yönelik çalışmalar yapmışlardır. Yapılan bu devrimlerle siyasi, toplumsal ve kültürel bir mühendisliğe soyunmuşlardır (Dursun, 2004: 186). Bu dönem için radikal bir modernleşme çabasına girildiği söylenebilir. Kemalizm düşüncesi ise, İttihatçı siyasal düşünce ile benimsenen ilerleme fikri ile birlikte Fransız Devrimi ve Aydınlanma'nın etkisiyle kendisi muhafazakâr düşüncenin karşısında konumlandırıan birçok unsuru bünyesinde bulundurmuştur (Gökmen, 2006: 132).

1923 yılından itibaren Cumhuriyeti kuran kadrolar yeni bir kimlik inşası için çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalarla Osmanlı ile bağları tamamen koparak yeni ve sıfırdan bir milli kimlik yaratmayı amaçlamışlardır. Bu doğrultuda hilafet, tekkeler, medreseler, vakıflar gibi Osmanlıdan kalan birçok kurum kapatılmış ya da fonksiyonları yok edilmiştir. Bunlarla birlikte 1928 yılında yapılan harf devrimi ile birlikte toplumun kültürel kodları ile oynanmıştır. Artık Latin harfleriyle yeni fikirlere açık modern bireyler yetiştirilerek İslami bütün çağrışımlardan arındırılmış bir toplum oluşturulmak istenmiştir (Ayvazoğlu, 2006: 509).

Bu kopmaya ve yeni bir toplumun inşasına örnek olarak verilecek en önemli devrimlerden bir tanesi harf devrimidir. Harf devrimi her hangi bir millette görülmemiş ve belki de hiç görülmeyecek bir hız da adeta bir gecede bütün toplumu okur-yazar olmaktan çıkarmış, kitap, gazete ve dergi satışlarını bitirilmiş, bu işleri yapan kişileri işsiz kalmıştır. Sanattan edebiyata günlük hayattaki musikiye kadar bir modernleşme hareketine girilmiştir. Fakat bu radikal kopuş dönem içerisinde yeterince incelenmemiştir (Ayvazoğlu, 2006: 509).

Hilmi Yavuz'un vurguladığı gibi radikal bir kopuş yaşanmasının sebebi, Avrupalılar gibi piyano çalarak, Fransızca konuşarak ya da batılı şapka takarak Avrupalı ya da batılı olmak mümkün değildir. Onun kavramına göre Türk modernleşmesi ya da batılaşması metonomiktir. Metonomi, parçanın bütünü yerini alması, onun yerini tutması demektir. Türk modernleştiricileri de Avrupa'dan parçalar alarak bütünü yerine koymuşlardır. Aldıkları parçalar Avrupalılığın bir parçası olabilir, ancak Avrupalılığı temsil etmez. Yani bunları aldığın zaman Avrupalı olmazsın. Çünkü Avrupa bir medeniyettir. Kavramsal bir geçmişi ve yerleşmiş bir düzeyi vardır ve ancak bu kavramlarla Avrupa temsil edilebilir. Bu kavramlar ise siyaset, felsefe demokrasi, insan hakları, sivil toplum gibi alanlara ait kavramlardır. Eğer Avrupa'yı temsil etmek ya da Avrupalı olmak istiyorsanız bunu şapka ya da piyanoyla değil yukarıda sayılan kavramları hayatınıza geçirerek yapabilirsiniz (2007: 212).

Dolayısıyla Avrupa gibi bir tarihsel süreç yaşamadan, kavramların kökenine sahip olmadan modernleşmenin pek mümkün olamayacağı söylenebilir. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında başkent olan Ankara'nın merkeze alınan kavramlar ve araçlar ile batılaşma çabasına girerken, halk ya da köylü diye tabir edilen kesim farklı

bir yaşam içerisinde olmuştur. Dolayısıyla aynı şehir içinde farklı iki yaşam olduğu bu dönemde görülmüştür. Sonuç olarak batılılaşma adıyla yapılan modernleşme, toplumsal bütünlük yerine farklılaşma ve ayrışma getirmiştir. Nitekim o dönemin romanlarında bu süreç açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

2.2.1.Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası

Cumhuriyet kurulduktan hemen sonra yapılmak istenen önemli bir düşünce biran önce çok partili sistemin ülkede yerleştirilmesidir. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), ülke içerisinde bulunan tek partidir. Devletin inşasında önemli görevler üstlenen CHF'ye karşı artık muhalif hareketler 1924 yılında kendi içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar I. Ve II. Meclis'te kendi içlerinde görüş ayrılıkları olmasına rağmen çok fazla iktidarla zıtlaşmamış bir grup bulunmaktadır. Tamamen ortaya çıkmamalarının sebebi ülkenin Kurtuluş mücadelesi vermesi ve bir inşa sürecinin olmasıdır.

Kasım 1924 yılında CHF' nin içerisinde bu muhalif grup ayrılıp Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını (TpCF) kurmuşlardır. İlk muhalefet partisi olarak ortaya çıkan TpCF' nin kurucu Kazım Karabekir paşadır. TpCF Kasım 1924'te ortaya çıktığında Mustafa Kemal Paşa ve çevresi tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiş ve birçok suçlama yöneltilmiştir. Bunlardan ilki; TpCF'nin gerçek bir programı olan bir parti olmadığı, esasen birçok general ve siyasetçi (ki bunların hepsi Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşındaki eski silah arkadaşları ve destekçileri)tarafından kendi çıkarları için kurulmuş bir parti olduğudur. Bu düşünceyi savunanların dayandıkları nokta bu generallerin Mustafa Kemal'i kışkırdığı ve bir kısım çevreler önemli mevkilerde görev alırken kendilerinin dışlanmış olduğu fikridir (Zürcher, 2006: 42).

İkinci iddia ise bu partinin temel amacının muhafazakârlık değil, saltanat olduğu ve hatta partililerin gizli saltanatçıları olduğudur. Bu suçlamayla karşılaşan partinin önde gelen isimleri Kurtuluş mücadelesinde de en ön saflarda olan Rauf Refet, Dr. Adnan, Kazım Karabekir ve Ali Fuat'tır. Mustafa Kemal yabancı basına verdiği bir röportajda bu kişilerin muhafazakâr bir programla ortaya çıkmadıklarını, eğer öyle olmuş olsaydı bu kişilere ve muhalif düşüncelerine saygı duyacağını belirtmiştir. Yine aynı konuşmada bunların parti programlarının CHF ile aynı olduğu ve bunları samimi

olmamakla suçlanmış, bu kişiler samimi olsalardı CHF içinde de devam edebilirlerdi demiştir. Özellikle Rauf Bey'in Cumhuriyeti yoğun bir şekilde eleştirmesi, eski halifeye bağlılığı bu kişilerin asıl amacının Osmanlı hanedanlığını ve saltanatı geri getirmek olduğu düşüncesi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bu suçlamalarının bir temelini oluşturmuştur (Zürcher, 2006: 43).

İlk muhalefet partisine yöneltilen üçüncü suçlama ise, parti programlarının dini reaksiyonu irticayı cesaretlendirdiğidir. Kuruluşundan yaklaşık 8 ay sonra Haziran 1925'te partinin kapatılmasına ve İstiklal mahkemesine gitmesindeki en büyük suçlama budur. İktidar ve mahkeme kararlarıyla parti kapatılmıştır. Parti programında yer alan dini fikir ve inançlara saygıya dair bir madde onların gericiliği desteklediği ve düzeni yıkmak için kullanabileceğine kanıt olarak gösterilmiştir (Zürcher, 2006: 46-47).

Yani TpCF'sı henüz iki yaşında olan bir bebeği, öldürmekle suçlanmışlardır. Nitekim Şeyh Sait ayaklanmasının temel amacının İslam hukuku ve halifeliğin geri gelmesi talebiyle oluşmuş ve bu ayaklanmadaki kişiler ile parti programındaki madde ilişkilendirilmiştir. Doğudaki parti teşkilatları kapatılmış birçok kişi ve parti yöneticileri vatana ihanetten yargılanmışlardır. (Zürcher, 2006: 48-49). TpCF 1925 yılında kapatılmasının ardından parti kurucusu Kazım Karabekir TBMM üyeliğini bağımsız olarak sürdürmüştür. Fakat 1926 yılında Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastinin ardından sorumlu olarak gösterilen başta Karabekir olmak üzere Ali Fuat, Cafer Tayyar ve Mersinli Cemal gibi paşalar İstiklal mahkemelerince tutuklanmışlardır. Karabekir paşa bu davadan 1927 yılında beraat etmiş, fakat sonrasında askeri görevi de sonlandırıp emekliye ayrılmıştır (Alpkaya, 2006: 47)

Kazım Karabekir muhafazakârlığın bir savunucusudur. Fakat tamamen modernleşmeye, değişime karşı değildir. Toplumda değişim olacaksa, toplum modernleşecekse öncelik olarak toplum bunu benimsemelidir. Bu düşünce beraberinde radikal dönüşüme karşı çıkmayı, öncelik olarak topluma eğitim verilmesini getirir. Bu da Karabekir'in ılımlı bir modernleşmeyi savunduğunu gösterir (Alpkaya, 2006: 48).

Kazım Karabekir'in modernleşme konusundaki düşüncesi belirtilmişken CHF ile TpCF arasındaki farklılıklara değinmekte fayda vardır. Mollaer, iki parti arasındaki siyasal düşüncesi arasındaki temel farklılığın modernleşme çelişkisinden değil,

modernleşmenin tarzına yönelik bir ayırmadan kaynaklandığını belirtmiştir. Esas ayırım Fransız Devrimi'nde hâkim olan düşünce devrimin yerleşmesi için sıkı tedbirlere ve şiddete başvurulması gerektiği inancı ile devrimin daha ılımlı yöntemler kullanılması gerektiği inancı arasındadır (2014: 118). Yani TpCF devrim olacaksa ve modernleşme böyle sağlanacaksa bunun Fransa da ki gibi şiddetle olmaması gerektiği öncelikle tepeden inme olarak değil toplumu da sürece dahil ederek ılımlı bir modernleşme olması gerektiğini savunmuş ve CHF'den bu farklılıkla ayrılmıştır denilebilir.

2.2.2. Türk Muhafazakârlığının Doğuşu ve Cumhuriyetçi Muhafazakârlık

Türk Muhafazakârlığı 1930'lu yıllar ile beraber Kemalist ideolojiye karşı ya da onun radikal modernleşmesine karşı bir tepki hareketi olarak doğmuştur. Batı muhafazakârlığı modernleşmeye tamamen karşı iken bu dönemde ortaya çıkan Türk muhafazakârlığı modernleşmeyi ve Batılılaşmayı savunan bir düşünce anlayışıdır. Onların karşı oldukları temel nokta Kemalizm'in radikal modernleşmesinin çok hızlı olduğudur. Dönemin muhafazakârlarının isteği modernleşme sürecinin daha yavaş olması gerektiği ve bununla birlikte geleneğin de modernleşme sürecine dahil edilmesidir. Kemalist ideolojinin tepeden indirgemeci bir ideoloji olduğu ve halk tarafından bir desteği alt yapısı olmadığı bilinmektedir. Aynı şekilde dönemin muhafazakâr düşüncesinin de halk tarafından desteğinin, olmadığı söylenebilir. (Aktaşlı, 2011: 150)

Dönem incelemesi yapıldığında Kemalist ideolojiye karşı birtakım tepkilerin olduğu görülmektedir. Fakat gösterilen bu tepkilerin siyasal muhafazakâr bir düşünceden ziyade, sınırları çerçevesinde devleti tamamen karşısına almadan, bir düşman olarak görmeden eskiyi özleyen, otoliter ve totaliter düşünce ve eylemlere karşı bir muhafazakâr düşüncenin yansıması olarak ortaya çıkmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 100). İrem, Cumhuriyetçi muhafazakârlığı; Türk inkılabının ve Kemalizm'in yarı-bağımsız bir aydın grubunca geliştirilmiş ideolojik yorumlarından biri olarak tanımlamıştır (2006: 106). Aktaşlı ise, muhafazakâr düşüncenin Kemalist ideolojiye bir tepki olarak ortaya çıkmasına rağmen aynı zamanda Kemalist bir hareket olarak da doğduğunu belirtmiştir. Dönemin muhafazakâr aydınları incelendiğinde hemen hemen hepsi ne Kemalist ideoloji ile ne de Mustafa Kemal ile ne de düşünceleriyle önemli bir çatışmaya girmemişlerdir. Hatta Onu onaylayan yücelten bir düşüncede olmuşlardır. Bunun temel

nedeni baskıcı politikalardan ziyade Türk muhafazakârlığının kendi meşruiyetini Kemalizm üzerinden sağlamasıdır. Çünkü Kemalizm, devleti ve cumhuriyeti kuran, siyasi ve bürokratik yapıyı elinde bulunduran bir konumdaydı. Fakat Türk muhafazakârlığı bunların hiçbirine sahip değil, hatta halk tarafından da büyük bir desteğe sahip değildi. Türk muhafazakârlığının bu köksüzlüğü onu kendi modernleşme meşruiyetini Kemalizm üzerinden sağlama yoluna itmiştir. (Aktaşlı, 2011: 150)

Türkiye’de muhafazakârlığın sürecinin bu şekilde olması dönemin hâkim ideolojisi olan Kemalizm’in elini daha da güçlendirmiş ve tek meşru bir zemin haline gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Çünkü muhafazakârlık ne Kemalizm ile ne de bu ideolojinin gerçekleştirdiği devrimlerle hesaplaşamamıştır.. Ana teması değişime ve devrime karşı olması gereken muhafazakârlık bunun aksine Türkiye’de Kemalizm’in ve devrimlerinin yerleşmesinde etkili olmuştur. Dönemin muhafazakâr aydınlarının eleştirdikleri nokta Kemalizm değil onun etrafında oluşmuş Batıcı aydınlardır (Aktaşlı, 2011: 151). Bütün bunların etkisiyle Kemalizm’in benimsemiş olduğu kapitalist ekonomik modelini Cumhuriyetçi muhafazakârlarda modern ekonomi olarak benimsemiş, siyasi olarak da yine Kemalizm’in etkisiyle ulus-devlet ve parlamenter demokrasiyi desteklemişlerdir (İrem, 2006: 106). Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi muhafazakâr düşüncesinin anlaşılması için Kemalizm ile kurduğu ilişkiye bakılması gerekmektedir. Çünkü bu dönem muhafazakârları modernleşme karşıtı olmamışlardır. Aksine modernleşmeyi yanlısı oldukları söylenebilir. Fakat onları diğer modernleşmecilerden ayıran temel özellik radikal ve sert modernleşmeye karşı olmalarıdır.

İrem’e göre Cumhuriyetçi muhafazakârlık;

“1930’lu yılların başında Türk toplumunun hızla tecrübe ettiği toplumsal değişimin hedefleri ilkeleri ve bu değişimin kontrol edileceği araçlar hususunda başlayan siyasal tartışmalar içinde bir fikir akımı olarak doğan cumhuriyeti muhafazakârlık, dönem içinde baskın bir değişim modeli olarak genişlen Kemalist hukuki-idari reform stratejisinin öngördüğü tepeden-aşağı devrim metodunun eleştirisine dayanan muhafazakâr bir inkılap yorumu olarak gelişerek bir uygarlaştırma siyaseti biçimde ilerleyen cumhuriyetçi reformizmin bizzat Tek Parti döneminde ortaya çıkan ilk felsefi-siyasal eleştirisi olmuştur” şeklinde açıklanabilir (İrem, 2006: 106-107).

Çiğdem ise Türk muhafazakârlığının doğuşunu ve tam anlamıyla anlaşılabilmesi için düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;

“Türk muhafazakârlığı modern Türkiye’nin doğuşuna paraleldir; kendisini modernleşme süreci içerisinde eğitmiş ve bu akımın iyi anlaşılabilmesi için Türk modernleşmesinin dolaysız bir sonucu olarak gelişen Türk düşüncesine ilişkin adeta müesses hale gelmiş iki değerlendirmenin önüne geçmek gerekir. Birincisi Türk modernleşmesini bir Aydınlanma düşüncesi ve süreci olarak tasavvur etmekten kaynaklanan ve dolayısıyla karşıtını üretmeyi zorunlu sayan bir değerlendirmedir ki burada evrensel tarihin modernite sonrası bütün ikilemleri Türk modernleşmesine uygulanabilir. İkinci değerlendirme Osmanlı’nın inhitatıyla başlayan batıyı tanıma ve tanımlama uğraşısını değersizleştirme girişimidir. Buna göre, Osmanlı’daki reform düşüncesi Batı medeniyetine kültürüne ve toplumuna ilişkin genellikle eksik, yanlı, ve tahrip edilmiş bir kanaatler toplamına varabilmiştir. Türk muhafazakârlığının anlaşılması, bu iki yorumunda dışına çıkılmasını gerektirir” (1997: 44).

Görüldüğü gibi modernleşme hareketleri ve cumhuriyet ile birlikte Türkiye’de bir muhafazakârlık düşüncesi ortaya çıkmıştır. Fakat bu düşünce muhafazakârlık kökeni olan Fransız devrimi ve Aydınlanma döneminde ortaya çıkan muhafazakâr düşünce ile aynı değildir. Bilindiği ve belirtildiği üzere Fransa devrimi ve aydınlanma ile ortaya çıkan muhafazakâr düşünce tamamen bu hareketlerin karşısına kendini konumlandırmıştır. Ancak Cumhuriyet dönemindeki Cumhuriyetçi muhafazakâr düşünce tamamen Kemalizm ve modernleşmenin karşısında yer alamamıştır. Hatta hakim ideoloji olan Kemalizm’in etkisinden çıkamamıştır. Muhafazakâr düşüncenin Kemalist ideolojinin etkisinden çıkamamasının ve kendisini onun karşısında konumlandıramayışının iki temel sebebi olabilir. Bunlardan ilki yeni kurulan cumhuriyet ve onun getirdiği devrimlere karşı gelmek siyasi iktidar ya da elitler tarafından hoş karşılanmayacaktır. Çünkü Dünya savaşı atlatmış arkasından Kurtuluş mücadelesi vermiş ve sonrasında bir devlet inşasına girişilmiştir. Bu inşaya ve tepeden indirgemeci yaklaşımını eleştirmek, muhafazakârlığı savunmak, geçmişi savunmak anlaşılacağı üzere kolay olmayacaktır.

Kısacası bu dönemde yeni yerine eskiyi savunmak hatta yeninin getirdiği devrimleri de eleştirmek neredeyse imkânsızdır. Diğer bir sebep ise Cumhuriyeti kuran elitlerin, yöneticilerin kendilerinden farklı düşünenlere dönemin gereği olarak baskı uygulamış olabilirler. Çünkü devleti ve inkılapları oluşturan Kemalist ideoloji öncelikli olarak halka benimsetmeye kabul ettirmeyi istemişlerdir. Karşısına çıkacak farklı bir düşünce halk gözünde de yeni kurulmaya çalışılan devletin sorgulanmasına yol açabilecektir. Bu sebeple dönem içerisinde kendini muhafazakâr olarak adlandıranların düşüncelerini hâkim ideoloji karşısında konumlandırması demek cumhuriyeti, yeni kurulan devleti ve dolayısıyla onu kuranları eleştirmek anlamı taşıyacağından bunu başaramamışlardır.

Nitekim bunu yapabilecekleri rahat bir ortama da sahip olmadıkları, baskın bir ortam olduğu tarihsel süreç içerisinde görülmektedir.

Muhafazakâr düşüncenin ortaya çıktığı Batı coğrafyası ile Türk coğrafyası arasında bir takım kültür farklılıkları bulunduğu açıktır. Bu iki coğrafya farklı kültür mirasına sahip medeniyetleri içerisinde barındırmaktadır. Buradan hareketle Türkiye’de 1930’lu yıllar itibariyle cumhuriyetçi muhafazakârların gündemini oluşturan temel konu modern ulus devlet ve onun yeni siyasal, kültürel kurumlarının alacağı milli biçimlerinin ne olacağı olmuştur. Bu noktada sorulan temel soru kendi mirasımız mı yoksa tamamen farklı bir medeniyet olan Batının mı örnek alınacağıdır. Bu dönem içerisinde bu soruya verilen cevap Batı olmuştur. Bu sebeple modern kurumların alacağı milli biçimler üzerinde yoğunlaşan tartışmalar içinde cumhuriyetçi muhafazakârların vurguladığı nokta örnek alınan ve modernleştirici bir aklı temsil eden Batı medeniyetinin bir bunalım içerisinde olduğudur. Bu sebeple cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar bu noktada modernleşme açısından kritik bir soru sormaktadırlar; Batı medeniyeti bir makine şeklini almış, insanı kitle içinde basit bir rakam haline getirmiş ve kendi içerisinde derin bir bunalım halindedir. Örnek akıl olarak alınan Batı bu haldeyken Türkiye’nin bunları yaşamaması için nasıl bir değişim gereklidir? (İrem, 2006: 110).

Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar belirtilen noktalardan hareketle Aydınlanma düşüncesinin akıl anlayışından başlayarak Batı medeniyetinin ve modernliğinin kurucusu siyasal düşünceler olan liberalizm ve sosyalizm eleştirisi üzerine yoğunlaşmıştır. Ortaya koydukları temel düşünce ise, Batının sorunlarına çözmek için ortaya çıkan bu siyasal ideolojiler aynı etkiyi Türk modernleşmesi üzerinde göstermemiş ve gösteremeyecektir. Çünkü bu ideolojiler Türk modernleşmesini açıklayabilecek temel araçlara sahip değildir. Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar Batı modernleşmesi ve Türk modernleşmesi arasındaki bu farkı eleştirmektedir. Batının modernleşme anlayışını bir buhran olarak gören Cumhuriyetçi muhafazakârlar, yapılan inkılaplar ve Kemalizm düşüncesi ile birlikte Batının yaşadığı hakikat buhranının Türkiye’de de yaşanabileceği endişesi taşımışlardır. (İrem, 2006: 110).

Cumhuriyetçi muhafazakârlar Batı’da yaşanan bu buhranların temel sebebinin kültürel değişimler olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu sebeple cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar insanı madde dünyasının esiri yapan ve adeta bir makineye dönüştürüp kültürel

yıkımlara, derin buhranlara yol açan kapitalizmin Türk dönüşümü içinde aynı etkileri göstermemesi açısından insancı felsefenin gözden geçirilmesini gerekli bulmaktadırlar (İrem, 2006: 111). Açık bir şekilde görülmektedir ki cumhuriyetçi muhafazakârlar Batının radikal dönüşüm ile yaşadığı buhranın ve toplumsal yıkımın Türkiye’de de yaşanmasından endişe etmişlerdir. Çünkü cumhuriyet ile birlikte yapılan modernleşme hareketlerinde Batı medeniyetinin örnek alındığı açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla kendi medeniyeti içerisinde bir buhrana neden olan bu modernleşme hareketleri başka bir medeniyet üzerinde de aynı ya da daha ağır kötü sonuçlara neden olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda cumhuriyetçi muhafazakârların bu endişesine hak verilebilir.

Batının modernleşmesi ve bunun cumhuriyete kopyalanması konusunda endişeli olan cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar, organik bir toplum görüşü üzerinde hem fikir olmuşlardır. Etkilendikleri bu görüşe göre, toplumlar sürekli ve kendiliğinden bir değişim içerisinde. Bununla birlikte ekonomik, siyasal ve kültürel şartlar içerisinde kendilerini yenilemektedirler. Yaşam felsefesinin de etkisinde olan cumhuriyetçi muhafazakâr düşünce, değişimi yaşamın bir niteliği olarak görmektedir. Ancak bu değişim sürecinde toplum kendi oluş halindeki gibi bırakılmalı ve dış müdahalelerden korunmalıdır. Yani savundukları değişim anlayışı radikal değişim değil, toplumun kendi akışı içerisinde, müdahale olmadan gerçekleşecek değişimdir. Bunun dışında cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar, halktan kopuk, toplumsal ve sosyal yaşam dikkate alınmadan, aydın, devlet ve siyaset üçgeninde tepeden indirgemeci değişim anlayışını kesinlikle reddetmektedirler Çünkü bu değişim anlayışı toplumun ve sosyal çevrenin dinamiklerini bozabilecek bir anlayıştır. Değişimin amacı arzulara, kişilere, medeni ve modern ölçülere göre olmaması gerekmektedir (İrem, 2006: 113). Dolayısıyla cumhuriyetçi muhafazakâr düşünce ve savunucuları toplumların kendi süreçleri içerisinde değişmesinde sakınca görmemekte hatta bu değişim anlayışını desteklemektedirler. Ancak vurgulandığı gibi radikal, halktan kopuk (tıpkı cumhuriyet döneminde yapılan devrimler ve inkılaplar gibi) değişim anlayışına karşı çıkmışlardır.

Dönemin hâkim ideolojisi olan Kemalizm’e karşı ortaya çıkan ve yıllar geçtikçe kendilerini anlatma imkanı bulan Cumhuriyetçi muhafazakârlık dönemin önemli şahsiyetleri tarafından da desteklenmiştir. Akımın önemli temsilcileri Mustafa Şekip

Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Peyami Safa olmuştur (Feridunoğlu, 2013: 36).

Bu kişiler arasında hem muhafazakâr düşünce açısından hem de dönem açısından ön plana çıkan isim Peyami Safa'dır. Safa düşünceleriyle Cumhuriyetçi muhafazakârların önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Modernleşme konusunda önemli düşüncelere sahip olan Safa keskin olarak modernleşmeye karşı bir isim değildir. Fakat yapılacak modernleşmenin milli kültür ile sentezlenebiliyor olması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte Safa ırkçı ya da tamamen dinci bir kişi değildir, iki düşünceye de tamamen prim vermemektedir fakat İslam'a milli değerler ve milliyetçilik arasındaki olması gerektiği gibi bir ince çizgidedir. Bu düşüncelere değer vermektedir (Çaha, 2001: 124). Ancak Safa'nın Kemalizm'e bakışı bu düşüncelerinden farklılık göstermektedir. Nitekim o Kemalist ideolojiyi tanımlarken muhafazakâr düşünceye bir şey katma amacında değildir. Onun temel amacının kendi düşüncelerine dönemin hâkim ideolojisinden bir destek bulmadır. Yani kendi düşüncelerini Kemalist ideoloji içerisinde aramaktadır. Bunu yazılarında kendi düşüncelerini açıklarken Atatürk'ten, Kemalizm'den alıntılar yapmasından çıkarılabilir (Feridunoğlu, 2013: 38). Bu bağlamda muhafazakâr Safa'nın çok eleştirilebileceği söylenemez. Dolayısıyla bu onun muhafazakâr olmadığını göstermemektedir. Ancak muhafazakâr olmasına rağmen Kemalist ideolojide düşüncelerine bir yer bulma arayışında olduğu söylenebilir. Peyami Safa gibi birçok yazar o dönemde kaleme aldıkları eserlerinde dönemin şartlarını, ideolojilerini ve toplumsal olarak nasıl etkilendiklerini okuyuculara ve gelecek nesillere aktarmışlardır.

Safa belirli bir dönem Feridunoğlu'nun belirttiği gibi tamamen Kemalizm ve ideolojilerinden kopamamış, karşı gelememiştir. Çünkü Batı medeniyetinden alınan yaşam tarzını, kendi yaşantısına dönüştürülmeye çalışılmış ve bu yaşam tarzını benimsemeyenler hor görülmüş, dışlanmışlardır. Bu durumu en güzel şekilde yansımaları Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanında görülebilir. Roman'a dönemin dışlanma ve kendi insanına bakışını anlama açısından kısaca değinecek olursak; Romanın başkahramanı Ahmet Celal adında bir kişidir. Bu kişi İstanbul'dan çok uzak olmayan Porsuk çayı civarında bir köyde yaşamaya başlar. Kendisini köylülerden üstün gören Ahmet Celal, köylüleri pis, tembel, cahil hatta hayvandan farksız yaratıklar olarak görmeye başlar. Yani Yakup Kadri eserinde köylüleri adeta

insan olmayan yaratıklar olarak gösterirken, Ahmet Celal'i modern ve medeni olarak yansıtmıştır (Yavuz, 2007: 212-213)

Kemalist ideolojinin yeni kimlik arayışıyla birlikte yüzünü batıya döndüğü açık bir şekilde görülmektedir. Yeni kimlik inşasının yanında yeni bir devletin inşası için de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte çalışmalar hız kazanmıştır. CHF dönemin tek parti iktidarı ve Kemalist ideolojiyi benimsemiş bir oluşumdur. CHF modernleşmenin hızlı olması için bütün çalışmaları gerçekleştirmiş ve devrimler birbirini izlemiştir. Yapılan bu devrimler ülke içerisinde bazı kesimler tarafından eleştirilere maruz bırakılmıştır. Çünkü modernleşme adı altında batının yaşam tarzını kendisine kopyalayan Kemalist ideoloji toplumsal bir kopuşa yol açmıştır. Bu toplumsal kopuş yukarıda bahsedilen romanlarda da açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Bu dönemin en önemli özelliklerinden bir tanesi Türkiye'de muhafazakârlığın gerçek anlamda ortaya çıktığı yıllar olmuştur. 1930'lu yıllardan itibaren özellikle Cumhuriyetçi muhafazakârlar kendilerini göstermeye başlamışlardır. Baskın bir ideolojinin olduğu cumhuriyetin ilk yıllarında resmi ideolojiyi çok fazla eleştiren ya da tamamen karşı gelen olmamıştır. Bu baskın anlayışın doğruluğu yanlışlığı tartışılabilir. Çünkü Kemalist ideolojiye yakın kesimler dönemin şartlarını değerlendirirken; Osmanlıdan çökmüş bir miras aldıklarını ve kurtuluş mücadelesiyle bu mirası yeniden yeni bir devlet olarak canlandırdıklarını söylemektedirler. Bununla birlikte bir devleti inşa edebilmek için de baskın bir rejimin ya da Kemalist ideolojinin baskınlığının olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Diğer taraftan kendilerini daha muhafazakâr ve sağ siyasete yakın hissedenler ise; devrimlerin tepeden inme olduğunu savunmaktadırlar. Örnek olarak harf devrimini vererek bütün toplumun bir gece de okur-yazar olmaktan çıktıklarını göstermektedirler. Buraya bir dipnot düşmek gerekirse dönemin şartları incelendiğinde zaten okuma yazma oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Fakat var olan yazarlar, gazeteler, dergiler kapatılmak zorunda kalmıştır. Modernlik adı altında batıya ait yaşam tarzının kopyalanması da ayrı eleştiri konusu olmuştur. Kendi kültürel geleneklerine ait olmayan yaşam tarzının getirilip bir topluma dayatılması dönem içerisinde büyük sorunlara yol açmıştır. Bu sebeple Kemalist devrimler bir kesim tarafından eleştirilmiştir.

Yapılan reformların eleştirilmesinin en temel sebebi ise yeni bir düzen yaratmak için eskiyi tamamen reddetmesidir. Cumhuriyet dönemi reformlarının inkılabı yerleştirmek adına eskiyi tamamen reddetmesi ve eskiye ait olan her şeyi tasfiye etmesi klasik muhafazakârların ve muhafazakârlığın kabul edebileceği bir şey değildir. Özellikle belirtildiği gibi yaşanan harf devrimi muhafazakârlığın ve muhafazakârların temel olgularından olan tarihin ve onun devam edebilmesinin kesintiye uğratılması anlamı taşımaktadır. Yani gelecek nesillerin geçmişleri ile ilgili eserleri okuyamayacak olması onların geçmiş ile ilişkilerinin kesintiye uğramasına dolayısıyla tarihin ölmesine neden olmaktadır. Bu da muhafazakârlık açısından yaşayan bir organizmanın öldürülmesi anlamı taşımaktadır (Özipek, 2006: 81). Tıpkı harf devriminde olduğu gibi aynı şekilde bir muhafazakârın bireyden daha çok önem verdiği toplumun yapı taşı olan aile kurumuna da cumhuriyet reformlarıyla müdahale gerçekleştirilmiştir. Bu müdahaleye örnek olarak ise yürürlüğe konan Medeni Kanun ve bu kanun ile birlikte geçmişten gelen, toplum için bir gelenek halini almış bütün bunların yanında İslam dini içerisinde zorunlu olan imam nikâhını olarak bilinen dini nikâhın yasaklanması devletin aile kurumu üzerindeki etkisinin ve denetiminin arttığını göstermektedir. Fakat muhafazakâr düşünce açısından devletin aile kurumuna bu denli müdahil olması kabul edilebilir değildir (Özipek, 2006: 81). Dönem ile ilgili vurgulanması gereken diğer bir nokta ise, Cumhuriyetçi muhafazakârlar aydınların tamamen Kemalist ideolojinin etkisinden kurtuldukları söylenemez. Kendilerini muhafazakâr olarak gösteren kişilerin aslında tam anlamıyla muhafazakâr olmadıkları söylenebilir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi devleti kuran ideoloji devrimi modernleşmeyi batıyı savunurken, bu kişilerin bunlardan soyut olarak muhafazakârlığı, gelenekleri geçmişi ve köklerini savunmaları beklenmemektedir. Bu sebeple dönemin muhafazakârları değişime ve modernleşme karşı değildir. Onların karşı oldukları şey devrimin oluş şekli ve hızıdır. Değişim ve dönüşüm sürecine toplumu ve toplumsal dinamikleri de dahil etmek gerekir. Bununla birlikte geçmişi ve gelenekleri de tamamen silmek yerine bunlarında da dönüştürmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan Türk muhafazakârlığı batıdaki örneği ile karşılaştırıldığında; Batıda Muhafazakâr düşüncenin karşısında aydınlanma ve Fransız devrimi varken, Türkiye’de muhafazakârlığın karşısına koyulacak düşünce cumhuriyettir. Türk muhafazakârlığının cumhuriyetle ilişkisi, modernite ile

muhafazakârlık arasındaki ilişki aynıdır. Batıda muhafazakârlığa zemin hazırlayan ve doğuşunu sağlayan aydınlanma düşüncesi ve Fransız devrimi iken, Türkiye’de muhafazakâr düşünce kendi varoluşunu ancak cumhuriyetin ürettiği bir zeminde mümkün kılmıştır. Dolayısıyla Türk muhafazakârlığı cumhuriyet döneminde doğmuştur denilebilir (Çiğdem, 1997: 46).

Batı muhafazakârlığının bir temel oturmasındaki en önemli etkenin karşı-devrimci bir düşünce olarak Fransız devrimine karşı girmiş olduğu mücadeledir. Dolayısıyla Türk muhafazakârlığının da kendi öz benliğini oluşturmasında cumhuriyetin böyle etki yapması beklenmekteydi. Fakat Türk muhafazakâr aydınları ister istemez cumhuriyeti kuruluşuna destek vermişlerdir. Bununla birlikte cumhuriyet ile girişecekleri bir hesaplaşma sonucunda hareketin meşruiyetini kaybedeceği düşüncesi ile böyle bir hesaplaşmadan uzak durmuşlardır. Bu durum Türk muhafazakârlığının temel bir özelliğini ortaya çıkarmaktadır; Türk muhafazakârlığı cumhuriyetin oluşum dönemindeki politik iktidarsızlığının açtığı boşluğu gelecek dönemlerde kültürel saldırganlıkla doldurmaya çalışmıştır. Bu dönemdeki boşluk ileride aşırı-sağcılık ve anti-komünizm ile doldurulmaya çalışılmıştır (Çiğdem, 1997: 46-47). Görüldüğü gibi dönemin muhafazakâr aydınlarının temel korkuları bulunmaktadır. İlk bölümde muhafazakârlığı anlatırken Fransız devriminin ve aydınlanmanın batı medeniyetinde ne gibi buhranlara yol açtığını, kanlı bir devrim yaşandığını belirtmiştik. Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınların çoğu bütün batıda yaşanan bu buhranlara hâkimlerdir. Korkmalarındaki temel sebepte budur.

Batı medeniyetini bir öncü olarak alınarak yapılan bütün bu reform hareketleri ve ya modernleşme çabaları aslında kültürel ve siyasal kökler farklı olduğu için etkileri de aynı şekilde olmayacaktır. Batı bir şekilde bu buhrandan çıkmış ve modernleşmeyi bir şekilde gerçekleştirmiştir. Muhafazakâr aydınların eleştirdikleri ve sorguladıkları Türkiye böyle bir buhrana düşer mi? Düşmemesi için neler yapılmalıdır? Düşerse Batı gibi bu dönüşümü kanlı yaparsa sonuçları nasıl olur? Diğer ve son soru ise eğer bir buhrana düşerse modernleşme süreci onlar gibi eninde sonunda tamamlanır mı? Cumhuriyetçi muhafazakârların modernleşmeyi eleştirmelerinin temel sebebi bunlardır denilebilir

Tek parti dönemi ile sorulması gereken diğer bir soru ise CHF' nin muhafazakâr bir düşünceye sahip olup olmadığıdır. Bilindiği gibi cumhuriyeti kuran ve reform hareketlerini gerçekleştiren kadroları bünyesinde barındıran CHF' de hâkim ideoloji Kemalizm'dir. Bu ideolojide temel olarak Batılı medeniyetler seviyesine ulaşmak adına kendisine temel ilkeler belirlemiştir. Bu ilkelerden en önemlisi ve muhafazakârlık ile zıt bir düşünce olan devrimciliktir. Fakat CHF'nin de kendi ideolojik çerçevesi içerisinde bazı muhafazakâr düşünceler barındırdığı söylenebilir.

Tek parti muhafazakârlığı olarak adlandırabileceğimiz bu durum da CHF içerisinde dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi milli birlik zihniyetidir. Bu zihniyetin yansıması olarak da halkçılık ilkesinin parti içerisinde bir ilke halini aldığı söylenebilir. Yine partinin kültür anlayışı incelendiğinde muhafazakâr düşüncenin temalarıyla örtüştüğü görülebilir (Gökmen, 2006: 135). Tek parti iktidarının gelenekle kurduğu ilişkinin halkçılık ilkesiyle ilişkilendirilirken partinin kültür anlayışı ile daha net bir şekilde açıklanabilir. Bu kültür anlayışını ise Gökalp'in medeniyet ve hars olgusu ile örneklendirmiştir. Bu olgu özetlenecek olursa; ülkenin gelişimini hızlandırabilmek adına batının teknolojisi ve üretimi alınabilir. Fakat millete ve ülkeye özgü olan hars değişmeden muhafaza edilmelidir. Bu şekilde hem ülkenin gelişimi sağlanarak batı medeniyeti seviyesine ulaşılmış olacak, hem de tarihsel süreklilik sayesinde milli kimlik muhafaza edilmiş olacaktır (Gökmen, 2006: 136-137). CHF/CHP'nin altı ok olarak adlandırılan ilkeleri incelendiğinde aslında halkçılık ve milliyetçilik gibi ilkeler muhafazakâr siyasal düşüncenin ana unsurlarıyla ilişkilendirilebilir. Fakat tek parti ideolojisinin girişmiş olduğu inkılaplar ve bunlar aracılığı ile Osmanlı imparatorluğunun izlerini yok etmek istemesi muhafazakârlar tarafından tarih ve gelenek unsurları bağlamında bir kopuşa yol açacağı düşüncesiyle eleştirilmiştir. Bu dönem incelendiğinde tek parti döneminin aslında temel sorunun Osmanlı ile hesaplaşma içerisine girmiş olmasıdır. Çünkü milliyetçilik ilkesi incelendiğinde Türklük ve Türk kültürü ile alakalı geçmiş silme politikası olmadığı görülmektedir. Hatta 1930'lu yıllarda yani tek parti döneminde Türk Tarih Kurumu'nu kurularak Türk tarihinin birinci elden araştırılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla tek parti döneminin Türk tarihi ve kültürüyle bir sorunu yoktur. Bu açıdan muhafazakâr olduğu söylenebilecek olan parti Osmanlı ile girdiği hesaplaşma ve yaptığı devrimler nedeniyle de muhafazakârlıktan

uzak bir görüntü ortaya koymuştur. Nitekim 1930'lar da çıkarılan Kadro dergisinde geçmiş ile hesaplaşmanın, devrim savunuculuğunun açık izleri görülmektedir.

Örneğin Şevket Süreyya derginin bir sayısındaki makalesinde yeniliklerle birlikte yeni Türkiye ve yeni bir organizma olacağını vurgulamıştır. Bu yeni organizmanın ise yeni bir fikir ve rejime ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Yeni fikrin ise, cemiyetin ardında, geçmişinde kalan değil, önünde koşan ve gelecekte olan fikirdir diyerek geçmiş fikirleri yok saymıştır. Eski fikir ise kendi zamanına bile değil, kendinden önceki zamana ait kalan ve mücerretleşen yani soyutlaşan bir fikirdir. Dolayısıyla yeni hayat şartları için yeni fikir ve yeni insan aradıklarını belirtmiştir (2004: 340). Tahir Hayrettin ise, dönemin inkılaplarını anlatırken, inkılabın bir yıkılış ve bir yaradılış olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra ise “*Yeni kafa, yeni yürek yeni türkü yeni arayış, topraklarımızda bunu istiyoruz. Kafasını yüreğini türküsünü yenilemeyen bizden değildir*” diyerek yeniliğin gerekliliğine vurgu yaparak bunu benimsemeyenlerin kendilerinden olmadığını açık bir dille Kadro dergisinde dile getirmiştir. Çalışmanın devamını ise “*Türk inkılabı, Tanzimat ve Meşrutiyet gibi kafasız, yüreksiz ve türküsüz olmaz. Onun için o, yaratacaktır; ilimde, ahlakta, sanatta başıbozukluğun yerine şahsiyet koyacaktır*” diyerek Osmanlı modernleşmesini ağır bir şekilde eleştirmiş ve Türk inkılabını yüceltmıştır (2004: 539-540). Son olarak Tanpınar yine aynı dergide Türk inkılabını millet oluşun bir hamlesi olarak görmüştür (2004: 498). Bütün bu örneklerde görüldüğü üzere 1930'lu yıllarda her ne kadar muhafazakârların ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olsa da dönemin ideolojisinin ve yapılan inkılapların önemli isimler tarafından bir dergi etrafında savunulduğu görülmektedir. Nitekim bu dergileri bir araya getiren ve bir kitap halinde yayına hazırlayan Gökçe Fırat çalışmanın önsözünde Kadro dergisinin amacının “*İnkılap İdeolojisi*” yaymak olduğu ve derginin bunu kendisine bir görev olarak belirlediğini vurgulamıştır (2004: 31). Dolayısıyla dönem her ne kadar muhafazakâr düşüncenin belirlenmeye başladığı bir dönem olsa da hala hâkim olarak inkılapların ve devrimin savunulduğu, geçmişin ağır bir şekilde eleştirildiği ki bunun dönemin önemli isimleri tarafından yapıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

2.3. Çok Partili Hayat Dönemi Muhafazakâr Anlayış

İkinci bölümün önceki kısımlarında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi siyasal durum ile birlikte muhafazakâr düşüncenin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde ise ilk

olarak çok partili hayata geçmeden önceki siyasal ortam incelenecektir. Çünkü DP ve sonrasının zemini bu süreç içerisinde atılmıştır. Dolayısıyla öncelikli olarak bu dönemden bahsetmek gerekmektedir. Daha sonra ise, DP ve muhafazakâr düşünce, akabinde yine 1960 dönemi siyasal ortamı ile birlikte muhafazakârlık anlayışına yer verilecektir. İkinci bölümün son kısmında ise yine tarihsel süreç olarak 1980 ve sonraki süre içerisinde Türkiye’de muhafazakâr düşünce ve son olarak ise 2000’ler ile birlikte Ak Parti’nin muhafazakâr anlayışına değinilecektir. Bu bölüm özellikle Türkiye’de siyasal süreç ile birlikte muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkışı ve bugüne kadar olan tarihsel süreci siyasal ortam ile birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2.3.1. 1950 Öncesi ve 1950 Seçimleri Siyasal Durum

Cumhuriyet döneminden 1950’e kadar olan süreç demokratik açıdan çok sancılı geçmiştir. Bu döneme kadar tek parti iktidarı ve Kemalizm ülkenin yönetimine hakim olmuştur. Birkaç defa çok partili siyasal hayata geçilmek istenmiş ancak başarılı olamamıştır. Kazım Karabekir’in kuruculuğu yaptığı TpCF çok partili hayatın ilk denemelerinden biri olmuş fakat çok kısa sürede önceki bölümde belirtilen sebeplerle kapatılmak zorunda kalmıştır.

İkinci deneme ise Atatürk’ün isteği üzerine Fethi Okyar’a parti kurmasını istemesiyle başlayan bir süreç olmuştur. Fethi Okyar, Kazım Karabekir’in yaşadıklarını bildiği için olsa gerek bu isteğe çok yanaşmak istemese de Atatürk’ün yoğun isteğiyle Serbest Cumhuriyet Fırkasını (SCF) 1930 yılın da kurmuştur. Atatürk’ün bunu demokratikleşmek ve cumhuriyetin temel ilkelerinden olan halkın iradesi amacıyla istediği açıktır. Dönemin Cumhurbaşkanıdır fakat kurucusu olduğu bir de parti vardır. Bu yüzden tarafsız olması zor olacaktır. Fakat SCF inanılmaz bir şekilde örgütlenmiş ve halktan büyük bir destek görmüştür. Parti hızla büyümüş ve adeta Cumhuriyet karşıtı gösteriler yapar konuma gelmiştir. Fethi Okyar büyüyen partisini kontrol edemez hale gelmiştir. Bu sebeple de partiyi aynı yıl kapatma kararı almıştır. Bunun sonucunda yaşanan Menemen olayı dönemin dönüm noktalarından biri olmuş ve 1945 yılına kadar kimse bir daha çok partili hayata geçmeye yeltenmemiştir.

Çok partili hayata geçiş denemeleri değerlendirilecek olursa, devrimler gibi bu denemelerinde çok hızlı olduğu söylenebilir. Özellikle ilk deneme Cumhuriyetin

ılanından hemen bir yıl sonra olması adeta yeni doğmuş bir bebeği koşturmaya çalıştırmak gibi olmuştur. Çünkü yeni kurulmaya çalışılan bir sistem, bir yandan gerçekleştirmek istenen devrimler, bir yandan yaratılmaya çalışılan yeni bir toplum ve kimlik. Bütün bunlar tamamlanmadan girilen demokrasi hareketi köklerinde olmayan bir toplum ve kültür üzerinde başarılı olması zaten beklenemezdi. Bazı tarihçiler Mustafa Kemal'in en büyük hayalinin demokrasi ve çok partili hayatı görmek olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bu döneme de bastırılan bazı dini gruplarının kurulan SCF üzerinde etkin olması damgasını vurmuş ve partinin kontrol dışına çıkması ile birlikte çok partili hayata geçiş süreci başarısız olmuştur. Bu durum hakkında aslında ortaya iki teori ortaya atılabilir. Birincisi tarihçilerin ortaya attığı Mustafa Kemal'in demokrasi ve çok partili hayat idealini hızlı bir şekilde gerçekleştirmek istemesidir. İkinci teori ise Kemalist ideolojinin ve CHF iktidarının henüz görevini tamamlamadığı, devletin kuruluşunun ve devrimlerin henüz bitmediğini bununla birlikte bunları tamamlayacak siyasal sistemin çok partili hayat olmadığı göstermek için bu parti denemeleri yapılmış olabilir. Yaşanan devrimlerin kabullenilmesi gerektiği, parti denemelerin başarısız olunca da henüz hazır olunmadığını topluma mesaj olarak verilmek istenmiş olabilir.

Mustafa Kemal'in 1938 yılında hayatını kaybetmesi üzerine İnönü her hangi bir muhalefetle karşılaşmadan Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Akıllardaki sorunun büyük önderin vefatından sonra sistemin nasıl ve kim tarafından yönetileceği olmuştur. Fakat İnönü'nün Cumhurbaşkanı bununla kalmayıp aynı zamanda Cumhuriyet Halk Parti'sinin (CHF'nin adı değiştirilmiş ve CHP olmuştur) kurultayında değişmez genel başkanı olarak milli şef ünvanını almıştır. İsmet İnönü'nün bu sıfatları alması tek partili sisteminin ve rejimin kesintisiz devam edeceğinin göstermiştir (Koçak, 1989: 122-124).

Atatürk'ün ölümünden önce adeta saf dışı kalan İnönü, ulu önderin ölümünden sonra kendini tekrar ülkenin bir numaralı aktörü olarak bulmuştur. Başbakanlık görevini ise Atatürk'ün son başbakanı olan Celal Bayar'a vermiştir. Fakat yaşanan siyasi sorunlar beraberinde hükümet istifasını da getirmiş ve Bayar yerini Refik Saydama bırakmıştır (Koçak, 1989: 125). Ülke içerisinde yaşanan siyasal sorunların yanı sıra Dünya üzerinde II. Dünya savaşının patlak vermesi ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Savaş dışında kalınması için yoğun politikalar izleyen İnönü, bunda başarılı olmuş fakat ekonomik olarak savaş içerisindeki gibi etkilenmiştir. 1940 yılında yaşanan ekonomik sorunlardan kurtulmak için topluma çeşitli vergiler yüklenmiş bunun en önemlisi Varlık

vergisidir, iktidarın ekonomik alanda güçlendirmek için de yetkilerini genişlettiği Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır (Koçak, 1989: 130). Savaş sonrasında bazı gazetelerde İnönü yönetimindeki Saraçoğlu hükümeti Tan ve Vatan gazetelerinde içerisinde Bayar'ında bulunduğu bazı CHP'liler tarafından eleştiriler artmıştır. 1944 yılında yaşanan bu eleştirilere karşı güven oylamasına çıkan Saraçoğlu hükümeti 251'e karşı 57 red oy alınca görevine devam etmiş fakat 57 oy artık CHP içerisinde ciddi muhalefetin olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1945 yılından itibaren de iç politikada gelişmeler giderek hızlanmıştır. TBMM'de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde artık parti içi muhalefetin açık açık ortaya çıktığı ve hissedildiği görülmektedir (Koçak, 1989: 134-136). Bu görüşmelerde en ciddi eleştiriyi yapan ve CHP'nin liberalleşmesi gerektiğini düşünen bunun için teklif veren kişiler Cumhuriyet tarihinin adeta seyrini değiştirecek ve önlerindeki 15 yıla damga vuracak CHP'de Dörtlü Takrir olarak adlandırılan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan dır. Verdikleri önerge İnönü tarafından reddedilmiştir. Bu reddediş adeta muhalefetin daha da güçlenmesini sağlamış, bu kişilerin partiden ayrılarak muhalefet partisi kurmasının bir nevi yolu açılmıştır (Koçak, 1989: 137).

Demokratikleşme hareketine İnönü'nün adeta izin veriyormuş gibi yaşanan bir ortamın sadece iç politika ile açıklamak yetersiz olacaktır. Dünya üzerinde II. Dünya savaşının sona ermesi, Soviyet tehdidinin ortaya tekrar çıkması, ülkenin yüzünün tekrar batıya çevirmek zorunda bırakmıştır. Batı medeniyeti ise Türkiye'nin demokratikleşmesi ve çok partili siyasal hayata geçilmesi gerektiğini İnönü'ye bir şekilde bildirdikleri tarihçiler tarafından bilinmektedir. Bu sebeple çok partili hayata geçiş sadece iç politikadaki istem ile değil dış politika da böyle olması gerektiğini sürekli vurgulanmıştır. Tek parti yönetimi boyunca kendilerine siyasal alanda meşru bir şekilde ifade etme şansı bulamayan muhalefet dış dünyanın yaşadığı sorunların Türkiye'yi etkilemesi ve ekonomik, sosyal, siyasal sorunlar yaratmasından faydalanarak düşüncelerine bir alan ve toplumsal taban bulmuşlardır (Koçak, 1989: 139). İsmet İnönü bu süreç sonu yaptığı bir konuşmasında Türk siyasetinin ve demokrasisinin en temel eksiğinin ana muhalefet partisinin eksikliği vurgulamış, 1947 için planlanan genel seçimlerin, o sıra da var olan iki dereceli sistemin aksine serbest ve tek dereceli olacağını açıkladı. Bu sırada yaşanan en önemli gelişmelerden ilki Tan ve Vatan gazetelerinde iktidara yoğun eleştiriler yönelten Menderes, Köprülü ve Koraltan resmen

partiden ihraç edilmiştir. Bayar ise istifa ederek partiden ayrılarak dörtlü tavrın parti ile tamamen ilişkisini kesmiştir. Yani dörtlü tavrı imza atan ve partideki muhalefet hareketi olarak bilinen dört milletvekili artık ya partiden istifa etmiş ya da ayrılmak zorunda bırakılmıştır (Zürcher, 1995: 307). İnönü ve ekibi bu muhalefete karşı çıkmamışlar aksine destekledikleri bile söylenebilir. Çünkü partisi içerisinde huzursuzluk ve ikilik çıkaran ekip artık partinin dışında olacaktır. Diğer bir sebep ise o zamana kadar parti denemelerine bir şekilde müdahil olan iktidar, buna izin vermediği daha doğrusu hep bir sorunla karşılaştığı için eleştirilere maruz kalmıştır. Dolayısıyla ayrılan kişilere izin verilmesi hem bu eleştirileri yok edecek hem demokratik olduğu izlenimi yaratılmış olacaktır.

Bayar önderliğinde dörtlü tavrı ekibi hızlı bir şekilde yeni bir parti hazırlığına girişmişlerdir. Fakat Bayar yeni partinin çalışmalarına İnönü'yü de dahil etmiş ve birlikte çalışmışlardır. Diğer ekip bundan rahatsız olsalar da Bayar'ın eski bir Jön Türk oluşu ve onun temel ilkelere bağlı oluşu yeni partinin Kemalist bürokrasi ve parti tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Bu birliktelik bir kesim tarafından yeni kurulan partinin gizli bir antlaşmanın olabileceğini izlenimi veriyordu (Zürcher, 1995: 307). Ocak 1946'da Bayar ve ekimi Demokrat Partiyi resmen kurmuşlardır. Belirtiliği gibi CHP'liler ise zaten başarılı olamaz düşüncesiyle yeni partinin kuruluşuna adeta sevinmişlerdir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi belirli sebeplerden dolayı bu sürecin kendi lehlerine olacağını düşünmüşlerdir. Fakat DP'nin kuruluşu toplum üzerinde büyük etki uyandırmış ve yaklaşık 23 yıldır muhalif bir parti isteği gerçekleşmiştir. Ancak süreç CHP'lilerin istediği ve umduğu gibi değil aksine toplumun bütün kesimlerine inen ve hitap eden DP kısa sürede halktan destek görmüştür. Çünkü halk adeta demokrasiye ve CHP'den başka bir partiye adeta susamıştır. DP'nin de toplumu yönetebilecek kapasiteye sahip olduğunu görenler bu desteğin oluşmasını sağlamıştır.

Belirtiliği gibi DP'nin halk tarafından desteklendiğini gören CHP'lilerin memnun durumları tam tersine dönmüştür. Halkta bir karşılık bulan DP' i gören CHP iktidarı apar topar seçim kararı alarak 1947 seçimlerini 1946 yılına almışlardır. Amaçları DP'yi hazırlık yakalamaktır. DP'liler bundan rahatsız olsa da açık oy gizli tasnif ile yapılan 1946 seçimlerine katılmış ve 465 sandalyenin 62 sini kazanmayı başarmışlardır (Zürcher, 1995: 308). Türk demokrasi tarihinin en karanlık seçimleri olarak bilinen 1946 seçimlerinden henüz bir yılını bile doldurmamış ilk muhalefet partisinin 62

sandalye kazanması önemlidir fakat gerçekte durum çok farklıdır. Çünkü bu seçimlerde CHP'nin çoğunluğu sağlamasının en büyük sebebi oy kullanılırken gizlilik güvencesinin olmamasıdır. Bununla birlikte tarafsız gözlemcinin olmaması, oy sayıldıktan sonra sonuçlar ilan edilir edilmez pusulaların yok edilmesi her şeyi açık bir şekilde ortaya koyuyordu. Bütün bunların denetlemesi imkânı yoktu. Çünkü dönemin bütün yerel ve bölgesel yöneticileri CHP'li kişilerden oluşmaktadır. Celal Bayar gerçekte DP'nin kazandığı sandalye sayının 279 olarak açıklamıştır (Zürcher, 1995: 308-309). Yani görünen o ki CHP iktidarı kaybetmekten korkmuş, halkı açık oy kullanarak etki altında bırakmış ve bunu dikkate almayanların oylarını da yok etmişlerdir. Nitekim bu seçimler demokrasi tarihinin ilk çok partili seçimi olmasına rağmen en şaibeli seçimi olmuştur.

Demokratlar 1946 genel seçimlerini hiç kazanma şanslarını olmadığını bilmelerine rağmen mücadele etmişlerdir. Çünkü o dönem için henüz örgütlenmiş bir yapıları mevcut değildir. Bununla beraber belirtildiği gibi yerel yönetimler dâhil seçimlerde etkin rol oynayan devlet bürokrasisi de CHP'nin elindeyken DP devlete karşıtı bir strateji izlemekteydi. Bütün bunlara seçimlerin baskı ve korku ortamında yapılmış olması eklenince CHP'nin bu seçimleri kazanmasının sürpriz olmadığı söylenebilir. Fakat bütün bunlar iki partinin arasının iyice açılmasına neden olmuş ve geleceğe etki etmiştir (Ahmad, 1995: 130).

CHP'nin seçimlerdeki davranışları DP'nin kendilerine olan tutumunu değiştirmiştir. Fakat iki parti arasındaki söylem farklılıkları giderek azalmıştır. DP Kemalizm'in milliyetçilik ve laiklik gibi ilkelerini kabul etmiş fakat mecliste muhalefet olduğunu göstermek adına her konuda ağır eleştiriler getirmiştir. İki parti de halka kendilerini farklı göstermeye çalışmışlardır (Zürcher, 1995: 309). Özellikle DP, kuruluşunun hemen ardından adeta bütün silahlarını CHP idaresinin antidemokratik yönlerine çekmiştir. DP'nin salt siyasi sorunları gündeme almalarında iki temel sebep bulunmaktaydı. Birincisi iki parti arasında çok büyük farklılıklar bulunmamaktaydı. İkincisi ise DP'nin kuruluş amacının tek parti rejimine son vermek ve demokratikleşme yolunda bir adım atmak üzerine kurulmuş bir parti olmasıydı (Karpat, 2010: 487-488).

Muhalefetin ortaya çıkması ve hükümet üzerinde yoğun bir baskı oluşturması iktidarın politika ve programlarını değiştirmelerine neden olmuştur. Ekonomik anlamda hem

partisini hem de devleti liberalleşmeye götüren İnönü, bu döneme kadar dinsel anlamda bir politika izlememesine rağmen bu dönemde okullara din dersi konulmasına karar vererek toplum tabanına inmeyi amaçlamıştır (Ahmad, 1995: 131). Öte yandan 1950 seçimlerine giden süreçte ekonomik açıdan da Türkiye'nin büyüme anlamında bir ivme yakaladığı yıllar olmuştur. Ancak bu büyümenin tarım ve makine ithalatından olmasından dolayı 1947'den itibaren bir açığa dönüşmüştür. Bu ekonomik değişim seçimlere gidilirken DP lehine olmuştur. Kendilerine ekonomik politika belirleyen DP'liler 1950 seçimleri sonrasında ekonomik eğilimlerinin nasıl olacağını halka anlatmaya çalışmışlardır (Zürchler, 1993: 314). Dolayısıyla iktidar olmadan çalışmalara hızla başlaması halkın gözünde de olumlu etki yapmış olduğu söylenebilir ki 1950 seçimlerinin sonucunda bu net bir şekilde görülmektedir.

Ekonomik durum böyle iken siyasal durum sanki giderek Cumhuriyetçilerin eline geçmiş gibi görünüyordu. Zaten 1950 seçimlerine giden yolda iki partinin birbirinden farkı kalmamıştı. CHP iktidarı kaybetmemek adına adeta kendisinden ve en önemli değerlerinden ödün verebileceğini seçmenlere vaat ediyordu. CHP, yeniden seçilmesi halinde Kemalizm'in temel altı ilkesini anayasadan çıkaracağını bile söylemiştir. Seçimleri kazanacaklarına çok inanıyorlardı. Hatta yeni kurulacak muhalefette bir muhalefet olması adına demokratlar için birkaç sandalye ayırmayı bile düşünüyorlardı (Ahmad, 1995: 132). Türk demokrasi ve siyasal tarihi açısından 1946-1950 arası adeta bir geçiş dönemi olmuş ve bu dönem yaklaşık 4 yıl sürmüştür. Mayıs 1950 seçimleri artık Türk demokrasi tarihinin dönüm noktası olmuştur. Bu seçimler 1946 seçimlerinin aksine olaylar ve hileler olmadan dürüst bir şekilde gerçekleşmiştir. Yüzde 80 oy kullanma oranı olan seçimlerde CHP bu oyların 39.8 alırken DP 53.4'ünü alarak iktidarı almıştır. Sandalye dağılımı CHP 69 DP ise 408 sandalye kazanmıştır. CHP ve İnönü için büyük hayal kırıklığı yaratan seçimler ülkede sevinçle karşılanmış ve gelecek 10 yılın adeta seyri değişmiştir (Zürchler, 1993: 315-316).

Demokratlar iktidara geldikten sonra CHP'nin muhalefetini çok fazla önemsemediler. CHP'yi eskimiş ve rolünü tamamlamış bir siyasal parti olarak görürken, kendilerini çağdaş Türkiye'nin mimarları olarak görüyorlardı. Ülke için en iyi olanı tek başlarına düşündüklerini iddia ediyorlardı. CHP için bu düşüncelere sahip olan DP her hangi bir sağ partinin de olmasını istemiyordu. Çünkü belirtildiği gibi Türk halkının ihtiyaçlarını karşılayacak anlayacak ve buna bağlı olarak kanunlar çıkararak tek partinin kendileri

olduğunu öne sürüyorlardı. Bu sebeple 1960'lara kadar ne sağ ne de sol partilerin faaliyette bulunmalarına izin verilmedi. Çünkü CHP'de DP ile bu konuda konsensus içinde olmuş ve iki parti de kendileri dışında başka partiyi istememişlerdir (Ahmad, 1995: 133). DP yaklaşık 10 yıl iktidarda kalmıştır. 1954 seçimlerinden de oylarını arttırarak çıkmış fakat sonrasında izlediği baskıcı politikalar yaşanan gelişmeler sonucunda 1957'de oy kaybetmiştir. Bu dönemi içerisinde yaşanan siyasal gelişmeler CHP ve solcu basına karşılık izlenen politikalar adeta DP'nin çöküşünü hazırlamış, CHP'nin ve cuntacı askerlerin ekmeğine yağ sürmüştür. Bunların sonucunda 1960 yılına gelindiğinde ise cumhuriyet tarihinin ilk darbesi DP'ye karşı yaşanmıştır. Kimileri CHP'nin bu darbede büyük etken olduğunu, engelleyebileceğini söylerken kimileri ise DP'nin izlediği özellikle son 3-4 yılda yaptıkları bu darbenin en büyük sebebi olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi hükümeti yıkmakla yetinmiyor adeta tarihe bir şerh düşüyordu. DP'li birçok isim tutuklanmış ve kurucularından olan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan gibi isimler idam cezasına çarptırılmıştır. Bu kişilerden Zorlu, Polatkan ve dönemin başbakanı Menderes idam edilmiştir. Türkiye cumhuriyet tarihinin ilk darbesinde ilk muhalefet partisi lideri ve 10 yıllık başbakanlık yapmış Menderes Yassıda da değişik bir yargılama ve suçlamalarla darağacına götürülmüştür.

2.3.2. DP Dönemi Muhafazakârlık Anlayışı

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte toplum ve halk üzerinde baskın bir ideoloji olan Kemalist ideoloji DP döneminde etkisini yitirmiştir. DP'nin 1950 yılında iktidara gelmesinde hem Kemalist ideolojinin hem de tek parti iktidar döneminin etkisinin olduğu söylenebilir. Bir modernleşme projesi olarak ortaya çıkan Kemalist ideoloji Kemalizm dışındaki bütün izmleri yok saymıştır. Yalnız kendisini destekleyen ve gelişmesine katkı sağlayanların var olmasına izin vermiştir (Okutan, 2004: 5). Bu sebeple devrim ve Kemalizm dışındaki hiçbir düşünce çok partili hayata geçene kadar var olamamıştır.

Özellikle 1940'lardan sonra yayınlanmaya başlayan bir takım düşünce dergileri Kemalist ideoloji dışındaki düşünceleri dillendirmeye başlamıştır. Necip Fazıl, Peyami Safa gibi isimlerinde ön plana çıkmaya başladığı dönem yine bu dönemdir. 1939 yılında Türk İnkılabına bakışlar adlı eserini yayınlayan Safa Cumhuriyet İnkılaplarına ciddi bir

muhafazakâr tepki göstermiş, 1953 yılında ise çıkarılmaya başlayan Türk Düşüncesi adlı dergide artık muhafazakâr düşüncenin temel öngörülerini rahatlıkla dile getirilebilmiştir. Bu dönemde Safa'nın yanı sıra Mustafa Şekip Tunç, Ali Fuat Başgil, Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan ve Nurettin Topçu gibi Türk muhafazakârlığının önemli isimleri tek parti döneminin etkisinden tamamen uzaklaşmışlardır (Okutan, 2004: 6). Muhafazakâr düşüncenin karşı-devrimci olduğunu ilk bölümde belirtmiştik. DP parti ile birlikte kendisine düşünce alanı bulan Türk muhafazakârlığının Kemalist ideolojinin söylemlerine nasıl baktığına değinmek gerekir. Öncelikle siyasal muhafazakârlığın öğelerini belirterek bu öğelerle birlikte DP- Kemalist ideoloji ilişkisini dolayısıyla dönemin muhafazakârlık anlayışını ortaya konmaya çalışılacaktır.

Siyasal muhafazakârlığın temel öğelerinden ilki devrim ve toplum mühendisliğine karşıtlıktır. İlk bölümden beri dile getirildiği gibi muhafazakârlık devrime ve toplumu yıkıp yeniden inşa etme düşüncesine tamamen karşı olup, doğuşunu bu karşıtlığa borçludur. Dinin önemli oluşu siyasal muhafazakârlığın ikinci ögesidir. Diğer öğeler ise; geleneklere ve tarihe bağlılık, aile, toplum ve ara kurumların önemli oluşu, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve son olarak ise devlete ve otoriteye saygı siyasal muhafazakârlığın temel öğeleridir (Şeyhanlıoğlu, 2009: 128).

Bilindiği gibi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir ülkenin temelleri atılmaya başlanmıştır. Kemalist ideoloji ve hakim olduğu devrimci düşünce yapılan inkılaplarla birlikte yeni bir toplumun inşası sürecine girmiştir. Bu süreçte Osmanlı imparatorluğundan kopuşla birlikte muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak amacıyla tepeden indirgemeci devrimler gerçekleştirmiştir. 1950'li yıllara kadar ülke ve toplum üzerinde hâkim olan siyasal düşünce yapısı bu iken, DP'nin iktidara gelmesiyle bu yapı değişmeye başlamıştır. DP iktidarı ile birlikte CHP'nin benimsediği inkılap ve düşünce yapısını tamamen benimsememiştir. Parti programlarında ve söylemlerinde halkı merkeze koyan Menderes ve partisi, halkın benimsediği ve onay verdiği inkılapları korumak istemiş, diğerleri üzerinde ise eleştiriler getirmiştir. Özellikle dinin önemi konusunda iki düşüncenin tamamen farklı yapılarda olduğunu söylemek gerekir. Kemalist ideoloji baskıcı bir laikliği savunurken, DP ise dinin toplumun bütünleştirici bir ögesi olduğu ve dine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. DP, 7 Ocak 1946 yılında yayınlanan parti programının 14. Maddesinde laiklik konusuna şöyle yer verilmiştir (TBMM, 1946);

“Partimiz, layikliği, devletin din ile hiç bir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanır. Dinin siyaset olarak kullanılmasına, devlet işlerine karıştırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak yurdaşlar arasındaki sevgi ve tesanüdü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine asla müsamaha olunmamalıdır”.

Görüldüğü gibi DP kuruluşundaki parti programında laikliği temel olarak kabul etmekle birlikte dine saygı gösterilmesini, din özgürlüğünün diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu ve bireylere bu özgürlüğün tanınması gerektiğini açık bir şekilde vurgulamıştır. Siyasal muhafazakârlığın ve temel muhafazakâr düşüncenin önemli unsurlarından bir tanesi de bilindiği gibi gelenek ve tarihe bağlılıktır. Kemalist ideoloji gelenek ve tarihe bağlılık yerine temel hedefi olan yeni bir devlet, yeni bir toplum ve yeni bir kimlik inşasıyla çıktığı yolda devrimler ve inkılaplar gerçekleştirmiştir. Toplumun geçmişini ve geleneklerini çok fazla dikkate almadan yenilikleri gerçekleştirmek istemiştir. DP ise yine Kemalist ideolojiden farklı olarak muhafazakârlığın önemli unsuru olan gelenek ve tarihe bağlılık düşüncesine parti programında şöyle yer verilmiştir (TBMM, 2017);

“ Partimiz, inkılapçılığı, daima değişen dünya ve memleket şartları karşısında hayatın dinamizmine sür’atle uymak, Türk milletini her bakımdan ileri bir seviyeye erdirmek ve geçmişten kalan geri ve zararlı gelenekleri her sahada kökünden tasviye etmek için gereken bütün hamlelerin hemen tatbika konulması manasında anlar”.

Yani Kemalist ideolojiden farklı olarak DP, geleneği tamamen ortadan kaldırmak yerine Burke’ ün muhafazakârlık anlayışında olduğu gibi topluma faydası olmayan aksine zarara neden olan gelenekleri ortadan kaldırmak istemiştir. Yapılan ya da yapılacak olan inkılaplarında böyle olması gerektiğini vurgulamıştır. DP programında yer alan maddeler incelendiğinde partinin muhafazakârlığın önemli özelliği olan kendi temel ilkelerinden ödün vermeden, kendini zamana ve dönemin şartlarına uyarak tedrici bir değişim ile birlikte gelenek den faydalı olanı alarak seçici gelenekçilik anlayışında olduğu görülmektedir. Bu yukarıda verilen madde de ki “zararlı gelenekleri her sahada kökünden tavsie..” cümlesinden de açıkça görülmektedir ki o güne kadar hiçbir parti programında gelenek ifadesini kullanmamıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 131). Diğer önemli bir nokta ise, parti programı incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir ki Kemalizm’in temel altı ilkesini kayıtsız şartsız kabul etmemiştir. DP, Kemalizm’in temel altı ilkesine parti programında kendi siyasal düşüncesine göre (siyasal

muhafazakâr bir düşünceye sahip olduğu söylenebilir) yeni yorumlar getirmiştir. Kuruluşundan itibaren bu politikayı izleyen DP, Kemalist ideolojinin baskıcı rejiminden sıkılan halk tarafından da destek görmüştür.

Siyasal muhafazakâr düşüncenin diğer unsurları DP özelinden incelendiğinde DP topluma da önem verdiği açık bir şekilde görülmektedir. CHP'nin tepeden indirgemeci, dayatmacı tarzından ziyade toplumun isteklerine cevap veren bir politika izlediği ve belirli bir dönem bunun karşılığını aldığı söylenebilir. Son olarak ise DP devletin ve otoritenin saygınlığını her zaman ön planda tutmuştur denilebilir. Fakat bu otoriteyi halkın menfaatleri doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. En azından bir dönem bunu başarmış ve seçimlerde halktan geri dönüşü almıştır.

DP dönemi ve 1950'li yıllar Türk muhafazakârlığı açısından adeta altın çağ, bir dönüm noktasını olduğu söylenebilir. Çünkü peşinden gelen Milli Nizam Partisi ve daha sonraki Özal'ın politikaları muhafazakâr düşünceyi ileriye taşıyamamıştır. Muhafazakârlığın tarihi açısından bu dönemde mesafe kat edilememesinin sebebi ise, politikalarda yaşanan dönüşüm ve bu dönüşümün devlete, aileye, kültürel değerlere yönelik pozitif vurgusunun, Batılılaşma, modernlik ve Avrupa gibi kavramlara yönelik negatif vurgusuyla beslenmesidir (Çiğdem, 1997: 49).

DP dönemi muhafazakârlık açısından her ne kadar altın bir çağ gibi görülse de klasik muhafazakârlar tarafından eleştirel noktaları vardır. Cumhuriyet devrimleriyle birlikte din ve aile unsurlarına devletin nasıl müdahaleci olduğunu vurgulamıştık. Klasik muhafazakârların da eleştirileri tam bu noktadadır. Devrimler ile birlikte muhafazakârlığın ana temalarına uygulanan müdahaleci yaklaşım anlayışını ortadan kaldırmak adına DP iktidarı boyunca tatmin edecek bir restorasyon söz konusu olmamıştır (Özipek, 2006: 81). DP'nin bu tutumu Türk muhafazakârlığı açısından vurgulanması ve üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

2.3.3. 1960 Sonrası Siyasal Ortam ve Muhafazakâr Düşünce

1960-1980 arası belirtildiği gibi muhafazakâr düşünce açısından pek verimli geçmemiştir. Bu dönem Türk siyasal tarihi açısından da zorlu bir dönem olduğu açık bir şekilde bilinmektedir. Tekrar hatırlatmak gerekirse 60 darbesinden sonra birçok yeni

siyasi parti ve siyasi aktör Türk siyasal hayatına girmiştir. Çetrefilli olarak başlayan Türk demokrasi tarihi bu dönem süresince de çok zorlu yollardan geçmiştir.

1960 darbesinden sonra DP kapatılmış ve onunla aynı siyasal çizgide olan Adalet Partisi (AP) kurulmuştur. AP Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde oyların (yaklaşık 52.9) ve meclisteki sandalyenin salt çoğunluğunu alarak bir zafer kazanmıştır. CHP ise 28.7 olarak AP'nin gerisinde kalmıştır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi AP, DP'nin bıraktığı seçmeni ikna etmiş ve kendisine çekmiştir. Çünkü partinin başında tıpkı Menderes gibi halk diliyle konuşan, sadece kenti değil kırsalı da politikalarına ve söylemlerine dahil eden Süleyman Demirel bulunmaktaydı. Demirel, İnönü ve diğer parti genel başkanlarının yapamadıklarını yapmış ve halka inmiştir denilebilir (Zürcher, 1995: 364-365). 1965 seçimlerinden zaferle çıkan Demirel meclisteki sandalye sayısının çoğunluğu sayesinde güvenoyu almakta sorun yaşamadı ve yaklaşık 5 yıl boyunca Türk siyasetine egemen oldu. 1970'lere kadar Demirel yönetimi siyasi ve ekonomik açıdan Türkiye iyi bir dönem yaşattığı söylenebilir. Fakat izlediği politikalar sonucunda silahlı kuvvetlere neredeyse tam özerklik vermiştir. Ayrıca her ne kadar DP ile yakın bir çizgide olsa da eski DP'lilerin gözündeki Demirel henüz siyasette yeni bir kişiydi ve hapisteki yöneticilerinin yerine bakan biriydi. Yani eski DP'liler Demirel'in meşruiyetten yoksun olduğunu düşünmekteydiler (Zürcher, 1995: 365-366). Bu dönem özellikle 60'ların başından itibaren yeni siyasal partilerin Türk siyasal hayatına girdiği bir dönem olmuştur. Bu partilerin ideolojilerinin dış dünya ile bağlantılı olarak da ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle bu dönem de dışarıda artan işçi hareketleri, kominst hareketleri gibi çeşitli siyasal olaylar Türkiye'de bir karşılık bulmuş ve bu ideolojilerde partiler kurulmuştur.

1960 askeri darbesi sonucu oluşturulan yeni anayasayla birlikte daha demokratik bir siyasal yaşam hazırlanmıştır. Bu doğrultuda gelişen sol düşünce Türkiye İşçi Partisi (TİP) aracılığıyla parlamentoda temsil edilmiştir. TİP 12 Mart 1971 askeri müdahalesinde siyaset dışına atılınca 1961 anayasasını esas olarak anayasa ile sosyalist düşünce arasında ilişki kurma çabasında olmuştur (Özdemir, 1989: 221) TİP; Türkiye'nin demokratik yollarla gerçekleşecek bir sosyalist devrime ihtiyacı olduğunu savunmaktaydı. Bunu yapacak kişilerin ise TİP üyelerinin önderliğindeki örgütlenerek, bir siyasal uyanış bekledikleri işçi sınıfıdır. Dönemin diğer önem oluşumu ise Devrimci Gençlik olarak kendilerini adlandıran Türk siyasal hayatında ise Dev-Genç olarak

bilinen örgüttür. Bu örgüt; Türkiye'nin ıslarla bir devrime ihtiyacı olduğunu, bu devrimi ise aydınlar ve subayların oluşturacağı bir koalisyona yapabileceğini savunuyorlardı (Zürcher, 1995: 372)

1960 sonrası sol siyasal düşüncede durum böyle iken sağ kesimde de çeşitli yeni partiler kurulmuştur. DP'nin kapatılmasıyla yukarıda değinildi gibi onun devamı niteliğinde olan AP kurulmuş ve iktidarı elde etmiştir. Sağ konjektür de diğer parti ise Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)' dir. Aslında kuruluşu darbe öncesi yıllara dayanan parti girdiği ilk seçimler olan 1961 seçimlerinde meclise girme şansı bulmuştur.

Fakat ikinci seçimler olan 1965 seçimlerinde muhafazakâr CKMP başarısız olmuş ve sadece yüzde 2.2 oy alabilmiştir. Bu siyasal partinin Türk siyasal hayatı için önemi ise bugün hala varlığı devam ettiren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin adeta bir kökü gibidir. CKMP' nin diğer bir önemi ise o dönem albay olan ve yurt dışında bulunan Alparslan Türkeş'in siyasetine geri döneceğini açıklayıp, Türkiye'ye geri döndükten sonra ise partinin başına geçmesidir. 1965 yılında parti genel başkanı olan Türkeş CKMP'nin temel ilkelerini milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, toplumculuk, ilimcilik, hürriyetçilik, köylücülük, gelişmecilik, sanayicilik ve teknikcilik olarak belirlemiştir (Zürcher, 1995: 373-374). CKMP'nin temel ilkelerine bakıldığında döneminde muhafazakâr düşünceye yakın bir parti olduğu söylenebilir.

1970 yılı ise yine Türk siyasal hayatının seyrini etkileyecek ve uzun yıllar Türk siyasal hayatına damgasını vuracak bir siyasal partinin ve siyasal kişiliğin sahneye çıktığı bir yıl olmuştur. Siyasal hayatını AP'de devam ettiren Necmettin Erbakan AP' den ayrılarak Türkiye'deki muhafazakâr dincilerin önemli şehri olan Konya'dan bağımsız milletvekili seçilerek meclise girmiştir. 1970 yılında ise kendisi ve 2 bağımsız milletvekili ile beraber Türk muhafazakâr hayatına önemli etkisi olacak bir ekolün temelini atarak Milli Nizam Partisi (MNP)' ni kurmuştur (Zürcher, 1995: 374-375).

1960-1970 arası işçi hareketleri, öğrenci hareketleri, yeni siyasal partilerin kurulması gibi olaylar ile geçmiştir. İktidarda mutlak bir egemenlik hakim olmamakla beraber özellikle 1965'den sonra siyasal hayatın sıkıntılı dönemler geçirdiği söylenebilir. Bu dönem devrimci, komünist ve öğrenci hareketlerinin çok fazla yaşandığı bir dönem

olmuştur. Polisler, askerle yaşanan olaylar, bombalar, soygunlar özellikle 1968 sonrası yıllara damga vurmuştur. Dolayısıyla sokak olayları ve şiddet günden güne artmıştır. 1970-1980 arası dönemi özetlemek gerekirse; 1971 yılında yaşanan şiddet olaylarına karşılık askeri bir müdahale gerçekleşmiştir. Türk demokrasi tarihi artık neredeyse 10 yılda bir askerin siyasete girmesiyle geçmiştir. Bu dönemde cumhuriyet tarihinin ikinci askeri müdahalesi olmuştur. 1971 askeri muhtırasından sonra yine siyasal ve sosyal hayat normale dönememiştir. Özellikle seçim sonuçlarına dayalı olarak 1980’li yıllara kadar kısa süreli hükümetlerle ile geçilmiştir. Tek başına iktidarı elde edebilen bir parti bu dönemde çıkamamıştır. Yaşanan koalisyonlar, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, cumhurbaşkanını seçememe, hükümetlerin güvenoyu problemleri, sağ-sol sokak olayları, üniversite ayaklanmaları, gençlik hareketleri ve bütün bunların getirdiği ekonomik bunalımla beraber 1980 yılına bu şekilde gelinmiştir.

Bu dönemi muhafazakâr düşünce açısından değerlendirecek olursak; 1970 sonrasında milliyetçiler ve İslami değerlere sahip siyasiler AP’den kopmaya başlamıştır. Belirtildiği gibi Necmettin Erbakan İslami düşüncenin liderliğini almış ve parti kurmuştur. Erbakan’ın MNP’ si Milli görüş geleneğinin ilk partisi durumunda olmuştur. Diğer yandan yine belirtildiği gibi 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi’nin birleşmesi ile kurulan CKMP, 1969 yılında MHP ismini alarak Türkes ile birlikte milliyetçi bir ivme kazanmıştır. Görüldüğü gibi yaşanan süreçte merkez sağda milliyetçi ve muhafazakâr unsurları çatısında altında bulunduran AP’den ayrılmalara neden olmuş, kendini milliyetçi olarak tanımlayanlar MHP, muhafazakâr olarak tanımlayanlar ise MNP’ de birleşmişlerdir. Bu partilerin kurulmasıyla Muhafazakârlık ve Milliyetçilik anlayışı bu dönemde adeta AP’nin tekelciliğinden kurtularak kendilerine alternatif bir siyasal zemin oluşturmuşlardır (Feridunoğlu, 2013: 49-50).

Bu iki partinin de siyasal çizgilerine muhafazakâr düşünce açısından temel olarak değinmek gerekmektedir. Feridunoğlu CKMP/MHP’nin siyasal-muhafazakâr çizgisini şöyle ifade etmiştir

“Ülkücü-milliyetçi hareketin ideolojik olarak esnek bir yapısı olmayan İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık gibi ideolojilerle geçişkenlik göstererek zamana ve koşullara uyabilen, konjonktürel olarak kendini yenileyebilen ve yeniden üreten yapısı sayesinde başarılı bir kitleselleşme olanağı bulmuştur. Tüm bu sınıfsal analiz aslında bir bakıma daha genel anlamda Türkiye’deki toplum yapısının geleneksel-

muhafazakâr görünümün sergiler niteliktedir. Zira böylesi bir geleneksel muhafazakâr görünüm salt ülkücü, milliyetçi unsurlara sahip toplum kesimlerine has karakteristikler olmakla kalmayıp, toplumun kuruluşundan itibaren bu topluma has daha genel bir özelliğe tekabül etmektedir. Bu sınıfsal taban panaroması Türkiye toplumuna ilişkin geleneksel-muhafazakâr tablonun da ana hatlarını vermektedir” (2013: 51).

1970 sonrası sağ siyasette yer alan diğer parti ise MNP’nin devamı olan Milli Selamet Partisi (MSP)’dir. MSP milli görüş olarak ifade edilen İslami-muhafazakâr siyasal çizginin yürütüldüğü bir partidir. Din ağırlık olan bu partinin siyasal felsefesi “milli görüş” görüş olarak bilinmektedir. Milli görüş çizgisi genel olarak faaliyetlerini parti çatıları altında devam ettirmiştir. Laikliğe aykırı hareket iddialarıyla sürekli partileri kapatılmış, siyasal faaliyetlerine engel olunmak istenmiştir. Fakat Milli görüşçüler sırasıyla Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi (SP) ni kurarak bu partilerin çatısı altında aynı siyasal çizgide faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Feridunoğlu, 2013: 52)

Milli Görüş’ün siyasal düşüncesi temel olarak geleneklere bağlı olmayı gerektirir. İslam dini yani din onlar için her şeyin başında gelmektedir. Batıcılığa tamamen karşıdırlar. Hatta Batı’nın değerleri Türk toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunu zayıflatmakta, toplumsal yaşamın çökmesine neden olmaktadır. MSP’e göre Osmanlı imparatorluğundan beri izlenen Batılılaşma hareketleri değerlerin yok edilmesine ve toplumun çöküntü yaşamasına sebep olmuştur (Feridunoğlu, 2013: 52). Milli Görüş felsefesinin diğer önem verdiği bir konu da geçmiş ve tarihtir. Osmanlı imparatorluğu onlar açısından çok değerlidir. Geçmiş, tarihi sahiplenmesi, Batılılaşma hareketlerine karşı oluşu, aile kurumuna büyük önem atfetmesi, sanayileşmenin yalnız milli sanayi ile yapılması gerektiği düşüncesi ve son olarak dini temele yerleştirmeleri bu görüşün tamamen muhafazakâr düşüncenin özelliklerini taşıdığını ve muhafazakâr çizgide bir siyasal parti olduğu söylenebilir.

2.3.4. 1980 ve Sonrası Türkiye’de Siyasal Süreç ile Birlikte Muhafazakâr Anlayış

12 Eylül sonrası bütün partiler kapatılmış ve politikacılara yasaklar getirilmiştir. Siyasal partilerin kurulmasına izin verildikten sonra başlayan siyasal süreçte Turgut Özal liderliğinde kurulan ANAP merkez sağda yerini almıştır (Çavuşoğlu, 2009: 271). 1983 yılında kurulmuş olan ANAP muhafazakâr sağ çizgideki önemli bir partidir. Bu parti 12 Eylül askeri darbesinin sonrasındaki olağanüstü şartlarda kurulmuş ve sağdaki bütün

oyları toplamayı başarmıştır. Partinin kurucusu ve ilk genel başkanı Özal, devlet yönetiminde ve özel sektörde yetişmiş başarılı bir teknisyen idi. Özal 1980 öncesinde Demirel yönetiminde, 1980 sonrasında askeri yönetiminde önemli görevlerde bulunmuş, liberal ve muhafazakâr bir kişiliktir (Dursun, 2012: 283-284). 1980 darbesi sonucunda bütün siyasi parti liderleri tutuklanmış ve siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. Ülkenin yönetimi geçici bir süre askeri idarenin eline geçmiştir. 1983 yılında ise bürokrat olan Turgut Özal Kenan Evren'in isteği üzerine Anavatan Partisi (ANAP)'nin başına geçerek seçimlere girmiş ve başbakan olarak görev almıştır. Bilindiği gibi Özal siyasete girdiğinde tarihi geçmişi olan ve ülkede bir taban bulmuş partiler ve liderleri siyasi olarak seçimlere girmesi engellenmiş, Özal seçimlere adeta tek başına girmiştir. Kısa sürede iktidarı elde etmesindeki en büyük etkenin bu olduğu söylenebilir

1980-1989 arası büyük bir siyasi popülerlik kazanan Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olması ANAP'ın düşüşünde büyük bir etken olduğu söylenebilir. Özal'ın yerine geçen Yılmaz, aynı başarıyı gösteremedi. 1983 yılında Özal dört ayrı siyasal eğilimi partide birleştirmeyi başarmıştı. Yılmaz ise bunu sürdüremedi ve partideki muhafazakârları tasfiyeye yöneldi. Muhafazakâr kimliğin bir kenara bırakıp liberallerin ön plana geçmesi ile halkın desteğini kaybettirdiği söylenebilir (Dursun, 2012: 284). Çünkü kurulduğu günden beri siyasal hayatta muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkmış bir parti Yılmaz ile bu kimliğinden soyutlanmaya çalıştırılmıştır. Parti içi bölünmelerin yaşanmaya başlamış ve kendilerini Özalcılar olarak adlandıranlar Yeni Parti adıyla parti kurmuşlardır.

ANAP kendisini milliyetçi muhafazakâr olarak tanımlamıştır. ANAP'ın siyasal programı ise siyasal tutucu, ekonomik açıdan da liberal ilkelerden oluşuyordu. Özal'ın tabiri ile partisi toplumun bütün kesimlerini kucaklayıcı ve birleştirici bir oluşumdur (Çavdar, 2004:273). Özal'ın ve ANAP'ın kendisi diğer büyük siyasi partiler kapatıldığı için partisiyle beraber adeta sağ kesimin birleştirici rolüne soyunmuş ve o partilerinde seçmenlerinin oylarına talip olmuştur. ANAP kapatılan partilerin önemli unsurlarını kendi çatısı altında toplamış fakat onların bir devamı niteliğinde olmamıştır. Düşünce olarak ANAP, AP gibi muhafazakâr, MSP gibi geleneklerine bağlı, MHP gibi milliyetçi ve hatta demokratlar gibi sosyal adalete inanan bir parti olmuştur (Ahmad, 1995:226). Dolayısıyla partinin bütün kesimleri ve siyasal hareketleri tek bir çatı altında toplama isteği başarıya ulaştığı gözlenmektedir.

1970'lerin sonlarına doğru sağ siyasette Türkeş ve Erbakan'ın Türk-İslam ideolojisinin bir zemin oluşturduğu açıktır. 1983 yılında bu ideoloji Özal'ın ANAP'ı için bir rehber oluşturmakla birlikte Özal, batı medeniyetleri seviyesine ulaşabilmek ve kendi değimiyle ülkeye çağ atlatmak için teknolojik yenilikleri de bu ideolojiye eklemiştir (Zürcher, 1995:420). Kısaca Özal diğer partilerin seçmenlerinde bir karşılık bulabilmek için başta milliyetçilik, muhafazakârlık ve din olmak üzere birçok düşünceyi sentezleyip teknoloji ve ekonomik alandaki yenilikçi düşüncesiyle partinin ideolojisini belirlemiştir denebilir.

1984 sonrası İslami yayınların, kitapların, imam hatip okullarının ve camilerin sayısında artış olduğu görülmektedir. Hatta kabine üyeleri dinsel törenlere açık açık katılabildiği bir dönem yaşanmıştır. Dinsel öğelerin toplum içerisinde artması, siyasilerinde İslami akımların yükselişine izin vermesi Kemalist ve sol ideolojik kanadı rahatsız etmiştir. Özellikle laiklik ilkesini öne sürerek dinin toplum üzerindeki etkisinin artmasına karşı çıkmışlardır. Bilhassa 1980'lerin sonuna doğru yaşanan laiklik tartışması türban takma yasağı üzerinde toplanmış ve günümüze kadar gelmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarında, üniversitelerde geçerli olan bu yasağı Özal kaldırmak istemişse de cumhurbaşkanı Kenan Evren'in olayı mahkemeye götürmesi, mahkemenin de kararı üniversitelere bırakmasıyla sonuçlanmıştır (Zürcher, 1995: 420-421). Özal'ın muhafazakâr kişiliği birçok örnekte açık şekilde görülmektedir. Bu kişiliğinin yanında ortaya attığı fikirler sol cenah tarafından özellikle Kemalist ideolojiye hâkim görüş tarafından pek olumlu karşılanmamaktadır. Kendilerini modernleşmenin ve yeniliğin sahibi aydınlar olarak gören Kemalistler, kendilerinden farklı ortaya bir düşünce ya da yenilik ortaya koyan tepkilerini koymuşlardır. Bu dönemde zaten Özal dışında muhafazakâr olarak ortaya bir düşünce atan zaten başka bir politikacı kalmamıştır (Yayla, 2005: 585). Özal'ın bu kişiliği ve politikacı tavrı Kemalistlerin tepkisini çekmesine rağmen halk tarafından desteklenmektedir. Yapılan seçimlerde aldığı sonuçlar bunun açık göstergesi olmuştur.

Öte yandan Özal'ın toplum anlayışı incelendiğinde muhafazakâr düşüncenin toplum anlayışı ile örtüştüğü görülmektedir. Muhafazakâr düşüncede toplumun değişimi ve yönetimi için çok müdahil olunmaması gerektiği savunulurken Özal'da toplumun bir çoban gibi güdülmemesi gerektiği, kendi akışına bırakılması gerektiğini savunmaktadır (Yayla, 2005: 586). Özal bu kişiliği ve politikacı tavrıyla milliyetçi-muhafazakârdan liberallere toplumun büyük çoğunluğunu içine alan geniş bir yelpazede Cumhuriyet

tarihinin en büyük dönüşümünü yapan, Türkiye'ye adeta çağ atlatan bir kişi olarak anılmaktadır. Muhafazakâr bir kişi olmasına rağmen reformcu ve tabuları yıkmasıyla da bilinmektedir (Bora, 2005: 589). Modernleşmeye bakışı yine muhafazakâr düşüncesinden ayrılmaktadır. Nitekim Türkiye'nin Batı ile aynı idealleri ve değerleri paylaştığını sürekli vurgulamıştır. Kemalistlerin onu ithaf ettiğinin aksine o ülkesinin muasır medeniyetler seviyesine yaklaşması gerektiğini vurgulamıştır. Yine kendini eski ile yeninin mücadelesi arasında tanımlaması onun modernleşme düşüncesinin başka bir göstergesi olarak söylenebilir. Ancak o modernleşmenin tek seferde yapılıp bitirilebilecek bir şey olmadığını, toplumsal dönüşümün süreç içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştır (Bora, 2005: 592). Son olarak Özal'ın bütün kişiliği ve politikacı tavrı toparlanacak olursa Türkiye'de Yeni Sağ¹ hegemonyanın kurulmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda onun bu öncülüğü Özalizm olarak ifade edilebilir (Bora, 2005: 600). Bütün bu etmenler birleştirildiğinde hem Türk siyasal hayatı açısından hem de Türk muhafazakâr düşüncenin tarihsel seyri ve gelişimi açısından Turgut Özal'ın önemli bir şahsiyet olduğu açıktır. Siyasal hayatta kaldığı sürece bu önemi görülmüştür ve kendinin de ifade ettiği gibi birçok alanda ülkeye dönüşüm kazandırmıştır. Kendisi muhafazakâr olarak görünmesine ve Kemalistlerin yoğun eleştirileri altında hem muhafazakâr çizgiye hem de modernleşmeye yeni bir boyut kazandırdığı söylenebilir.

Görüldüğü gibi muhafazakâr siyasal ideolojiler veya kendini muhafazakâr siyasal tabana yakın hisseden partilerin, şahısların DP iktidarından sonra özellikle 1970'lerin sonundan itibaren arttığı, ülke içerisinde sağ ideolojilerin ve İslam dinin arttığı dolayısıyla muhafazakâr diye tanımlanabilecek yaşam tarzının bu dönem içerisinde toplumda yaygınlaşmaya başladığı açıktır.

1980 sonrası Türkiye'sinin siyasal ve toplumsal yaşantısında din ve dinsel boyut önemini giderek arttırmıştır. İslam dinin dünyada ve dolayısıyla Türkiye'de yükselişe geçmesi muhafazakâr değerlerin de toplum üzerinde gelişmesine katkı sağlamıştır. Türkiye'de özellikle Kemalist ideoloji ve laiklik ilkesine karşın din ve muhafazakârlık bir çizgiye, bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır (Feridunoğlu, 2013: 54). Türkiye'de dinin toplum üzerinde yadsınamayacak bir etkisinin olduğu açıktır. Bu etki dolayısıyla

¹ Eski' sağ daki yeni bir harmanlanmayla birlikte gelişmiş, neoliberalizmle yeni-muhafazakârlığın siyasal ve ideolojik eklemlenmesiyle, hemen hemen bütün Batı dünyasında uzun süreli güçlü iktidarlar kuran Yeni Sağ oluşmuştur. Bknz: (Bora, 2005: 600).

ülke içerisinde ki muhafazakâr tabanı daha güçlü ve etkili hala getirmiştir. Din sağ partilerin hegemonyasının arkasındaki ve muhafazakâr değerlerin sürekliliğinin artmasında da önemli bir etkiye sahiptir. Bu sebeple toplumun büyük bir kısmı yeniliklere sürekli açıkken, geleneksel değerleri değiştirmede zorlanmaktadır (Feridunoğlu, 2013: 55). Yani Türk toplum her ne kadar yeniliklere açık gibi görünse de aslında din, aile, toplum ve geleneksel değerlere verdiği önemle muhafazakâr bir çizgide yer aldığı söylenebilir.

Türkiye'nin siyasal durumunu ve Cumhuriyet ile başlayan süreçte muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkışının incelendiği bu bölümde 1990-2000 yılları siyasal durumu hatırlatmak hem çalışma açısından hem de siyasal İslam'ın hâkim ideoloji olmaya başladığını görmek açısından önemli olacaktır. Bu dönem Türkiye açısından terör olaylarının arttığı, siyasi istikrarın olmadığı, sürekli koalisyonların yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle muhafazakârlık açısından bu dönem içerisinde belki de vurgulanması gereken en önemli iki olay birincisi Madımak otelinde yaşanan hadise diğeri ise 28 Şubat Post-modern darbe girişimidir. Madımak otelinde yaşanan elim hadise ülke içerisinde bir takım temel değerlerin karşı karşıya getirilmek istenmesi olarak yorumlanabilir. İslam dini içerisindeki iki farklı meshep'in (Alevi-Sünni) birbirleri üzerine kışkırtılarak, bu kışkırtmayı toplumun en temel olgusu olan din üzerinden yaparak toplum tabanını ve ülkeyi yerinden oynatacak bir girişim olarak bahsedilebilir. Belirtildiği gibi bu dönem siyasal İslam'ın ön planda olduğu bir dönem olmuştur. Toplumun bir kesimi Kemalist ideolojinin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesini öne sürerek kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan siyasi ideolojileri iktidardan ve siyasetten sürekli uzaklaştırma çabasında olmuştur. Nitekim bu dönemde devlet kurumlarında ve özellikle üniversitelerde yaşanan başörtüsü sorunu bunun en temel örneğidir. Diğer bir örneği ise 28 Şubat Post modern askeri darbesidir.

Milli görüş hareketi bu dönemde yine liderleri Erbakan ile birlikte siyasi faaliyetlerini Refah Partisi (RP) adı altında yürütmektedir. Hatta 1995 seçimlerinden en fazla oyu alan parti olarak çıkmış ve Tansu Çiller'in partisi Doğru Yol (DYP) ile koalisyon kurmuştur. Muhafazakâr ve dindar bir kişilik olan Erbakan başbakan olunca ülke içerisinde birden bazı kesimler tarafından “laiklik elden gidiyor”, “şeriat gelecek” sloganları yükselmeye başlamıştır.

28 Şubat'a gidilirken yaşanan bir takım olaylar hem ülkenin nasıl bir süreçten geçtiğini hem de iktidarın nasıl ve nelerle mücadele ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1996 yılında birden Aczimendiler adında dini bir tarikat ortaya çıkıyor ve iki ay sonra liderleri Müslüm Gündüz Fadime Şahin adında bir kadınla polisler tarafından basılıyordu. Bu olay dindar insanları töhmet altında bırakmıştır. Yine ortaya ve televizyon kanallarına çıkan sahte şeyhler dindarlar üzerine oynanan bir oyunun açık göstergesidir (Haber7, 2017)

Öte yandan bütün bu baskılara direnmeye çalışan Erbakan bir yandan bazı tarikat liderleriyle görüşürken, askerlere verdiği yemekte bir komutanın garsonlardan rakı istemesi dönemin gazete manşetlerini süslüyordu. Şeyhlere verilen iftar yemekleri, düzenlenen Kudüs geceleri gazetelerin irtica manşetleri atmasına neden oluyordu. Bütün bunların sonucunda askeri tanklar dönemin tabiri ile iktidara balans ayarı vermek ve laikliği korumak adına sokaklarda sahnelenmiştir. Tarih 28 Şubat 1997 gösterdiğinde Milli Güvenlik Kurulunda (MGK) kuvvet komutanların başbakana baskıları artmış ve laiklik ilkesinin korunması gerektiğini istemişlerdir. O gün bin yıl süreceği iddia edilen MGK kararlarını imzalamak zorunda kalan Erbakan, Haziran ayında başbakanlıktan istifa etmiştir (Haber7, 2013).

Kendisini muhafazakâr bir hareket olarak tanımlayan dine, tarihe ve geleneklere bağlılığı ile bilinen Milli görüş hareketinin yer aldığı siyasi partiler sürekli kapatılmış şahıslar siyasetten uzaklaştırılmıştır. Halk tarafından desteklenen ve demokratik yollarla, kendilerine siyasal alanda yer bulan muhafazakâr siyasi partiler Türkiye'de Kemalist ideolojiye ait olan laiklik ilkesini korumak adına siyaset sahnesinden uzaklaştırılmak istenmiştir.

Bu noktadan yola çıkarak sol siyasi partiler veya onların temsil ettiği Kemalist ideoloji incelendiğinde, Cumhuriyet ile birlikte ortaya konan bir takım ilkelerin hem yasalarla partilere karşı hem de ideolojik olarak topluma karşı bir muhafaza edildiği söylenebilir. Özellikle laiklik ilkesi bunun en temel örneği olarak verilebilir.

Bayramoğlu tam da bu düşünce üzerine “Muhafazakâr kimdir Türkiye’de? Sorusuna Türkiye’de muhafazakârlığı savunan tek kesim olduğunu bu kesimde Kemalizm’i savunan kesim olduğunu belirtmiştir. Çünkü Cumhuriyetten sonra statükoyu ve

değişime karşı durmayı savunmuşlardır. Dolayısıyla muhafazakârlardır (2004: 253). Fakat Kemalizm'in muhafazakâr olduğunu savunmak muhafazakâr düşüncenin bütün unsurlarını ele almadan yapılan bir savunma olacaktır. Bir takım muhafazakâr öğeleri taşıması onun muhafazakâr olduğunu göstermez ki çalışmanın Kemalizm'i anlatan bölümünde bu konuya detaylı yer verilmiştir.

2.4. 2000 sonrası Ak Parti ve Türkiye'de Muhafazakârlık

28 Şubat sürecinden sonra sadece iktidarın değil muhafazakâr siyasetinde darbeye uğradığı söylenebilir. Siyasi partileri sürekli kapatılan muhafazakâr düşünce temeli olan Milli Görüş hareketi bir siyasal düşünce olarak ülkede yerleştiği söylenebilir.

Türk siyasal hayatı 28 Şubat'ın ardından 2001 yılına kadar sol ve sağ siyasetin bir arada olduğu, ekonomik krizlerin yaşandığı koalisyon hükümeti tarafından yönetilmeye çalışılmıştır. Yine aynı süreçte milli görüş hareketinin İstanbul belediye başkanı Recep Tayyip Erdoğan okuduğu bir şiir sebebiyle hem belediye başkanlığı düşürülmüş hem de hapis cezasına mahkum edilmiştir. Bu süreç Türk siyasal hayatı açısından dolayısıyla muhafazakâr siyasal düşüncenin gelecekte ki seyri açısından adeta bir dönüm noktası olmuştur.

Milli görüş hareketi içerisinde aynı kimlik ile yetişen Erdoğan 4 ay kaldığı cezaevinden çıktıktan sonra kamuoyunun talebi ve gelişen demokratik süreç doğrultusunda milli görüş hareketinden ayrılan arkadaşlarıyla birlikte 14 Ağustos 2001 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)'ni kurmuş ve genel başkan seçilmiştir. Kurulduğu günden itibaren kamuoyunda büyük bir kitleye ulaşan Ak Parti girdiği 2002 seçimlerinden 363 milletvekili kazanarak tek başına iktidarı elde etmiştir. Fakat partinin önündeki en büyük sorunlardan bir tanesi liderlerinin mahkeme tarafından yasaklı olmasıydı. Dolayısıyla bu yasaktan dolayı 3 Kasım 2002 seçimlerinde milletvekili adayı olamayan Erdoğan'ın seçilebilme yasağı yapılan yasal düzenlemeyle birlikte ortadan kaldırılmış, Mart 2003'de Siirt'te seçimlerin yenilenmesiyle milletvekili seçilmiş, daha sonra başbakan olarak göreve gelmiştir. (TCCB, 2017).

Yeni bir siyasi parti olarak kurulan Ak Parti'nin siyasal kimliği ve söylemlerinin iktidara yansıyor yansımayacağı merak konusu olmuştur. Bilindiği üzere tüm kadroları milli görüş hareketinin içerisinde çıkmış olmasına rağmen milli görüş siyasetinin farklı

bir yol izleyeceklerini açık bir şekilde dile getirmişlerdir. Nitekim Ak Parti'nin parti programında özellikle demokrasi, hukuk devleti, laiklik insan hakları ve özgürlük konusuna vurgu yapmıştır (Akdoğan, 2004: 13). Özellikle laiklik konusunda milli görüş hareketinden ayrılan Ak Parti, toplumun her kesimine hitap edebilecek bir siyasal hareket yaratmak istemiştir.

2004 yılında düzenlenen Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi sempozyumunda da Ak Parti'nin muhafazakâr düşünceye bakışı şöyle tanımlanmıştır;“ Adalet ve Kalkınma Partisi kendi siyasal düşüncesini Muhafazakâr Demokrasi olarak belirlemiştir. Bu bağlamda Ak Parti ülkenin var olan geleneklerinden hareketle birlikte kendisinin de oluşturacağı değerler sistemini dünya üzerinde bilinen ve kabul görmüş olan muhafazakâr siyaset çizgiyle buluşturarak yeniden üretme amacındadır.” (2004: 5)

Partinin muhafazakâr anlayışını Türk siyasal açısından ise şöyle değerlendirilmiştir;

“ Genel anlamda muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun bir şekilde demokratik açılımları da içselleştirecek bir biçimde, ama özellikle siyaset yaptığımız coğrafyanın toplumsal ve kültürel yapısına yasalanarak yeni bir çizginin ortaya konması kuşkusuz Türkiye siyasetine yeni bir soluk getirecektir. Ak Parti, muhafazakâr demokrasi anlayışı ile birlikte Türk siyasete farklı bir boyut getirerek Türk siyasetinin geleceği üzerinde ülke menfaatleri çerçevesinde belirleyici olma amacındadır”(2004: 5).

Görüldüğü gibi Ak Parti kendisini tamamen muhafazakâr siyasal düşünceye sahip bir parti olarak kabul etmekte ve bu şekilde tanımlamaktadır. Zaten köklerinin geldiği Milli görüş çizgisi muhafazakâr bir çizgidir. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere, Ak Parti kurucuları ülke içerisinde artık milli görüş çizgisinin değişmesi gerektiğini düşünerek yeni bir siyasal oluşum içeni girmişlerdir. Bu oluşum milli görüş hareketi partilerinin hatalarını yapmamak ve toplumun bütün kesimini kucaklayıcı bir politika izlemek üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla kendilerini milli görüş çizgisinden farklı şekilde konumlandırmışlardır.

Erdoğan Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumunda yaptığı konuşmada partisinin muhafazakârlık temelinde bir kitle partisi olduğunu vurgulamıştır (2004: 8). Aynı konuşmanın bir bölümünde ise partisinin gelenekleri dışlamadan bir modernlik ve köktenci olmayan bir değişim istediğini vurgulamıştır (2004: 12). Bu ifadeler Ak Parti' nin muhafazakâr siyasal bir çizgide olduğunu açık bir şekilde

göstermektedir. Çünkü diğer bölümlerde sürekli vurgulandığı gibi gelenek ve değişim düşüncesi muhafazakârlık açısından en temel unsurlardır. Ak Parti de bu unsurlara büyük önem atfederek muhafazakâr bir siyasal parti olduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın aynı konuşmasındaki; *“Ak Parti, Yeni Muhafazakâr Demokrat çizgiyi muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültüre geleneklerine yasalanarak ortaya koymaktadır”* ifadesi partinin muhafazakârlık anlayışına başka bir boyut getirdiği söylenebilir (2004: 13). Bu noktada sorulması gereken bir takım sualler ortaya çıkmaktadır. Ak Parti'nin kendini tanımladığı Yeni Muhafazakâr Demokrat kavramı ne demektir? Ak Parti'nin bu muhafazakâr anlayışı neyi ifade etmektedir?

Muhafazakâr demokrat siyasal düşüncenin belirli özellikleri bulunmaktadır. İlk özelliği muhafazakâr demokratlık, devrimci değişim anlayışına karşı doğal bir süreç şeklinde işleyen tedrici ve aşamalı bir değişime dayanır. Toplumsal dönüşüm en temel ve kalıcı değişimdir (Akdoğan, 2004: 15). Dolayısıyla klasik muhafazakâr düşünce ile bu konuda aynı düşüncededir. Buradaki dönüşümden ve değişimden kasıt ne Fransız Devrimi ne de cumhuriyetteki gibi bir değişimdir. Muhafazakâr demokratların dolayısıyla Ak Parti'nin savunduğu değişim anlayışı toplumun tarihsel bir süreç içerisinde müdahale olmaksızın yavaş yavaş değişmesidir. Bu değişim esnasında ne toplum ne siyaset ne gelenekler ne de tarihsel süreç sekteye uğramamaktadır. Dolayısıyla muhafazakârlığın unsurlarının korunarak bir değişim savunulmaktadır.

Muhafazakâr demokratiğin ikinci özelliği ise savunduğu siyaset alanının uzlaşmacı bir kültüre dayanmasıdır. Toplumun bütün kesimlerini kucaklayıcı ve bütün kesimlerin kendilerini temsil edebileceği bir siyasal alanı savunan muhafazakâr demokratlık bunu başarmanın yolunu uzlaşmacı bir siyaset alanı olduğunu belirtir. Muhafazakâr demokratiğin diğer temel özellikleri özetlenecek olursa; sınırlandırılmış bir iktidarı savunan muhafazakâr demokratlık halk egemenliğine dayalı hukuki bir meşruiyete önem atfetmektedir. Klasik muhafazakârlık da olduğu gibi radikalizmi ve toplum mühendisliğini kesin olarak reddetmektedir. Uzlaşmacı, bütünleştirici ve hoşgörülü bir siyaseti savunmaktadır (Akdoğan, 2004: 16-17).

Mahçupyan, Ak Parti'nin bu yenilikçi demokrat muhafazakâr hareketinin bir takım şeyler söylediğini öne sürmüştür. Bunlardan bir tanesi Ak Parti kendisini modern olarak tanımlayarak “Biz moderniz” diyor. İkincisi henüz yeni kurulan bir parti olmasına rağmen “ben iktidara ehilim” diyor. Yani bu işi gerektiği gibi yapabilecek donanımına sahip olduğunu, politikaları olduğunu dile getiriyor. Diğer söylediği önemli bir nokta ise modern ve siyaset ehli olmayı Müslüman olarak yapacağını belirtiyor. Dini temelleri, gelenekleri ve geçmişi yok saymadan İslami değerlere olan duyarlılığını da ön plana çıkaracak bir parti olduğunu vurguluyor. Son olarak ise muhafazakârlık ve modernlik vurgusunu birlikte yaparak batılı değerlere çok fazla önem vermediğini fakat batı medeniyetleriyle eş değer düzeyde olacaklarını vurguluyor. (Mahçupyan, 2004: 258-259).

Ak Parti milletvekili ve başbakan danışmanı Ömer Çelik ise partisinin topluma yabancılaşmadan yerli derinliğin içerisinde, yani yerliliğin ön planda olduğu, geleneksel değerlerin de öncülüğünde ve bu değerleri gözeterek evrensel standartları yakalayan bir siyaset üreteceğini söylemiştir (2004: 273). Ak Parti'nin bütün söylemlerine bakıldığında temelinde gelenek, din ve modernlik vardır. Geleneksel değerler ve dini temeller yok sayılmadan modern bir siyaset üreteceğini sürekli vurgulamaktadır. Bütün bu söylemler birleştirildiğinde Ak Parti'nin muhafazakârlık düşüncesinin özellikle 1990'lardan itibaren ortaya çıkan “yeni muhafazakârlık” düşüncesiyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Yeni muhafazakârların klasik muhafazakârlardan farklı vurguladıkları ve klasik muhafazakârları eleştirdikleri noktalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi klasik muhafazakârlar değişime özellikle radikal değişime karşı bir direnç göstermektedirler. Yeni muhafazakârlar ise değişime karşı gösterilen bu şiddetli direnişi eleştirmektedir (Erler, 2007: 127).

Yeni muhafazakâr anlayışı kapitalizme ve yeni ekonomik, siyasal ve kültürel şartlara uyumludur. Yukarıda da belirtildiği gibi değişimi yadırgamamaktadır. Gelenek, din, millet devlet otorite gibi değerler eskidir. Yeni muhafazakâr düşünciyi yeni kılan ise eski olan bu değerlerin liberal toplumu güvencelemek için üzere savunulmasıdır. Özellikle Amerika da güçlü bir konuma sahip olan yeni muhafazakârların temelde değişimin zamanın ekonomik kültürel ve siyasal şartlara göre olması gerektiğini savunmaktadır (Erler, 2007: 127-128).

Yanardağ ise yeni muhafazakârlığı modern muhafazakârlık olarak adlandırmaktadır. Rasyonelleşmiş gelenekçilik ya da akılcı tutuculuk olarak tanımladığı modern muhafazakârlık ona göre aydınlanmış bir tutuculuktur. Buradan yola çıkarak modern muhafazakârlık aydınlanmaya değil onun radikal ve aşırı oluşuna karşı çıkmıştır. Bu sebeple modern muhafazakârlık aydınlanmanın tam zıddı değildir (Yanardağ, 2013: 10). Yeni muhafazakâr düşüncenin temel değerleri incelendiğinde Ak Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliği ile örtüştüğü görülmektedir. Erler' in de ifade ettiği gibi Ak Parti kendini Türkiye'nin kültür birikimini koruyan muhafazakâr, modern kurum ve değerleri savunan demokrat olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama klasik muhafazakârlığa değil yeni muhafazakârlığa atıfta bulunulduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü klasik muhafazakârlık ilk bölümlerde de değinildiği gibi gelenekseli moderne karşı savunurken, yeni muhafazakârlık modern şartlara uymayı savunmaktadır. Dolayısıyla Ak Parti'nin yeni muhafazakâr söylemde bir parti olduğu sonucuna varılabilir (Erler, 2007: 130). Nitekim Akdoğan'da Ak Parti' nin muhafazakârlığını ne klasik muhafazakârlığa indirgenebilir ne, ne de İslamcılığın din yoğunluklu söylemleriyle ifade edilebilir. Ona göre şuan ki muhafazakârlık klasik muhafazakârlığa göre daha dinamik ve enerjiktir (2004: 113).

Bu noktada sorulması gereken bir takım sorular ortaya çıkıyor. Henüz yeni kurulmuş bir parti Özellikle muhafazakârlık kavramının Türkiye'de sorunlu bir kavram olmasına rağmen neden bu kavramı kullanılıyor ve bu kavramı kullanarak ne yapmaya çalışıyor? İkinci soru ise neden muhafazakâr demokrat olmakta ısrar ediyor?

İlk sorunun cevabını Akdoğan şu şekilde veriyor:

“Ak Parti, muhafazakâr bir çizgide yer almaya çalışırken geçmişin tüm problemleri yaklaşımlarını yeniden üretmeye soyunmuyor. Ak Parti'nin yapmaya çalıştığı bu kavramı Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı içerisinde yeniden yorumlamak, dünün yanlışlarından ders alarak daha makul ve topluma hitap edebileceği bir siyasal çizgi üretebilmektedir.”(2004: 130)

Sarıbay ise Ak Parti'nin neden muhafazakâr demokrat olmakta ısrar ettiğini iki sebep göstererek cevap veriyor. Bir tanesi tabandaki dindar kesimle bir bağı olduğunun unutturmamak için. İkincisi ise dünyaya, kurulu düzenin makul bir politik aktörü olduğunu göstermek için (Sarıbay, 2003).

Nitekim Erdoğan'da bireysel referansının İslam siyasal referansının demokrasi olduğunu konuşmalarında vurgulamıştır. Fakat belirtilmesi ve üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir nokta ise Ak Parti muhafazakârlık konumunu yine kendisini dini temellere dayanan ve içerisinden çıkmış olduğu milli görüş hareketine değil, DP'ye referansla tanımlamaktadır (Erler, 2007: 130).

Erdoğan ve Ak Parti kurucularının milli görüş hareketinden ayrılarak yeni bir oluşuma girdiğini belirtmiştik. Fakat parti kuruluş aşamasında ve sonrasında söylemlerde “biz milli görüş hareketinin gömleğini çıkardır” şeklinde artık milli görüş hareketinin politikalarını benimsemediklerini vurgulamışlardır. Yukarıda belirtilen muhafazakârlık tanımının DP atfedilmesi de bunun bir örneğidir. Bunun bir takım sebepleri tabi ki bulunabilir.

Erdoğan ve ekibi milli görüş hareketi içerisinde bulundukları süre içerisinde hareket birçok sorun yaşamıştır. Siyaset yapmaları sürekli engellenmiştir. Düşünce ve politikalarını hayata geçiremeden partileri sürekli kapatılmıştır.

Diğer bir sebep olarak ise milli görüşten ayrılma sürecinde artık yenilikçi bir hareketin gerekliliği yine bu ekip tarafından dile getirilmiş, dinamizm vurgusu yapılmış fakat hareket içerisindeki gelenekselciler baskın çıkmıştır. Bu noktada ayrılma kararı alan yenilikçiler ülkenin şartlarına, modern zamana uygun ve laik kesimi karşılarına almadan milli görüş hareketinden farklı bir oluşuma girmek istemişlerdir.

Yani temel olarak dini ve geleneksel değerleri yok etmeden modern, aynı zamanda laik kesimi karşılarına almadan dini ve muhafazakâr bir hareket olarak milli görüş hareketini değil DP'yi kendilerine referans olarak göstermişlerdir. Çünkü milli görüş hareketini referans olarak göstermek demek yine toplumun bütün kesimlerine hitap edemeyen sadece belirli bir zümrenin partisi olmak demektir. Akdoğan'ın da ifade ettiği gibi Muhafazakâr bir parti olarak Ak Parti dini değerleri arka plana atarak değil, bu değerleri de içeren şekilde toplumsallığa önem vererek yeni bir siyaset tarzı geliştirdiği söylenebilir (2004: 106).

Sonuç olarak Ak Parti muhafazakâr demokrat kimliği ile kurulduğu günden bugüne yaklaşık 15 yıldır Türkiye'de tek başına iktidarını sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde RP gibi kapatma davaları, yine başörtüsü sorunu, imam hatip liseleri kat sayı sorunu, askeri

muhtıralar ve son olarak da bir darbe kalkışması görmüştür. Bütün bu sorunlar Ak Parti iktidarını yerinden edememiştir. Kuruluşundan itibaren edindiği kimlikle beraber toplumun büyük bir kesiminin desteğini kazanmıştır. Bu desteği kazanmasındaki etkenlerin başında belirtildiği gibi muhafazakâr demokrat kimliği gelmektedir. Özellikle gelenek, tarih, din, toplum ve aile üzerinde önemli vurgular yapan ve bu vurgularla toplumun desteğini kazanan Ak Parti Türk demokrasi ve siyaset tarihinin önemli partilerinden birisi olmuştur. Muhafazakâr alanda yapılan faaliyetlere değinmek gerekirse özellikle yukarıdaki dini temelli fakat özgürlük anlayışına dayanan başörtüsü sorunu ve imam hatip liselerinin problemini çözmesi muhafazakâr kesim açısından önemlidir. Öte yandan aileye verdiği önemi açık bir şekilde dile getiren Ak Parti bu alanda kurduğu bakanlıkla da faaliyetlerini yürütmektedir. Topluma da büyük önem atfeden Ak Parti toplumu birleştirecek olguları politikalarında ve faaliyetlerinde yer vererek bunu açık bir şekilde göstermektedir.

3.BÖLÜM: MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ EKSENİNDE TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIK TARTIŞMALARI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Muhafazakârlık üzerine bir dergi olan “Muhafazakâr Düşünce” dergisi incelenecektir. Öncelikli olarak derginin amacına ve yöntemine yer verilecektir. Daha sonra ise çalışmanın ilk bölümünde yer verilen “Devlet ve Siyaset”, “Aile”, “Gelenek ve Tarih”, “Değişim”, “Din ve Adalet” gibi muhafazakâr düşüncenin temel unsurlarının Muhafazakâr Düşünce Dergisi tarafından nasıl ele alındığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bölümün son kısmında ise yine dergi ışığında Türkiye’de ki muhafazakârlık tartışmalarına yer verilecektir.

3.1. Muhafazakâr Düşünce Dergisi

Muhafazakâr Düşünce dergisi temelde muhafazakârlık konularına ağırlık vermektedir. Bunun yanında Türkiye’nin önemli gündem konularını ve birçok konuyu ele alan dergi ulusal hakemli bir dergidir. Yılda 3 sayı veren dergi yayın hayatına 2004 yılında başlamıştır. Siyaset bilimi alanında önemli akademisyenleri bünyesinde bulunduran dergi 2017 yılında 50. Sayısına ulaşmıştır. İlk sayısını “Gelecekte Gelenek: Muhafazakârlık” adıyla çıkaran dergi çeşitli akademisyenlerin çalışmaları ile Muhafazakârlık konusuna bu sayıda açıklık getirmek istemiştir.

Muhafazakâr düşünce dergisinin 10. Yılında dergiyi anlatan özel bir kısa tanıtım film derginin sitesinde yayınlanmıştır. Bu filmde derginin tanıtımı yapılmaktadır. Bu filme göre dergi; “*bir fikir geleneğinin ırmağıdır. Aynı deritten müzdarip entelektüeller’in bir araya gelerek bir gelenek inşaa eder o gelenek bir dergi külliyyatında cisimleşir. Muhafazakâr düşünce dergisi de kadim bir fikir geleneği ile yola çıkarak kendi geleneğini inşaa etmiş ve etmeye devam etmektedir*” (www.Muhafazakâr.com, 2017).

Muhafazakâr düşünce dergisinin ele aldığı konu ise şöyle açıklanmıştır; “*Muhafazakâr düşünce dergisi Muhafazakârlık gibi kadim bir fikir geleneğinin ve birikiminin yeterince bilinmediği Muhafazakârlığın sadece bir tutum olarak algılandığı, kavramsal olarak Muhafazakârlık üzerine yeterince düşünülmeyen bir ortamda yayın hayatına başlamıştır*”(www.Muhafazakâr.com, 2017).

Belirtildiği gibi dergi Muhafazakârlık üzerine dururken, ülkenin güncel ve geçmiş meselelerine de sayfalarında yer vermiş, tartışılmış ve bu doğrultuda entelektüeller tarafından akademik çalışmalar yayınlanmıştır. Günümüzde özellikle internet ve sosyal medyanın da gelişi ile birlikte gazete ve dergiler çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldığı açıktır. Muhafazakâr düşünce dergisi de bu tür zorluklarla karşılaşmasına rağmen bugün 50. Sayısına başarıyla ulaşmıştır. (www.Muhafazakâr.com, 2017)

Muhafazakâr düşünce dergisi sadece bu çalışmalarla kalmayıp dünyada Muhafazakârlık üzerine yapılan çalışmaları, temel Muhafazakârlık eserlerini Türkçeye telif haklarıyla çevrilmesine olanak sağlayarak, Türkiye’de Muhafazakârlık literatürü oluşmasında büyük katkıda bulunmuştur. Bu literatürü oluştururken sayfaları arasında yer verdiği akademisyen ya da entelektüellerin düşüncelerini duyurma noktasında bir zemin oluşturmakta, bu alan üzerinde çalışmak isteyen genç kalemler içinde adeta bir okul niteliğinde yayın hayatında varlığını sürdürmektedir (www.Muhafazakâr.com, 2017).

3.1.1. Derginin Amacı

Muhafazakârlık kavramı çalışmada sürekli belirtildiği gibi Fransız Devrimi ve Aydınlanma ile ortaya çıkmıştır. Batı’da üzerine bir literatür oluşturulan Muhafazakârlık, kimilerine göre bir ideoloji sayılırken kimilerine göre anlaşılması gereken bir kavramdan ya da düşünceden ibarettir. Muhafazakâr düşünce, ideoloji olarak ya da sadece bir kavram olarak değerlendirilse de üzerine söz söylemenin zor olduğu açıktır. Kavramın anlaşılması ve belirli bir zemine oturtabilmek adına derin analizler, çalışmalar gerekmektedir.

Türk Muhafazakârlık tarihi ikinci bölümde belirttiği gibi özellikle Kemalist ideoloji ile birlikte Türk siyasal hayatında yer almış, daha sonra DP dönemiyle beraber kendisine bir zemin oluşturmuştur. Kendisine siyasal alanda bir zemin bulmasına rağmen toplum açısından içinin doldurulması zor bir kavram olarak bugüne kadar gelmiştir.

Bu şartlar altında Muhafazakârlık kavramının Türkiye’de yeterince anlaşılmadığını ve üzerinde yeterince çalışılmadığı açık bir şekilde görülmüştür. Bu durumun farkına varan ve kavram üzerinde çalışmış, çalışmaya istekli entelektüeller ‘‘Muhafazakâr Düşünce Dergisi’’ ni yayın hayatına kazandırmışlardır. 50 sayıya ulaşan dergi Muhafazakârlık ve unsurlarını ele almakla kalmamış güncel birçok konuyu da işlemiştir. Her yayın yapan

derginin olduğu gibi Muhafazakâr Düşünce Dergisinin de birtakım amaçları bulunmaktadır.

Derginin amacı ve tanıtımı ilk sayının takdim kısmında açık bir şekilde ifade edilmiştir. Öncelikli olarak yer alan ifadelerde Muhafazakâr düşünce üzerinde Türkiye’de bir anlam kargaşası ve bilgi eksikliği olduğu vurgulanmıştır. Bu kavramın genellikle gericilik, tutuculuk ya da psikolojik bir kavram olarak algılandığı ve bu şekilde kullanıldığı ifade edilmiştir (Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2004).

Derginin amacı ise aynı bölümde şu şekilde açıklanmıştır;

“Muhafazakâr Düşünce, söz konusu bu anlam karmaşasını gidermek amacıyla bir siyasi tarz ve ideoloji olarak ülkemizde eksikliği hissedilen muhafazakârlıkla ilgili çalışmalara ivme kazandırmayı, Türkçe literatür’deki boşluğu doldurmayı ve Muhafazakârlıkla ilgili çalışmaları özendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, konuyla ilgili yazar ve akademisyenlerin telif yazıları ve çeviri makaleleri belli dosyalar çerçevesinde ya da bağımsız çalışmalar olarak dergide yer alacaktır. Böylece hem konuyla ilgilenen kişilerin ulaşabileceği tutarlı bir süreli yayın Türk yayın hayatında yer alacak hem de muhafazakârlıkla ilgili akademik ve bilimsel çalışma yapacak olanlar için seviyeli, ciddi ve sürekliliği olan bir kaynak teşkil edecektir. Muhafazakârlıkla ilgili olduğu sürece pratik siyasete dair meseleler de ilgi alanına girmekle birlikte dergi asıl olarak Türkiye’de muhafazakârlığın özellikle teorik çalışmalar bakımından doyurucu bir külliyata kavuşmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin ve pratiğin geçmişini ve bugününü incelemek, Batı dünyasında bu akımın başlıca isimlerini ve onların fikirlerini gündeme getirmek ve Türkiye için muhafazakâr bir alternatifin imkânlarını bu birikim ışığında değerlendirmek de hedefleri arasındadır” (Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2004).

Öte yandan vurgulanan diğeri bir husus derginin siyaset alanı ile ilgilenmesine rağmen herhangi bir siyasal kurum, parti kişi ya da kişilerle ilişkisi olmadığıdır. Bağımsız bir dergi olan Muhafazakâr düşünce dergisinin temel gayesi vurgulandığı gibi Muhafazakârlığın Türkiye’de anlaşılmasını sağlamak ve bu konuda farklı bakışların gün yüzüne çıkmasını sağlamaktır. Aynı şekilde güncel veya farklı konularda yer vererek birçok konunun dergide kendini ifade etme şansı yakalayacağı da ilk sayıda belirtilmiştir (Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2004).

Muhafazakâr düşünce dergisinin ilk sayısındaki “Takdim” kısmından yapılan alıntıdan da yola çıkarak derginin amacını daha anlaşılır ve açık olması bağlamında maddeler halinde şöyle sıralanabilir;

- Temel amacı adından da anlaşılacağı gibi muhafazakârlık kavramının giderek fazla konuşulmaya başlandığı dönemde Muhafazakârlık üzerindeki kafa karışıklığını ortadan kaldırmak ve kavramın daha iyi anlaşılması için çalışmalar üretmek,
- Muhafazakârlık kavramı üzerine çok fazla kaynağa sahip olmayan Türkiye’de batılı kaynakları Türkçeye çevrilmesine öncülük ederek Muhafazakârlık üzerine Türkçe literatür oluşturmak,
- Dolayısıyla muhafazakârlık üzerine daha fazla düşünülmesini ve bu alanda akademik çalışmaların artmasını sağlamak,
- Öte yandan bünyesindeki entelektüellerin güncel konular üzerinde de çalışmalar yapmasıyla okuyuculara güncel konuları da sunarak farklı bir bakış açısı ve farklı bir boyut kazandırmaktır.

3.1.2. Derginin Yöntemi

Muhafazakâr düşünce dergisinin ulusal hakemli bir dergi olduğu belirtilmiştir. Dergi aynı zamanda danışma ve hakem kurulu, yayın kurulu olmak üzere Türkiye’nin kendi alanlarında önemli kariyerlere sahip akademisyen/entelektüelleri bünyesinde bulundurmaktadır. Çoğu Profesör ve Doçent olan bu kişiler, hem siyaset bilimi alanında hem sosyal bilimlerde hem de Muhafazakârlık alanında önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu kişilerin derginin bünyesinde oluşu ve derginin böyle bir künyeye sahip oluşu derginin verimliliğini ve önemini arttırmaktadır.

Derginin yöntemi ise belirlenen konu üzerine gönderilen makale formatındadır. Gelecek sayının konusu internet sitesindeki duyurular kısmında yayınlanan derginin kabul edilecek makalenin formatı, kaynakça gösterimi, yazı sili, yazı boyutu yine sitede belirlenen şekilde olmalıdır. Bununla birlikte Türkçe ve İngilizce özet isteyen makalenin dergide yayınlanıp yayınlamayacağı hakkında yanıt derginin kurulları tarafından 60 gün içerisinde verilmektedir. Bu süre zarfı içerisinde yukarıdaki ve ismi

sayılamayan birçok hakem tarafından incelenen makale hakkında olumlu ya da olumsuz geri dönüş sağlanmaktadır. Bu makaleler dergide yayımlandıktan sonra dergi aynı makalelerin yayın hakkını elinde bulundurmakla beraber makalenin fikri sorumluluğunun yazara ait olduğunu belirtmiştir.

Bunun dışında ise yaklaşık 20 entelektüelden oluşan bir yayın kuruluna sahip olan dergi, sayfalarında bu kişilerin çalışmalarına da yer vermektedir. Çalışmalar siyaset bilimi ya da sosyal bilimler alanında olduğu için polemik konusu olabilecek meseleleri de içermektedir. Dergi bu durumlarda çalışmayla ilgili en fazla iki kere yazara cevap hakkı tanımaktadır. Ayrıca dergide yer alan “Derkenar” bölümünde derginin o sayısının konusu dışında her hangi bir kitap değerlendirmesi ya da çalışmaya da yer verilebilmektedir.

3.2. Muhafazakâr Düşünce Dergisinin Çözümlemesi

Bu bölümün ilk kısmın’ da muhafazakâr düşünce dergisinin içeriğine ve muhafazakârlık alanındaki çalışmalarının incelenmesine yer vermeden, derginin amacının ne olduğu, nasıl bir yöntemi olduğu kısaca derginin bir tanıtımı yapılmıştır. Bölümün bu kısmında ise derginin özellikle muhafazakâr düşüncenin temel unsurlarının yer aldığı sayılar incelenerek bu unsurların nasıl ele alındığı, kimler tarafından hangi şekilde değerlendirildiği ele alınacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde muhafazakâr düşüncenin temel unsurları muhafazakârlık açısından önemi belirtilmiştir. Bu bölümde de aile unsurundan başlayarak sırasıyla din ve adalet, gelenek, birey ve toplum, devlet ve siyaset, son olarak da değişim unsurlarının muhafazakâr düşünce dergisinde işlenişi incelenecektir. Bu incelemeden ortaya çıkması beklenen sonuç, muhafazakâr düşüncenin unsurları bağlamında derginin hem Türkiye’deki Muhafazakâr düşünceye etkisi (ki bu en son kısımda ele alınacaktır) ele alınacaktır. Ayrıca muhafazakârlığın bu unsurları teker teker değerlendirildiğinde sadece Muhafazakâr düşünce açısından değil, derginin bu olguları nasıl işlediğini ve bu olguların anlaşılması konusunda nasıl katkı sağladığı açık bir şekilde görülecektir.

3.2.1. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Aile

Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Aile olgusu birçok yönden ele alınmıştır. Sadece muhafazakâr düşünce açısından yayın yapmayan dergi, aile unsurunu da hem sosyolojik hem de tarihsel bir süreç içerisinde Türkiye'deki aile yapısının oluşumu ve değişimi üzerinde de durmuştur.

Dergi 2012 yılında 31. Sayısını “Medeniyetin Temel Kurumu Aile” ismiyle çıkarmıştır. Derginin bu sayısının bölümleri “Teorik olarak Aile”, “Türkiye Aile Pratiği”, “Osmanlı’da Aile” ve son olarak ise “Edebiyatımızda Aile” isimleriyle çıkmıştır. Bölümlerin içerisinde önemi entelektüellerin konuyla ilgili çalışmaları yer almıştır. Bu başlıklar altında aile konusu muhafazakâr düşüncenin yanı sıra teorik olarak ailenin ne olduğu ve bireye ne kattığı, Osmanlıdan günümüze aile yapısı aynı zamanda gelenek ve modernleşme sürecindeki aile ve bu süreçteki değişim ve romanlardaki aile olgusu incelenerek hem sosyolojik açıdan hem de muhafazakâr düşünce açısından “Aile” ele alınmıştır. Okuyucusuna bu konuda önemli bilgi aktarımı yapılmıştır.

Derginin bu sayısının giriş bölümünde neden “Aile” konusunun işlendiği belirtilmiştir. Batı’nın üzerine titizlikle durduğu bu konu üzerinde Türkiye’de çok fazla araştırma ve çalışma bulunmamaktadır. Sosyoloji alanı bu konu üzerinde yeterince durması gerekirken durmamış, bu konudaki araştırma eksikliği diğer alanlarında çalışma yapamamasına neden olmuştur. Bütün bu eksiklere rağmen ele aldığı bu sayıyla Muhafazakâr Düşünce Dergisi geleneğin taşıyıcı, medeniyetin ve toplumun temel kurumu olan “Aile” i tüm boyutlarıyla inceleyerek hem literatüre katkı yapacak makaleleri yayınlamış hem de konu üzerindeki çalışma eksikliğinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde derginin “Medeniyetin Temel Kurumu Aile” ismiyle çıkardığı bu sayı detaylı olarak incelenerek ve aile konusu hem muhafazakârlık açısından hem de dergide yer verildiği gibi birçok açıdan ele alınacaktır. Öncelikle olarak teorik olarak ailenin öneminden yola çıkarak muhafazakâr düşünce açısından aile kurumunun dergide nasıl anlatıldığı, Osmanlı’da ve Türkiye’deki aile yapısının nasıl olduğu ve sosyolojik olarak aile kurumunun toplumu nasıl etkilediği incelenecektir.

Aile kurumu, geçmişten günümüze kadar çeşitli görevler yüklenmiş en önemli toplumsal kurumdur. Birey ve toplum açısından birçok misyonu bulunan aile kurumunun, bireyin dünyaya geldiği ilk andan itibaren psikolojik, biyolojik, ekonomik, dini birçok eğitimsel işlevleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra geçmişteki gelenek ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlaması açısından da büyük bir öneme ve işleve sahiptir (Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2012: 1). Bu işlevleri göz önüne alındığında aile, toplumun en temel kurumlarından bir tanesidir. İşlevleri ve toplumsal önemi dolayısıyla muhafazakâr düşünürler aileyi, toplumun düzenini sağlayan en önemli kurumlar arasında göstermişlerdir. Toplum açısından büyük önem atfedilen aile kurumunun zarar görmesi toplumun da zarar görmesine sebebiyet vermektedir (Akin, 2012: 3).

Dikeçligil ise dergideki makalesinde aileyi “*kişiyle toplum arasındaki bağı kuran ve toplum hayatın devamını sağlayan en temel sosyal kurumlardan biridir*” şeklinde tanımlamıştır. Çünkü çocukların bakımından toplum hayatına girene kadar geçen süredeki bütün eğitimleri aile tarafından verilmektedir. Topluma kazandırılan bireylerin aile ilişkileri de tabi ki kesilmemektedir. Hayatları boyunca birey-aile ilişkisi normal toplumlarda devam etmektedir. Bu sebeple bir toplumun anlaşılması ve tanınması için o toplum içerisindeki aile ilişkilerinin bilinmesi gerekmektedir (2012: 24).

Aile belirtildiği gibi tüm toplumlarda sosyolojik olarak en başat kurumdur. Bireyin yetişme tarzından toplum içerisinde edineceği bütün roller, yine toplum içerisinde göstereceği alışkanlık, tutum ve davranışlar aile içerisinde öğretilmektedir. Birey için aile bir eğitim kurumu olduğu söylenebilir. Neyi? Nerede? Nasıl? Ve Ne şekilde? Yapacağını aile içerisinde öğrenmektedir. Bütün bunlarla beraber aile geçmiş ve gelecek hafızayı içerisinde bulunduran dinamik bir kurumdur (Vargün, Tekin, 2012: 102).

Modernleşme ile birlikte toplumlardaki aile yapılarında da değişim meydana gelmiştir. Modern devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte toplum inşasını üstlenmek isteyen devlet, aile kurumuna da müdahale etmeye başlamıştır. Önceleri bütün eğitimlerini aile içerisinden alan bireyler modernleşme ile birlikte devletin verdiği eğitimi de almak zorunda kalmışlardır. Türk modernleşmesinde de çocuğun kime ait olması gerektiği sorunsalı ortaya çıkmıştır.

İmparatorluk dönemi de dâhil olmak üzere modernleşme ile birlikte çocukların yurttaşlık potansiyeli dolayısıyla devlete karşı sorumluluklarının farkına varması Osmanlı devleti tarafından arzu edilmiştir. Bazı toplumlarda olduğu gibi direk aile kurumunun yıkımı hedeflenmese de hem imparatorluk döneminde hem de Cumhuriyet dönemindeki modernleşme hareketlerinde birey üzerinde aile etkisi azaltılmaya, devlet etkisi arttırılmaya çalışılmıştır (Akın, 2012: 11-12).

Türk modernleşmesindeki temel hedefin gelenekleri taşıyan aile kurumu değil gelecek nesillerdir. Nitekim izlenen politikalar açık bir şekilde bunu göstermektedir. Özellikle cumhuriyeti kuran kadroların askeri okullarda eğitim görmüş, ailelerinden uzakta yatılı okullarda kalmış kişiler olması gelecek nesilleri etkilemesi bakımından dikkat çekicidir.

Osmanlı'da geleneksel dini eğitim kurumlarının toplum üzerinde yadsınamaz bir etkisi olduğu açıktır. Aile de bu geleneksel okulları kendi bütünlükleri sebebiyle tercih etmektedir. Nitekim Cumhuriyet'in ve Kemalizm'in lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih kitaplarında belirtildiği üzere annesinin dini medreselerde eğitim görmesini istemiştir. Babası ise askeri okullarda devlet bünyesinde bir okulda okumasını istemiştir. Mustafa Kemal örneği dönemin aile yapısını görmek ve devlet bünyesindeki okulların gelecek nesilleri etkilemesi bakımından dikkat çekicidir.

Yine aynı örnekte görüleceği üzere aile, bireyleri arasında çocuğun eğitimi konusunda farklı düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır. Devlet'in aile hayatına müdahale ettiği ve aile bireylerini etkilediği de bu örnekte açık bir şekilde görülmektedir. Akın'ın da belirttiği gibi Cumhuriyet'e giden yolda, Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye gibi yüksek okullarda eğitim gören aktörler üzerinde aldıkları eğitimin, okul ortamının ve arkadaş çevrelerinin önemli bir rolü bulunmaktadır (Akın, 2012: 13). Mustafa Kemal'in de bu okullardan birinde eğitim gördüğü bu okulların geleceğin inşa sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan ailenin kurulma aşamasında da modernleşme ve Cumhuriyet ile birlikte farklılıklar meydana gelmiştir. Cumhuriyet elitleri her ne kadar pratikte aile kurumunu önemse de geleneksel aile kurumunun kuruluşunun dâhil değiştirildiği açık bir şekilde görülmektedir.

Dini kuralları merkeze alan toplumlarda aile birliğinin kurulması önemlidir. Osmanlı imparatorluğunun bu özelliklere sahip bir toplum yapısı vardır. Aile yapısının kurulma

temelini imparatorluk içerisinde Sünni İslam fıkı oluşturmaktaydı. Yani dini temelli, geleneksel değerleri önemseyen, evliliklerde İslami kuralları esas alan ve çoğunlukla görücü usulü olarak tabir edilen evlilikler yapılmaktaydı (Kurt, 2012: 124). Bu evliliklerde dini temellerin yanında aile bireylerinde etkili olduğu söylenebilir. Evlenecek kişilerden daha çok dini ve ailevi bir çok kriter geleneklere bağlı olarak ön plana çıkmaktaydı. Böylece aile kurumu dini ve geleneksel bir şekilde kurulmakta ve gelecek nesillere geçiş bu yolla sağlanmaktaydı.

Muhafazakâr düşünce açısından geleneksel değerlerin ön planda olduğu bir aile yapısı önemliyken, cumhuriyet her ne kadar bu aile yapısına yıkıcı bir şekilde müdahale etmediğini söyle de Kemalist ideolojinin başta aile birliğinin kurulma aşamasına modernleşme ile müdahale ettiği açıktır. Pratikte müdahale etmediği görülse de yapılan devrimlerle özellikle “Medeni Kanun” ile birlikte aile kurumuna müdahale edildiği söylenebilir.

Akın ise dine ve geleneksel unsurlara yapılan inkılap ve devrimlerin devlet ile toplum arasında derinleşmeye yol açtığını belirtmiş fakat Medeni Kanun’un doğrudan aileyi dönüştürmediğini, buna yönelik olmadığını ifade etmiştir (2012: 14). Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki yine ikinci bölümde belirtildiği gibi toplumu dönüştürmeye çalışan ve batılı medeniyetler seviyesine ulaşmaya çalışan Kemalist ideolojinin bunu yaparken dönüştürmesi gereken temel kurumun aile olduğunun bilincindedir. Bu doğrultuda radikal bir dönüşüm olmasa da toplumun dönüşümü için devletin aile kurumuna müdahil olduğu söylenebilir.

Aile kurumu üzerinde belirtilenin haricinde radikal bir müdahalede bulunmayan Cumhuriyet kurucuları, okulu ve okullarda verilecek eğitimi yeni toplum düzenin sağlanmasında önemli bir araç olarak görmüşlerdir. Nitekim zorunlu eğitimin ön plana çıkmasıyla aile içerisinde geleneksel hayat tarzının devam edeceğinden korkulan bireyin aileden kopararak ideolojik bir eğitim alması amaçlanmıştır. Bu dönemde Kemalist ideolojinin bir aracı olarak görülen eğitimde İslam ve imparatorluk ile tüm izler ortadan kaldırılmaya çalışılarak laik, batılı ve ideolojik bir eğitim anlayışı ön plana çıkmıştır (Akın, 2012: 15-16). Tek Parti rejimindeki devrimlerle ailenin yaşamına müdahil olan devlet çok partili hayata geçilmesi ikinci bölümde belirtildiği üzere DP’nin muhafazakâr

yönelimli bir partinin iktidara gelmesi Muhafazakâr düşüncenin ivme kazanmasını sağlamıştır.

Bu süreçte Kur'an kursları, İmam Hatip okulları gibi geleneksel ve dini eğitim veren kurumların açılmasıyla geleneksel kültürün devamı amaçlanmıştır. Yine aynı süreçte geleneksel aile yaşantısının muhafaza edilmesi anlamında da çalışmalar yapılmıştır. Muhafazakârlık açısından aile, bu süreç ile birlikte modernleşme karşıtı bir duruş sergilemiş ve çocuk tamamen devlete ait olmadan, aile içerisinde kalmış ve böylece Muhafazakâr geleneklerin korunması sağlanmıştır (Akın, 2012: 17).

Muhafazakâr Düşünde dergisinde aile muhafazakârlık açısından anlatıldığı biçimde incelenmiştir. Bunun yanında sosyolojik olarak aile tipleri, Türkiye'deki aile tipleri (çekirdek aile- geniş aile) sayısal bilgilerle ele alınmıştır. Yine töre cinayetleri, Osmanlıda aile yapısı ve evlilik ve Türk romanında aile yapısının nasıl işlendiğine dair çalışmalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda muhafazakârlık teorisinde ailenin (ilk bölümde buna değinildi) ele alınışı ile dergideki yansımalarına değinmek ve karşılaştırmak derginin ve konunun daha iyi anlaşılması açısından önemli olacaktır.

Dergide aile, muhafazakârlık açısından özellikle Türkiye özelinde değerlendirilmiştir. Muhafazakâr düşüncenin en önemli unsuru olan aileye belirli başlıklar altında yer verilmiştir. Muhafazakâr düşünce açısından ailenin korunması, muhafaza edilmesi gerektiği açık bir şekilde vurgulanmıştır. Bununla birlikte geleneklerin de korunması açısından ailenin önemi ortadadır. Dergide ailenin muhafazakârlık açısından vurgulanan temel nokta ise nasıl korunacağına dair değil, modernleşme ile birlikte aile yapısının nasıl tahrip edildiğine dair çalışmalar yer almıştır. Bununla birlikte daha çok sosyolojik incelemeleri dayalı çalışmalara yer verilmiştir.

Dergide sosyolojik çalışmaların dışında muhafazakârlık üzerine yapılan çalışmada çocuğun ve eğitiminin modernleşme ile birlikte devletin müdahalesine maruz kaldığına dair bilgilere yer verilmiştir. Özellikle yukarıda ve ikinci bölümde belirtildiği gibi dergide de Cumhuriyet dönemi inkılaplarının ve modernleşme hareketlerinin aile yapısına müdahale de bulunduğu değinilmiştir. Hatta dönem içerisinde modernleşmenin etkisiyle bozulan aile yapısı Türk romanlarına konu olmuş, dergi de bu romanların bazılarının incelemesi yapılmıştır.

Muhafazakâr düşünce teorisinde aile bir toplumun kimliğinin yaratılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gelenekler ve görenekler sayesinde de ortak bir hafıza oluşmasını da sağlamaktadır. Fakat dergide topluma zarar veren töre ve namus cinayetleri gibi birtakım geleneklerinde aile kurumu içerisinde olduğuna yer verilmiştir. Toplum içerisinde var olan bir gerçek olan töre ve namus cinayetleriyle beraber kadın cinayetleri, aile içerisinde kadına şiddet, ensest ilişkiler muhafazakâr düşüncenin de savunduğu aile yapısına, gelecek nesillere aktarılacak gelenek anlayışına uymamaktadır. Teoride ve literatürde genellikle muhafazakâr düşünce de aile gelenek ve göreneklerle, topluma kazandırdığı kimlik ile anlatılırken, derginin yer verdiği olumsuz durumlar göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla muhafazakâr düşünce dergisi ortaya koyduğu çalışmalarla birlikte Aile kurumunun içerisinde nelerin korunması gerektiği, neler topluma zarar verdiği ve kaldırılması gerektiğini ortaya koyarak okuyucularına üzerinde düşünme imkânı sunmuştur. Derginin yer verdiği ve teoride üzerinde çok fazla durulmayan diğer bir konu ise ailenin kurulması için gerekli olan evliliğdir. Dergide Osmanlı'da ve geleneksel olarak Türkiye de bireylerin evlenme usullerine yer vererek yine muhafazakâr düşünce açısından pratikte ve toplumda önemli olan aile kurumunun kuruluş aşamasının nasıl değiştiği gözler önüne sermiştir. Teori kısmında evliliğin önemi daha çok sosyolojik olduğu düşüncesiyle yer verilmediği düşünülebilir. Bu açıdan dergi yine farklı bir bakış açısıyla evlilik-aile evlilik-Muhafazakârlık ilişkisinin düşünülmesini sağlamıştır.

3.2.2.Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Devlet

Muhafazakâr düşünce dergisinde ele alınan diğer bir konu ise devlettir. 2011 yılında yayınlanan 28. Sayısında yer verilen devlet olgusu birçok açıdan değerlendirilmiştir. Çeşitli entelektüelin çalışmasının yer aldığı sayıda Devletin geçmişi ve geleceği, Osmanlı'da Cumhuriyette ve İslam'da devlet anlayışı gibi önemli konulara yer verilmiştir. Bununla birlikte dergide muhafazakâr düşüncede devlet anlayışı üzerine Fatih Duman tarafından ortaya konan çalışma tezin bu bölümü için ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmalardan yola çıkarak devlet olgusu incelenip, muhafazakâr düşüncede ve Türkiye'de devlet anlayışının nasıl olduğuna bu bölümde değinilecektir.

Geniş anlamda insanlık tarihiyle yaşıt olmakla birlikte, uzun bir süredir devlet ya da benzeri siyasal örgütlenmeler insan hayatının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur

(Baytekin, 2011: 7). Duman ise devletin tarihsel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda insanlık tarihiyle yaşıt bir kurum olmadığının söylenebileceğini ifade etmektedir. Çünkü insanların devlet ya da bir iktidar olmadan birçok dönem geçirmiştir (Duman, 2011: 36). Antik Yunandan günümüze kadar devlet ve siyasal iktidar konusu siyasal alanın büyük bir bölümünü oluşturmıştır. Platon, Hobbes, Locke, Rousseau ve birçok siyaset bilimci devlet olgusunu incelemiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan gelişmeler sonucunda devletler ulus-devlet olarak modern bir hal almıştır (Çolak, 2011: 16). Modern devlet tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde yakın tarihin bir ürünü olduğu söylenebilir. Yeni bir siyasal örgütlenme olarak ortaya çıkan modern devlet anlayışını ilk olarak ilk örneklerini Avrupa’da göstermiştir (Duman, 2011: 38)

Modern ulus devletlerin ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte, ulus devlet toplum adına konuşabilme ve sınırları içerisinde yaşayan halkı vatandaşlık bağlamında tanıyabilme kabiliyeti kazanmıştır. Bu tanımlamanın iki şekilde olduğunu vurgulayan Çolak, bunlardan ilkinin bireylerin devlet ile olan ilişkilerini ayarlandığı, kanun önünde herkesin eşit olduğunu gösteren devletin yasal konumu iken diğeri her bireye atfedilen genel bir kimliği gösteren kültürel bir kurum olarak ifade etmiştir (2011: 17).

Bütün bunlarla birlikte modern devlet, belirli sınırlar içerisindeki bölünmüş siyasal örgütlenmenin, bölünmüş güç ve iktidarın kullanma tekeline sahip olmuş ve bu bölünmüş yapıyı ortadan kaldırarak iktidarda tekliğin, birliğin sağlanmasıyla tarih sahnesinde yerini almıştır (Duman, 2011: 38). Devlet üzerine tarihsel, siyasal ve sosyolojik olarak nasıl ortaya çıktığına dair birçok argüman bulunmaktadır. Bazıları teorisyenler devletin bir toplumsal sözleşmeden ortaya çıktığını söylerken bazıları ise, doğal hal ile kendiliğinden oluştuğunu iddia etmektedir. Siyasal ideolojilerde bu argümanlar doğrultusunda birbirlerinden ayrıışmışlardır. İdeolojiler birbirinden ayrıışmalarına rağmen ortak noktaları kaçınılmaz olarak devleti merkeze alan bir söylem içerisinde olmuşlardır (Duman, 2011: 43).

Bu ideolojilerin çoğu devletin birçok probleme sebep olduğunu iddia etmişlerdir. Bu sorunları yok etmek içinde çeşitli öneriler ortaya koymuşlardır. Kimisi devletin alanının sınırlandırılması gerektiği, kimisi ise daha ileri giderek bütünyle ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmektedir (Duman, 2011: 43). Peki, muhafazakâr düşüncenin devlet anlayışı nasıldır?

Öncelikle olarak muhafazakârlık, devletin kökenine ve meşruiyetine ilişkin olarak modern dönemde gündeme gelen devletin toplumsal sözleşmeden ortaya çıktığı anlayışına mesafeli durmaktadır. Muhafazakârlara göre, özgürce işleyecek olan bir sözleşme için öncelikli olarak sağlıklı bir toplum gerekmektedir. Hatta daha ileri giden muhafazakârlar, sözleşme kurgularının tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedir. Bu tarz rasyonalist kurgusal argümanlardan hareketle insanın ve toplumun gerçek doğasını açıklamak mümkün değildir. Bu tarz kurgulanan olgular mevcut bir tarihsel gerçekliğe karşı çıkmak ya da kurgulanan bir yapıyı inşa etmek için ileri sürmektedirler. Muhafazakârların temel olgusu olan tecrübe ve deneyime dayanmayan sözleşmenin kurguları tarihsel düzeyde bir gerçekliği bulunmamaktadır (Duman, 2011: 45). Muhafazakârlar devleti doğal bir oluşum olarak görmektedir. Fakat modern egemen devletin toplumu ve toplumsal alanı yeniden inşa etme amacı onları çok rahatsız etmektedir. Devletin alanının ve gücünün giderek artması, sınırsız bir güce sahip olması muhafazakârların tepkisini çekmektedir. İlk bölümde de belirtildiği gibi beşeri aklın toplumu yönetmede ve toplumu yeniden inşa etmede eksik kalacağını vurgulayan Muhafazakârlar, devlet eliyle gerçekleştirilecek rasyonalist ve kurgusal projelerin tehlikelerinin sonuçlarına dikkat çekmekle ve bu tarz radikal değişimlere karşı çıkmaktadır (Duman, 2011: 48-49).

Muhafazakâr düşünceye göre sınırsız iktidar gücüne sahip devlet' in toplumsal kurumların, ara mekanizmaların tahrip edilmesine dolayısıyla sağlıklı bir toplum kurulmasına engel olacaktır. Nitekim bunun örneği Fransız devriminde ara kurumların yok edilmesi ve sonucunda devletin uyguladığı şiddete karşı bireylerin savunmasız kalması örnek gösterilebilir (Duman, 2011: 50).

Burada sorulması gereken bir soru ise muhafazakârların devlet ile ilgili önerisinin ne olduğudur? Muhafazakârlar belirtilen durumlardan yola çıkarak sınırsız bir alana sahip olan modern egemen devletin sınırlarının belirlenmesini ya da sınırlandırılması gerektiğini öne sürmektedir. Devleti yani iktidarı sınırlandırabilecek şey ise yine meşru başka bir iktidardır. Onlara göre iktidarı iktidarla sınırlandırmaktan başka bir yol yoktur. Bununda ara mekanizmalar/kurumlar yoluyla olabileceği inancı Muhafazakârların ortak noktasıdır (Duman, 2011: 50). Devletin bireysel iradelerinin belirleyiciliğinden kurtaracak olan bu kurumlar toplumsal evrimin ürünü olan gelenekler, tecrübelerle birleşerek devletin sınırsız iktidarını sınırlayabileceğini iddia etmektedir (Duman, 2011:

53). Yani muhafazakârlar sınırlı bir devletin/iktidarın toplumu yönetmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Sınırsız bir güce sahip iktidarın ya da devletin toplumu felakete götürebileceğini söylemektedirler. Dolayısıyla sırasıyla birey, aile, toplum, sivil toplum kuruluşları gibi birçok kurum gelenek ve tecrübelerle birlikte hareket ederek iktidarın gücünü sınırlayabileceklerini vurgulamışlardır.

Osmanlı ve Cumhuriyetteki devlet olgusuna geçmeden önce Muhafazakârlık açısından devlet ve siyaset anlamında vurgulanması gereken son nokta ise, muhafazakârların demokrasi, ulusal egemenlik, insan hakları gibi kurgusal yaklaşımlara karşı mesafeli durduğudur (Duman, 2011: 53). Nitekim ilk bölümlerde de sürekli belirtildiği gibi muhafazakârlık soyutluktan uzak, beşeri yani onlara göre eksik akıl ile üretilmişin yerine gelenek ve tecrübe edinmiş dayanan yaklaşımları savunmaktadır. Bu sebeple kendilerinde bir karşılığı olmayan soyut argümanlara karşı her zaman bir problem içerisinde olmuşlardır. Bu soyut argümanların karşısına muhafazakârlar, din, aile, toplum, birey gibi kurumların yanı sıra tecrübe, gelenek ve görenekleri koymakta ve bu unsurları tercih etmektedirler.

Osmanlı imparatorluğu temelden merkeziyetçi bir devlet olmuş ve sonuna kadar böyle gelmiştir. Fakat son dönemlerinde özellikle 19.yüzyılın sonunda sıklıkla belirtilen nedenler dolayı reform hareketlerine gitmiş ve klasik devlet anlayışından çıkmıştır. Bu döneme kadar özellikle gelenek ve felsefe olarak klasik bir İslami devlet olan Osmanlı, reform hareketleri ve topluma kendini kabul ettirmek, onların isteklerine göre hareket etmek için modern devlet anlayışına geçmeye, demokrasiye yönelmeye başlamıştır (Karpas, 2011: 100).

Klasik Osmanlı devletinde güvenlik, savunma, asayiş gibi birçok alan devletin elindeyken toplumun kültürü ve eğitimi ile meşgul olmamıştır. Yani bireye ve topluma bir serbestlik alan tanımıştır (Karpas, 2011: 100). Fakat modernleşme hareketleri sonucu değişmeye karar veren ve bir süre ayakta kalıp, daha sonra Cumhuriyet'in dogmasıyla birlikte bu serbestlik ortadan kalkmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, çoğunlukla belirli bir etnik grubun devleti olan, bu grubun kendi dilini devlete verdiği bir sistem olan ulus devlet modeli kurulmuştur. Osmanlının çöküşü, Türkiye'nin eski yapıdan yeni yapıya ulus-devlet şekliyle geçmiştir

(Karpat, 2011: 103). İkinci bölümde de değinildiği gibi bu süreçte yeni bir devletin kuruluşu ve bunun tamamen gücü elinde bulunduran iktidar tarafından gerçekleştirilmesi için her alanda reform ve devrim hareketlerine girişilmiştir. Sınırsız bir iktidar ve güç ortaya çıkmıştır.

Bu iki devlet yapısı muhafazakârlığın teorideki devlet anlayışı ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikli olarak Osmanlı devleti özellikle modernleşme dönemine kadar gelenekleri, tecrübe edinmiş ve dini temelli bir devlet yapısıyla muhafazakârların savunduğu devlet anlayışına uygun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte devletin belirli alanlarda oluşu, topluma belirli alanlarda hareket alanı bırakması da yine muhafazakârların devlet anlayışı ile orantılı görünmektedir. Bununla birlikte Osmanlı’da devlet yapısı ara kurum olarak sayılabilecek cemaatler üzerine kurulmuştur. Ülkenin temel örgütü eşit cemaatlerden oluşmaktadır. Mahallelerin başına o mahalleyi cemaat olarak temsil eden bir kişi mahallenin sözcülüğünü yaparak hükümetle görüşmektedir. Devlette var olan bu cemaat başkanlarıyla konuşur, onlar vasıtasıyla imparatorluğun yönetimi sağlanırdı. Bu cemaatler sadece dini cemaat değildir, birçok sosyal kuruluş cemaat olarak sayılmakta, hatta papaz bile cemaat başkanı olabilmektedir (Karpat, 2011: 111). Burada açık bir şekilde görülmektedir ki muhafazakâr devlet anlayışında var olan ara kurumlar Osmanlı devlet modeli içerisinde açık bir şekilde yer almakta ve fonksiyonel olarak çalışmaktadır. Yani bugün var olan yönetim anlayışı Osmanlı imparatorluğu döneminde hem oluşturulan sistem sayesinde hem de cemaatler aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyete geçilmesiyle birlikte ise sürekli belirtildiği gibi yeni bir devletin inşası için devrim niteliğinde icraatlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda devletin siyasal iktidarın sınırı belirsiz bir hale gelmiş ve toplumun bütün kademelerine devletin müdahalesi söz konusu olmuştur. Karpat’ın da belirttiği gibi Osmanlıda var olan ara kurumlar Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ya yok ya da devlet emrinde, devletin kontrolü altında çalışmaktadırlar (2011: 115).

Bununla birlikte devrimci hareketleri ve batıcı anlayışı ile bu dönemde ortaya çıkan devlet anlayışının Muhafazakâr devlet anlayışı ile örtüşmediği açıktır. Hatta bugüne yansıyan bu devlet anlayışında bireyin devlete boyun eğmesi adeta “baba” olarak görmesiyle birlikte toplumda devlete her hangi bir eleştiri ya da başkaldırı anlayışı

olmamış “devlet baba” olgusu toplumun her kesiminde yerleştirilmiştir. Bu düşünce anlayışı Muhafazakâr dönemlerde ile değişmediği görülmektedir.

3.2.3. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Birey

Muhafazakâr düşünce açısından bir diğer konu ise “birey”dir. Muhafazakâr Düşünce Dergisi de bu konuyu 2012 yılında çıkardığı 32. Sayısında ele almıştır. Diğer konularda olduğu gibi derginin bu sayısında işlenen konu muhafazakâr düşüncenin yanı sıra birçok yönüyle ondan fazla aydın tarafından incelenmiştir. Muhafazakârlık ve Birey, Bireye Teorik Yaklaşımlar, Birey Üzerine Yaklaşımlar ve Osmanlı’dan Cumhuriyete Birey başlıkları altında birçok makale ile dergi konunun anlaşılması adına önemli noktaları ele almıştır. Derginin bu sayısından hareketle bu bölümde bireyi derinlemesine incelemesi yapıp daha sonra muhafazakâr düşüncenin birey anlayışına buradan hareketle Osmanlıdan Cumhuriyete birey algısına değinilip, muhafazakâr düşünce açısından bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Derginin bu sayısının kısmını yazan Çolak bireyle ilgili yaptığı şu değerlendirmeye yer vermek başlangıç açısından önemli olacaktır:

“Birey modern zamanlarda sosyal bilimlerin her dalının ve ideolojik eğilimlerin ana konularından birisi olmuştur. Hala sosyal, siyasi, kültürel, psikolojik ve iktisadi teorilerin tamamı konumlarını ya birey temelli ya da birey karşıtlığı noktasında açıklamaktadır. Liberalizm bireyi önceleyen, siyasi ve sosyo-ekonomik sistemi birey-merkezli olarak açıklayan yaklaşımdır. Sosyalist, Marksist, milliyetçi, cumhuriyetçi, feminist, din-temelli yaklaşımlar ise toplum, grup, sınıf, cemaat, millet gibi unsurları merkeze alan yaklaşımlardır. Bu kolektif anlayışlar bireyi Leviathan’ın bir parçası dışında anlamlandırmazlar. Muhafazakârlık, özellikle de Anglo-Sakson muhafazakârlığı, diğer toplumsal ideolojilerin aksine bireyi ontolojik olarak kabul eder. Bireyin kendi ancak bir toplum içinde gerçekleştirdiği düşünüldüğünde toplumu bağımsız bireylerden oluşmuş bir topluluk olarak gören muhafazakârlar toplumsal yapıları ve bağımsız ara kurumları önemseyen bir yaklaşım sergileyerek savunmasız bireyi Leviathan’a karşı korumak isterler. Bir başka deyişle muhafazakârlar birey ve toplum çatışmasında taraf olmaktan ziyade iki kurum arasında bir denge arayışı içindedir” (2012a: 1).

Çolağın bu değerlendirmesi konunun bir nebze özeti gibidir. Fakat buradan yola çıkarak sorulması ve cevaplatılması gereken soru “bireyin kim olduğudur?”. Aslında modernliğin tarihi büyük ölçüde bireyin tarihidir ve modern insanın hâkimiyetini ilanı ile başlar. İlk bölümde de belirtildiği gibi aydınlanma ile başlayan batı modernleşmesiyle birlikte insan da kendinin efendisi olduğunu, aklı ile doğruyu yanlış

ayırt edebileceğini, kendi kararlarını kendisinin vereceğinin, özgür olduğunun farkına varmıştır. Kendi üzerinde hâkimiyetinin farkına varan birey hak taleplerinde de hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Yani insanın birey olduğunun farkına varması Rönesans ve Aydınlanma süreciyle birlikte olmuştur (Çolak, 2012b: 22).

Fakat birey ile ilgili kabul görmüş evrensel bir tanım çok eskiye dayanmamaktadır. 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin bir maddesinde “*yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her bireyin hakkıdır*” derken diğer bir madde de “*herkesin, her yerde olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkı vardır*” demektedir. Buradan hareketle kişi kendine hak verilen ve yaptıklarından sorumludur. Buradan hareketle birey hakları ve sorumlulukları olan, kendisi üzerinde egemen ve kişiliği, benliği olan bir özne olarak tanımlanabilir (Çolak, 2012b: 23).

Çalak'ın da belirttiği gibi birey, kendi kendisinin sorumlusu olmayı, başına gelenlerin nedenlerini aramayı, kendini geliştirmeyi, kendi gücüyle varlığını devam ettirmeye çalışan kişidir. En önemli amacı kimseye muhtaç olmadan hayat mücadelesini sürdürmesidir. Bireyin bir şeye ya da başka birine muhtaç olması demek hem özgürlüğünü kaybetmesi hem de bireyselleşme idealini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Türkçede ise birey ve bireyselleşme kavramı bir insanı olumlamak, olumlu bir gelişimi ifade etmek için kullanılması yanı sıra kendini bulmuş, kendi gibi olan, kendi doğrularına göre yaşayabilen birini tanımlamaktadır (Çalak, 2012: 199).

Buradan yola çıkaran muhafazakâr düşüncedeki birey olgusuna geçmeden önce kısaca bireyleşme kavramına da yer vermek faydalı olacaktır. Bireyleşme kavramı aslında insanın çevresine ailesine ve temel de ebeveynlerine bağımlı olmadan, yaşamaya başladığı andan itibaren ortaya çıkar ve kişi ancak o zaman bireyleşmiş olduğunu hissedebilir. Fakat her insan erişkinlik çağına gelmesine rağmen özgürlük ihtiyacı hissetmesine rağmen bireyleşmeye kalkışamaz. Çünkü bireyleşme topluma, aileye ve yaşam koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Bu koşullar bireyleşmeyi imkânsız hale getirebilmektedir. İtaat ve biat kültürü yaygın olan ve dayanışma gereksinimi olan toplumlarda kişilerin bireyleşmesi zor hatta imkânsızdır (Çalak, 2012: 200).

Türk toplumu ve aile yapısı içerisinde de kişilerin bireyleşme sürecinin hayli geç olduğunu ve geç tamamlandığı söylenebilir. Birey ve bireyleşme olgusunun çocuk

yaşlardan itibaren kazanıldığı Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye’de kişinin bireyleşmesinin kendi ailesini kurmasıyla sağladığı söylenebilir. Örnek olarak Avrupa ülkelerinde belli yaşa gelmiş kişiler kendi evlerine taşınıp ailelerinden bağımsız bir şekilde yaşayabilirken, Türk toplum yapısı içerisinde böyle bir durum söz konusu olduğunda birey ile ailesi arasında çatışma yaşanmakta, ebeveynler buna karşı çıkmaktadır. Bunun toplumsal ve aile yapısının yanında ekonomik sebeplerinde olduğu açıktır. Özellikle sürekli ailesinin koruması altında ve gözetiminde yetişen kişiler ailelerini kaybettikleri andan itibaren ruhsal problemler yaşamasının sebebi olarak yine bireyleşememe gösterilebilir. Dolayısıyla bizim gibi toplumlarda kişilerin bireyleşmesi ve bunu talep etmesi zordur.

Peki, Muhafazakâr düşüncenin birey anlayışı nasıldır? Çalışmanın ilk bölümünde değinildiği gibi muhafazakârlar tek başına bireyi eksik olarak görür ve toplum içerisinde bir anlama sahip olacağını düşünmektedirler. Bireyi toplum üzerinden açıklamaktadırlar. Fakat Letwin’in de belirttiği gibi bireycilik ve muhafazakârlar arasında birbirlerine karşı farklı yaklaşımlar vardır. Bireycilik, muhafazakârlar için can sıkıcı bir konudur. Çünkü muhafazakârlar bireyciliği isyankârlık yapıp düzeni ve toplumun yapısını bozacak, geleneksel değerleri bozacak, geleneklere bağlı kalmayı reddedecek bir yapısı olduğu için itici görürler. Öte yandan ise bireyciler mahremiyet, kendi kendine yetebilme, kişisel bağımsızlık gibi muhafazakârlarında ilgilenebileceği konulara dikkat çektikleri için ortak alanlarının olduğu savunulabilir. Bireyciliğin bu iki zıt yönü muhafazakârların “özgürlük” ya da “düzen” arasında ikileme düşmesine neden olduğu söylenebilir (Letwin, 2012: 5).

Aslında muhafazakârların kendilerine ait bireycilik anlayışı olduğu söylenebilir. Bu anlayışta yani muhafazakâr bireycilikte özellikle İngiltere’de kurumları ayakta tutan şey hem özgürlük hem de düzenin bir arada olduğu insanlıktır. Bu muhafazakâr bireyciliğin tanımını olduğu söylenebilir. Yani düzen ve özgürlük arasında bir tercih yapmak yerine, bir zıtlık yerine bunların ayrılmaz olduğu görüşü hâkimdir. Fakat bu görüş ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Letwin, Muhafazakâr bireyciliğin tuhaflığını, “insanların düzen ve kargaşa, akıl ve tutku, akıl ve vücut arasında bölündüğünü kabul etmemesi gerçeğinden geliyor” şeklinde belirtmiştir (2012: 9-10).

Bilindiği üzere muhafazakâr düşünce devrim, anarşi gibi durumlara karşıdır. Dolayısıyla muhafazakâr bireycilik baskı ve anarşiye karşı olmakla beraber bundan daha fazlasını istemektedirler. Yani bireyselliklerini insanlıkların özü olarak değerlendiren insanlar, sadece barış içerisinde olmayı değil bununla birlikte müdahale korkusu olmadan, sindirme olmaksızın bir arada yaşama arzusu duyarlar. Bu arzuyu duyarken ve yerine getirirken aynı zamanda medeniyetin kendilerine sağladığı kaynakları korumak ve geliştirmek amacındadırlar. Sonuç olarak Muhafazakâr bireyciliğin istediği ve arzuladığı güvenlik türü yine Muhafazakârlığın temel olgularından olan gelenek ve otorite sayesinde yani gelenek ve otoriteye dayalı bir düzende kurulabileceğini savunmaktadırlar (Letwin, 2012: 14).

Buradan hareketle diğer bölümlerde olduğu gibi Osmanlı imparatorluğu açısından da “birey” olgusunu değerlendirmek gerekecektir. Modern öncesi devletlerde ya da imparatorluklarda bireyin hukuki ve toplumsal konumlandırılması cemaatler üzerinden yapılmaktadır. Bu düzen içerisinde bireyler arası siyasal, hukuki ve medeni eşitlik kaygısı güdülmeden, bireyin özerkliği yerine cemaatlerin özerkliğinin önemsendiği bir düzen mevcuttur. Bununla birlikte siyasal iktidar yine bireyi değil karşındaki dini-kültürel cemaatleri kendisine muhatap alıp, onların tüzel kişiliği üzerinden düzen içerisinde hak ve yükümlüğü dağıtmaktadır (Soner, 2012: 152).

Nitekim bilindiği üzere Osmanlı imparatorluğu da farklı etnik yapılaraya sahip, heterojen bir toplum yapısına sahiptir. Bundan dolayı dil, etnik köken ve kültürel kimlik bakımından çok farklılaşmış bir toplum yapısına sahip olan İmparatorluk temelde siyasal ve idari düzen olarak İslami yönetim anlayışını benimsemiştir (Soner, 2012: 159). İslami yani dini bir yönetim anlayışını benimsenmesine rağmen toplum içerisinde var olan birçok dine mensup kişilerinde Müslüman reaya ile eşit olmasa da tamamen toplum içerisinde haklarını göz ardı eden bir yapıda olmamıştır.

Modern öncesi devletler toplumlarını bireyler üzerinden değil daha çok cemaatler üzerinden ele almışlardır. Osmanlı imparatorluğunda da durum böyle olmuştur. İslami değerleri takip eden ve yönetim anlayışını buna göre belirleyen klasik dönem Osmanlı imparatorluğu reayayı yani yönettiği sınıfı Müslüman ve gayrimüslim olarak iki ayırmıştır. Gayrimüslimleri de kendi içerisinde inançlarına göre sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Musevi, Ortodoks ve Ermeni gibi toplumsal kategorilere ayrılan

gayrimüslimlerin her biri ayrı bir millet olarak değerlendirmiştir. Buradan varılacak sonuç kişinin toplum içerisindeki konumunu belirleyen yapı yine kişinin dini olmuştur (Soner, 2012: 60). Ancak bu noktada vurgulanması gereken husus, Osmanlı millet sisteminde böyle bir sınıflandırma olmasına rağmen Osmanlı millet sisteminin son dönemlere kadar sorunsuz işlediği söylenebilir. Çünkü tebaalar arasında eşitlik ilkesi güdülmeye çalışılmıştır. Örneğin Müslüman erkekler devletleri için askerlik hizmetini yerine getirirken, diğer tebaalardan bu hizmetin karşılığı vergi olarak alınmıştır. Fakat yine kişinin konumunu belirleyen yine kişinin hangi tebaada yer aldığı ile alakalıdır. Dolayısıyla bireyleşme ya da bireycilik yerine topluluklar ya da tebaa olarak tabir edilen sınıflar üzerinden işleyen bir yönetim sistemi bulunmaktadır.

Modern anlamda bireyciliğin klasik Osmanlı imparatorluk yapısında söz konusu olmasa da tamamen olmadığı söylenemez. Aksine imparatorluk içerisindeki yapının veraset kanalıyla bireye kazandırdıkları Avrupa ile karşılaştırılamayacak derecede bireyin önünü açtığı söylenmektedir. Fakat bireyin kazandığı bütün hak ve imkânlar onun toplum içerisindeki şahsi konumu ya da siyasal statüsünden değil, bağlı olduğu dini örgütlenme sayesinde (Soner, 2012: 60-61).

Aydınlanma ve modernleşme ile birlikte ortaya çıkan özgürlük, eşitlik, adalet, birey, ulus ve ulusçuluk gibi kavramlar Osmanlı imparatorluk yapısının da değişmesine neden olmuştur. Özellikle bünyesindeki cemaatler ve azınlıklar üzerindeki yönetim anlayışı ve din temelli sistem yapısının çatlamasına, azınlıkların hakları istemesine ve milletlerin bağımsızlık arzusuna kadar gitmiştir (Soner, 2012: 163). İmparatorluk özellikle 19. Yüzyıldaki bu gelişmelere karşı ikinci bölümde de belirtilen Tanzimat, Islahat, Meşruiyet gibi modernleşme hareketleriyle hem Batı aydınlanmasına ayak uydurmak hem de sistem içerisindeki bozulmayı ortadan kaldırmak için çabalamasına rağmen özellikle milliyetçilik akımının da etkisiyle yıkılmıştır.

İmparatorluğun yıkılması ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir oluşum ve sistem içerisine girilmiştir. Birey üzerindeki anlayışta modern bir devlet tarzında olmuştur. Millet sistemi verilen klasik Osmanlı dönemindeki cemaat yapıları üzerindeki eşitsiz birey anlayışı terk edilmiştir. Özellikle Lozan antlaşması ile birlikte kalan azınlıkların haklarının korunacağı, kolektif yani cemaat anlayışından vazgeçilerek bireysel hak ve

özgürlüklerin ön plana çıkarıldığı bir yapı oluşturulacağı belgelenmiştir (Soner, 2012: 171).

3.2.4. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Değişim

Değişim olgusu muhafazakâr açıdan önem atfedilen bir konudur. Bu önemli olguya Muhafazakâr Düşünce Dergisinde de yayınladıkları dördüncü sayısında “ Değişim Niçin Nasıl Nereye?” adıyla yer verilmiştir. İlk bölümde muhafazakâr düşünce açısından değişim olgusuna yer verilmiştir. Bu bölümde ise dergide bu konunun nasıl işlediğini özellikle Osmanlı ve Türkiye’de değişim sürecinin nasıl olduğunu ve bunun muhafazakâr düşünce açısından dergide nasıl ele alındığı incelenecektir. Öncelikli olarak muhafazakâr düşüncenin değişim anlayışına dergiden yola çıkarak değinmek gerekir.

Muhafazakârlık kelime anlamı itibari ile incelendiğinde var olanı geçmişten geleni muhafaza etme koruma anlamı anlaşılmaktadır. Muhafazakârlar temelde değişime karşı bir duruş ortaya koymuşlardır. Fakat bu karşı duruş değişimin köktenci oluşudur. Yani temelde değişime karşı değil, geçmişten gelen ve topluma hiçbir zararı bulunmamış şeylerin değiştirilip kaldırılmasına karşıdır. Onun dışında topluma zarar veren her şeyin değiştirilebileceğini savunurlar.

Fedai’nin de vurguladığı gibi değişime karşı durmak mümkün değildir. Değişime karşı olmak güneşin doğuşuna, suyun akışına karşı olmak gibi bir şeydir. Muhafazakârların değişime karşı olduğu algısı tamamen bir yanılgıdır. Muhafazakârlar değişime değil, bazı türlerine ve bazı şekillerine karşıdır (2005: 8).

Muhafazakârların üzerine yöneltilen suçlamaların başında değişime karşı oldukları düşüncesi vardır. Kirk, bu düşüncenin muhafazakâr duruşun yanlış bir yorumu olduğunu ifade ederek, Muhafazakâr kişi ilerleme denilen mistik bir gücün dünyayı şekillendirdiğini reddetse de kapsamlı iyileştirme ve geliştirmelere karşı değildir şeklinde belirtmiştir. Bu sebeple akıllı bir muhafazakâr süreklilik ve gelişme taleplerini dengelemeye gayret gösterir. Bununla beraber muhafazakâr kişi toplumun sağlıklı olması adına değişimin gerekli olduğuna inanmaktadır. Fakat toplumlar ne kadar ve ne şekilde değişeceği kendi ruhlarına bağlıdır. Radikaller ani ve tehlikeli bir değişim savunurken, Muhafazakârlar bu değişimin toplum ruhuna uygun bir şekilde doğal

değişimden yanadırlar (Kirk, 2005: 13). Yani temel olarak doğal değişimden yana olan muhafazakârlar köktenci değişime karşı bir duruş sergilemektedirler. Doğuşunu da zaten Fransız Devrimi'nde yaşanan köklü devrime karşıt olmasına borçludur.

Muhafazakâr farklı bir kişiliktir. Daha dün doğmadığını bilir. Yani onun için doğumu başlangıç değildir. Geçmişi vardır ve tecrübelerinin de bilincinde olan bir kişiliği vardır. Muhafazakâra göre şuan var olan medeniyetin sağladığı tüm imkânlar geçmiş nesillerin yaşadığı acıların, tecrübelerin, fedakârlıkların toplamıdır. İlerlemeyi kabul eden Muhafazakâr kişilik, bunun kendiliğinden gerçekleşmediğini insan ve sürekliliğin sağlam bir temele oturması sonucu mümkün olmaktadır (Kirk, 2005: 15-16).

Bu doğrultuda devam edilecek olursa, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde değişim ve değişime bakış, değişimi gerektiren etmenler, değişime engel olan düşünceler gibi birçok unsuru bir arada değerlendirmek hem tarihsel süreç açısından hem de muhafazakâr düşünce açısından önemlidir.

Osmanlı imparatorluğu, bilindiği üzere uzun yıllar adeta bütün cihana hükmetmiş, büyük bir coğrafi alana sahip idi. Fakat dünyada ve Avrupa da ki değişimler bu gidişin seyrini değiştirmiştir. İç ve dış birçok etmen imparatorluğun son dönemlerine doğru değişimin gerekliliğini göstermiştir. Bilindiği ve belirtildiği üzere birçok alanda geleneksel ve İslami değerleri ön planda bulunduran imparatorluk kendisinin adeta kusursuz bir medeniyet olduğunu ve ebed müddet var olacağı inancına sahipti.

Fakat II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı toplumu, diğer bütün dönemlerden daha fazla karmaşık ve çözülmesi zor olan birçok sorunla karşı karşıya gelmiştir. Bu sebeple imparatorluğun artık kusursuz olmadığı açık bir şekilde ortaya çıkmış ve dönemin aydınları sorunları ortadan kaldırmak için çareler aramıştır. Toplumun iç dinamiklerinin ve dış kaynakların sebep olduğu sorunlara karşı Osmanlı aydınları artık köklü bir değişimin vazgeçilmez olduğunu savunmuşlardır (Gündüz, 2005: 95).

Osmanlı modernleşmesinin en önemli dönemlerinden olan Meşrutiyet döneminde aydınların basında meydana gelen değişimlerle birlikte toplumun sorunlarını ve bu sorunların nasıl ortadan kaldırılacağına dair görüş ve önerilerde bulunmuşlardır. Bu dönemin önemli siyasal hareketleri ise Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık olmuştur.

Basın organlarında sürekli bunlara dair görüş ve düşünceler yer almıştır (Gündüz, 2005: 96)

Bu yayın organlarının başında “İçtiḥad, Sebilü-r Reşad, ve Türk Yurdu” gelmektedir. Bu dergilerde genel olarak toplumun sorunları: adam eksikliği, cehalet, eğitimsizlik, fakirlik, Anadolu’nun ihmal edilmesi, iktisadi gerilik vs. birçok sorun konu edinmiş ve üzerinde tartışılmıştır (Gündüz, 2005: 101).

İkinci Meşrutiyet aydınlarının üzerinde durduğu diğer bir husus ise dinin toplumsal değişmeye engel olup olmadığıdır. Dönemin İslamcı aydınlarının bu konudaki görüşü dinin yani İslam’ın gelişmeye bir engel teşkil etmediği yönündedir. Çoğu Sebilü’r-Reşad yazarlarının hâkim olduğu bu görüşe en iyi delil olarak tarih gösterilmektedir. Çünkü İslam tarihinde, dinin medeniyete olumlu yönde sağladığı katkıları gösterebilecek oldukça fazla miras ve misaller vardır. Türk Yurdu yazarları din, cemiyet ve değişim ilişkisini ve etkileşimini dikkate almışlardır. Özellikle Akçura toplum zihniyetinde meydana yapılmak istenen değişiklik, öncelikle olarak bireylerin kafasındaki dini düşüncelerden, doğmalardan ve ön yargılardan kurtulması gerektiğini savunmaktadır (Gündüz, 2005: 104-105).

Yine belirtilen yayın organları toplumsal geri kalmışlığın ve sorunların sorumluları olarak idarecileri, aydınları, din adamlarını, Tanzimatçıları, devlet adamları, medreseleri ve toplumu görmüşlerdir (Gündüz, 2005: 106). Sorunların ortadan kaldırılması için ise İçtiḥad yazarları dinde ıslahat yapılması gerektiğini, yazar ve aydınların üzerine düşeni yapması gerektiğini ekonominin ve eğitimin iyileştirilmesi gerektiğini ve her konuda Avrupalılaşması gerekildiğini vurgulamışlardır. Sebilü’r-Reşad yazarları ise bunlardan farklı olarak gelenek görenek ve dine bağlı kalarak dinde ıslahat yapılması gerektiğini Avrupa’dan ise sadece ilim alınması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Türk Yurdu yazarları ise bu iki dergiden farklı olarak gelenekselcilik ve kaidecilikten uzak durulması, gençliğe ve milli bir ekonomiye önem verilmesi Avrupa’dan ise teknik bakımdan yararlanılması gerektiğini vurgulamışlardır (Gündüz, 2005: 109). Görüldüğü üzere yüzyıllar boyu geleneksel ve dini bir yönetim/toplum yapısına sahip olan imparatorluk içerisinde değişim artık kaçınılmaz olarak görülmeye başlanmıştır. İmamoğlu’nun da belirttiği gibi özellikle 1869 yılından sonra gerilemeye başlayan imparatorluğun kurtuluşunu Batı uygarlığında aramaya başlamıştır (İmamoğlu, 2005:

41). Batı uygarlığına ve dünyaya ayak uydurma adına değişimi batıda arayan Osmanlı'da belirtildiği gibi farklı görüşler ortaya konmuştur. Bütün kesimlerin ortak düşüncesi değişim imparatorluk içerisinde gereklidir. Fakat düşüncelerin ayrıştıkları nokta hangi noktalarda ve ne şekilde bir değişim yapılacağıdır.

Değişimin gerekliliğinin ortaya çıktığı açıktır. Fakat Osmanlı devlet adamlarına göre devlet hayatındaki gelenekler uzun tecrübeler sonucu ortaya çıkmış ve devlet için hayati öneme sahiptir ve bunlardan vazgeçilemezdir (Ünal, 2005: 148). Fakat gelişen ve değişen dünya içerisindeki imparatorluk 17. Yüzyıldan itibaren açık bir şekilde değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreci hem yavaş bir şekilde gerçekleşmesi hem de eski ile yeninin bir arada olmasının getirdiği olumsuzluklardan dolayı istenilen sonucu verememiştir. Hatta daha fazla iç çekişmelere ve çelişiklere neden olarak imparatorluğu çöküşe götürmüştür denilebilir (Gündüz, 2005: 119). Osmanlı imparatorluğunun modernleşmenin ve değişimin gerekliliğinin anlaşılmasından sonraki süreç daha sonra imparatorluğun yok oluşuna fakat bir miras bırakarak cumhuriyetin kurulmasında büyük bir etmen olmuştur.

Cumhuriyeti kuran kadrolar temel olarak Osmanlı'nın Tanzimat dönemi ile başlayan reform hareketlerini kendilerine bir miras olarak görerek bu mirası geliştirmek istemişlerdir (Nohutçu, 2005: 132). Özellikle ikinci bölümde belirtildiği gibi Osmanlının son döneminde ortaya çıkan sivil, bürokrat ve askeri aydın kesim, Cumhuriyetle birlikte yeni bir ideolojinin inşasında görev almışlardır. Osmanlıda keskin bir değişim hareketi yerine yavaş ve daha çok sorunlu alanların düzeltilmesi üzerine odaklanılan bir modernleşme yapılmak istenirken, Cumhuriyet ile birlikte muhafazakârların karşı olduğu tamamen köktenci ve tepeden indirgemeci yaklaşımla bir değişim anlayışı ortaya çıkmıştır.

Uzman'ın da belirttiği gibi değişimin en uç noktasını temsil eden, devrimci rejimler tarafından hem küresel iletişim ortamına dâhil olmak hem de küreselleşmeye ayak uydurma anlamında yapılan en önemli hareket alfabe devrimidir (Uzman, 2005: 58). Nitekim Cumhuriyet'in ve ideolojinin kurucuları da en keskin olarak ifade edilen ve toplumun bütün kademelerini etkileyen harf devrimini yaparak hem Osmanlı'nın yapamadığı keskin bir değişim hareketini gerçekleştirmiş hem de Batıya ayak uydurma anlamında önemli bir dönüşüm hareketi içerisine girmiştir.

Görüldüğü üzere değişim olgusu hem muhafazakârlık açısından hem de toplumların kendisi açısından önemli bir olgudur. Günümüzde de özellikle Türkiye örneği üzerinden gidildiğinde cumhuriyetten sonra köktenci ya da devrim niteliğinde değişiklikler yapmak kolay olmamıştır. Bunun en temel örneği yönetim sisteminin değiştirilmesinde görülmüştür. Parlamenter sistem yerine getirilecek başkanlık sisteminin önce siyasi iktidar tarafından belirlenip sonra halk oylamasıyla topluma sunulması daha sonra onaylanmasına rağmen hemen keskin bir şekilde bu sisteme geçilmemesi değişim olgusunun keskin bir şekilde değil yavaş ve kendisine bir zemin bulmasıyla olduğunu özellikle Türkiye örneğinde böyle olduğu görülmektedir.

3.2.5. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Gelenek

Gelenek olgusu muhafazakâr düşünce açısından çok önemli olmakla beraber özellikle sosyoloji alanında incelenen başlı başına bir konudur. Çalışmanın bu kısmında ilk bölümde yer verilen muhafazakâr düşüncedeki gelenek anlayışı ile muhafazakâr düşünce dergisinde bu olgunun nasıl ele alındığı ve dergiden yola çıkarak teori ile Türkiye’deki pratikteki anlayışı karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Muhafazakâr Düşünce Dergisinin üçüncü sayısı “Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu Gelenek” adıyla çıkartılmış ve gelenek olgusu muhafazakârlığın yanında birçok yönleriyle entelektüeller tarafından değerlendirilmiştir. Bu sayıda muhafazakâr düşüncenin kurucusu olan Edmund Burke ve gelenekçilik anlayışından başlayarak genel olarak gelenek, gelenekçilik, sosyolojik açıdan gelenekçilik, din, ahlak ve gelenek gibi konulara yer verilmiştir.

Muhafazakâr düşünce açısından gelenek olgusu toplumsal istikrarın sağlanmasında bir araç olarak görülmektedir. Toplumun geleceği geçmişiyle alakalıdır. Bu doğrultuda muhafazakâr düşünce açısından geçmişi bilmeden geleceğin kurulamayacağı düşüncesiyle geleneğe büyük önem atfettiği açıktır ve detaylı olarak ilk bölümde yer verilmiştir.

Muhafazakâr düşünce dergisinde ise entelektüeller makalelerinde gelenek olgusunun birçok tanımına yer verilmişlerdir. Yılmaz gelenek tanımını; bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak daha sonraki

kuşaklara ulaştığı her türlü maddi-manevi kurum ve uygulamalar biçimi olarak açıklamıştır (2005: 40).

Çınar ise gelenek kavramının etimolojik olarak “traditio” kelimesinden geldiğini belirtilerek, kelimenin anlamını ise geçmişten günümüze nakledilen, intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir diyerek açıklamıştır. Genel olarak ise Gelenek, kişinin yaşamı boyunca, ne kadar sapkın olursa olsun, kendi bireysel eylemleriyle geliştirebileceğinden oldukça geniş ve ayrıntılı bir davranışlar toplamıdır şeklinde yapmıştır (2005: 74).

Dergideki makaleler incelendiğinde genellikle gelenek tanımını birbirine yakın verirken bu olguyu farklı açıdan ele almışlardır. Gelenek konusunu dergide en farklı ve muhafazakâr düşüncenin tezine ters bir şekilde inceleyen Gusfield gelenek- modernite ilişkisini ortaya koymuştur.

Muhafazakâr düşünce anlayışında bilindiği üzere modernleşmeye, moderniteye yani temel olarak değişime karşıdır. Geleneğin temel savunucusu olan muhafazakâr düşünce, genel olarak modernitenin geleneğini ortadan kaldıracığını ve modernitenin geleneğe engel olacağı üzerinde durmuştur. Gusfield çalışmasında bu konuya yer vererek modernitenin geleneğe engel teşkil etmediğini, geleneğin de değişime açık olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken de Hindistan’daki Kast sistemi örneğine yer vermiştir.

Geleneksel olan ile modern olan arasındaki kutuplaştırıcı yaklaşımların birer safsata olduğunu iddia eden Gusfield bugün geleneksel toplum olarak tanımlanan toplumların bile birer değişim sonucu oluştuğunu söylemiştir. Bununla beraber gelenek olgusunun Batı’yla karşılaşmasından ve planlı-amaçlı değişim fikrinin benimsenmesinden önce de, her zaman değişime açık olduğunu vurgulamıştır (2005: 58-59). Bu noktada vurgulanmak istenen nokta gelenek olgusunun Batıdaki aydınlanma, Fransız devrimi gibi süreçlerden önce de değişim ile karşılaştığıdır. Muhafazakârlar ise böyle bir değişimden bahsetmezler, değişim olgusunu savunanların aydınlanma düşüncesine sahip gruplar olduğunu savunur.

Muhafazakârlar eskinin ve tecrübe edilmiş olanın her zaman toplumlar için bir ayna olacağını vurgularken, denenmemiş olanın, yeninin topluma zarar vereceğini Fransız

Devriminden yola çıkarak çeşitli argümanlar ile ortaya koymuşlardır. Gusfield ise eski ile yeninin bir çatışma ortamına girmeden, yeninin de tamamen eskinin yerini almadan eski ve yeni kültürler bir arada varlığını devam ettireceklerini vurgularken örnek olarak ise modern zamandaki alternatif tıp anlayışını vermiştir (2005: 61). Bilindiği üzere alternatif tıpta geçmişte gelenek haline gelmiş bir takım tedavi yöntemleri ile modern zamandaki uygulamalar birleştirilerek sağlık alanında çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu da eski ile yeninin Gusfield’ in iddia ettiği gibi bir arada yer alabileceğini gösterebilir.

Gusfield’ in vurguladığı diğer bir husus ise modernleşmenin geleneği zayıflattığı inancının yanlış olduğudur. Ona göre aksine modernleşme geleneğe yönelmeyi arttırmaktadır. Özellikle bağımsızlık ve demokrasi sonrası siyasal rekabet ile ortaya çıkan hareketlilik sonucunda geleneğe yönelişi beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte ulaşım, iletişim, yayınlar ve fikirlerinin yayılmasının kolaylaşması gibi modernleşmeyle gelen yenilikler sayesinde geleneğe yöneliş artmıştır. Örnek olarak ise bir dinin mensupları uzaklardaki kutsal topraklara kolaylıkla seyahat edebilmektedir (2005: 65).

Gusfield’in çalışmasında özellikle vurguladığı ve ortaya koymaya çalıştığı geleneğin ve modernitenin birer kutup olarak görülmesinin yanlış olduğudur. Bu yaklaşım iki olgunun gerçek hayattaki karışımını görmezden gelen bir yaklaşım olacağını vurgularken, bu yaklaşımın gelenek karşıtlığını alması geleceği etkileyeceğini, uyum içerisinde olan gelenek ve modernitenin bugün ve gelecek için gerekli ve yararlı bir rolü olduğunu vurgulamıştır (2005: 71).

Çınar ise dergideki makalesinde geleneğin bir model oluşunu ve değişim geçirebileceğini şöyle açıklamıştır;

“Başlangıçta Tanrı her kavme kilden bir bardak verdi bu bardaktan onlar kendi yaşamlarını içtiler”. Geleneğin bir model oluşunu bu Kızıldereli atasözü gayet veciz bir şekilde ifade etmektedir. Öyle ki Tanrı’nın verdiği kilden bardaktan her kaim kendi mizaçlarınca ve tarzlarınca yaşamlarını içtikten sonra, onlar da bir sonraki nesle kendi yaşamlarını içmeleri için o kilden bardağı devrettiler. Dolayısıyla sonraki kavimler, önceki nesillerin tarzlarının tezahür ettiği bardaktan yaşamlarını yudumlamışlardır. Öte yandan gerek din gerek kültür gerekse de felsefe geçmişten kopuk olamayacağı gibi, istisnai radikal değişimler ve beklenmedik geçiş dönemleri olmakla birlikte, bunlar geleceğin imalarını da kendilerinde barındırırlar (2005: 85).

Bostancı ise gelenek eğer eskimiş, yanlış, miadını doldurmuş, toplum içerisinde işlevini yitirmiş ise terkedilmesi gerektiği savunmaktadır. Fakat böyle değil toplum içerisinde bir rolü ve işlevi olan gelenekler yozlaştırılmadan devam ettirilmelidir (2005: 124-125).

Gelenek olgusu teoride böyle iken Osmanlı imparatorluğunda ve Cumhuriyet döneminde nasıl bir pratikte yer almıştır? Yapılan modernleşme hareketleri tamamen gelenekten bağımsız mı yoksa yukarıda söylendiği gibi gelenek-modernleşme ilişkisi çerçevesinde mi olmuştur? Osmanlı imparatorluğu bilindiği ve çalışmanın ikinci bölümünde belirtildiği üzere son dönemlerinde modernleşme hareketleri içerisine girmiştir. Bu döneme kadar toplumun bütün alanlarında gelenek ve İslam dini hâkim olmuştur. Fakat değişen dünya ve özellikle Batıya ayak uydurabilmek adına değişime ve modernleşmeye ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ortaylı'nın da belirttiği gibi Osmanlı modernleşmesi radikal, köktenci değişimlerden daha çok yavaş yavaş bir hareket olduğu söylenebilir. Toplum fazla sarsmadan yapısını değiştirmeden bir takım değişiklikler yapılmak istenmiştir. Örneğin eğitim alanında kurulan bir hukuk fakültesi hemen muvaffak olamamış bunun için bir süre gerekmiştir (2005: 119-120).

Cumhuriyet ile birlikte ise İslam dinine dayalı Şer'i eğitim yasaklanmış ve bilindiği gibi modernleşmeyi keskin bir devrim ile gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Fakat Şer'i eğitim yasaklanmasına rağmen Diyanet işleri gibi kurumlar ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 2005: 120). Bununla birlikte toplumun sürekliliği devam etmektedir. Yani çocuk-baba-dede üçleminden ikisi medreseler de dini eğitimler almış ve çocuk böyle bir yapının içerisinde büyümektedir. Dolayısıyla istenildiği kadar yasaklansın en azından o dönem için gelenekten kopuş hızlı bir şekilde gerçekleşmemiştir.

Ortaylı da Osmanlıda ortaya çıkan fikir akımlarının Cumhuriyet dönemine nasıl yansıdığına, bir gelenek oluştu mu yoksa bir kırılma mı oldu sorusuna benzer bir cevap vermiştir. Cevapta temelde hiçbir şeyin kaybolmayacağını vurgulayan Ortaylı, herkes hocadan talebeye, amcadan yeğene, ustadan çırağa belli şeyleri empoze eder demiştir. Aynı şekilde Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen harf devriminin de çok bir etki yapmayacağını eski harflerle yazmanın bir gelenek olduğunu ve bunun aktarılacak süreceğini belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi ve sonraki muhafazakâr düşünce aydınları ise harf devriminin gelenekten ve tarihten bir kopuş olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Günümüzde ise geleneği bozan şeyin televizyon bununla bağlantılı olarak da teknolojinin geleneğin bir düşmanı olduğunu vurgulamıştır (2005: 121).

Öte yandan toplumsal açıdan büyük bir öneme sahip olan gelenek siyasal iktidar açısından da büyük öneme sahiptir. Muhafazakârlar siyasal rejimin ve iktidarın devrim yoluyla değişmesine karşı olmakla beraber geleneklere bağlı bir iktidarı savunmuşlardır. Çünkü onlar açısından sürekli belirtildiği gibi tecrübe edinmiş olan her zaman daha iyidir. Muhafazakârlar gelenek açısından siyasal iktidara bu açıdan bakarken siyasal iktidarda gelenek olgusunu kendi amacına uygun kullandığı söylenebilir.

Siyasal iktidarların yaşadığı en büyük sorunlardan bir tanesi eylemlerini topluma kabul ettirmesidir. İktidarlar toplumdan bir karşılık bulabilmesi ve iktidarlarını meşrulaştırılabilmesi için bir “süreklilik” peşinde olmalıdır. Sürekliliği olmayan, geçmiş silen iktidarlar varlıklarını sürdüremezler. Sürekliliği olmayan iktidarlar doğal olarak gelenekselliğe bağlı olmayan iktidarlar olmuştur ve kendi toplumlarına, tarihsel süreçlerine yabancılaşmışlardır (Çetin, 2005: 160-161).

Çetin’in de belirttiği gibi siyasal iktidar kendi otoritesinin meşruiyetini sağlamak için geleneğe dayanma istekliliğinin arkasında bir güven ilkesi bulunmaktadır. Çünkü geçmiş kuşaklar tarafından oluşturulmuş toplumsal güven ortamının üzerine kurulu bir siyasal iktidarın daha güçlü olduğunun farkına varılmıştır (2005: 161-162). Bununla beraber geçmiş bugüne getiren gelenek, geleceğinde korunmasını sağlamaktadır. Bütün bunların farkına varan siyasal iktidar toplumsal birliktelik, ortak tarihsel bir miras, ortak bir şuur ve kültür oluşturmak en önemlisi kendi meşruiyetini sağlamak adına geleneğin kendisi ile toplum arasında bir köprü oluşunu kabul ederek onun bu özelliğini kullanır (Çetin, 2005: 163). Türk siyasal hayatında da ikinci bölümde detaylı incelendiği gibi bu siyasal iktidarlar gelenek olgusunun önemin farkına varmışlardır. Özellikle DP iktidarı sonrası vurgulanmaya başlayan muhafazakârlık ve bununla birlikte geleneksellik anlayışı günümüze kadar gelen iktidarlar tarafından önemsenmiş ve söylemlerinde bunu kullanmışlardır.

Sonuç olarak dergide işlenen gelenek anlayışı ile muhafazakârlığın gelenek anlayışı arasında bir karşılaştırma yapmak gerekir. Derginin teorideki gelenek anlayışı, geleneğin nasıl ortaya çıktığı, nasıl değişime uğradığı, hangi olgulardan etkilendiği,

modernleşme ile ilişkisi ve geleceğe nasıl etki edeceği iken, klasik muhafazakâr olgusu olarak geleneğin ele alınışı bunlardan ziyade toplumlar bir geleneğe sahiptir ve bu gelenek muhafaza edilmelidir. Çünkü tecrübe edilmiş olan edilmemiş olana göre her zaman daha iyidir. Geleneğin ortaya çıkışı veya nasıl bir değişim sürecinden geçtiği ile ilgilenmemişlerdir. Dergi bu sebeple muhafazakâr düşüncenin temel olgusu olan geleneği farklı ve daha geniş bir bakış açısı ile ele almakta, okuyucularına farklı bir perspektif kazandırmaktadır.

3.2.6. Muhafazakâr Düşünce Dergisinde Din ve Adalet

Muhafazakâr düşünce açısından diğer önemli bir unsur adalet unsurudur. Bu sebeple Muhafazakâr Düşünce Dergisinin 2008 yılında yayınlanan 15. Sayısında adalet olgusu birçok açıdan, Mustafa Erdoğan, Jonh Kekes, Mehmet Turhan, Kemal Gözler, Adnan Küçük ve Nazım İrem gibi önemli isimler tarafından ele alınmıştır. Dergide adalet kavramının kavram üzerinden, muhafazakârlık açısından, hukuksal açıdan ve Osmanlıdaki adalet anlayışı üzerine çalışmalar yer almıştır. Bu sayıdan yola çıkarak bu bölümde adalet kavramına, kavramdan hareketle muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışına ve son olarak da Osmanlı imparatorluğundaki adalet anlayışını ele alarak muhafazakârlık açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca bölümün başlığı din ve adalet olmasına rağmen dergi din olgusu üzerinde çok fazla durmadığından bu bölümde dergiden hareket ile birlikte adalet olgusu üzerinden işlenecektir.

15. sayının takdim kısmını yazan Erdoğan konuya şöyle bir giriş yapmıştır; “*Muhafazakâr Düşüncenin bu sayısında zor bir konuyu ele alıyoruz: Adalet. Sosyal-siyasal teori odaklı dergiler arasında adalet sorununu özel sayı konusu yapmakla Muhafazakâr Düşünce galiba alanında bir ilki de başarmış oluyor*” (Erdoğan, 2008: 7). Erdoğan’ın da belirttiği gibi adalet konusu çok eski bir tarihsel sorunsal içerisinde yer almaktadır. Geçmişten günümüze uzanan sorunlu bir kavram olan adalet kavramı siyaset felsefesi, sosyoloji, hukuk gibi birçok alanın içerisinde hala tartışılmaya devam etmektedir.

Erdoğan’ın da belirttiği gibi toplumsal-siyasal ideallerden biri olan adalet insanların neyi hak ettikleriyle ilgili bir kavramdır. Bu nedenle geleceğe değil geçmişe dönüktür ve insanların hak edişlerini koruyabilmeleriyle ilgilidir (2008a: 9). Küçük ise adalet

insanların en çok özlem duyduğu ve gerçekleşmesi amacıyla çok mücadele verdiği, kuralların ve kurumların oluşturulduğu, yokluğunda büyük yakınmaların olduğu bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte devletin meşruiyetinin, devam ve bekasının bir temel unsuru olarak görülen amaçsal bir değerdir. Bugün mahkemelerde görülen “adalet mülkün temelidir” sözü bu amaçsal değeri ve devletin meşruiyetini adaletin oluşturduğunu gösteren bir düşüncedir (2008: 92).

Güler ise Adalet Nedir? Sorusuna “ Bireysel ve aynı zamanda toplumsal/politik bir erdem olan adalet, bireylerin doğuştan, emek, bağış veya verasetle devraldıkları çıkarlarını ifade eden haklarını teslim etme, gasp etmeme ve gasp edenleri de cezalandırma anlamında insani bir duygu, karakter ve davranış tarzıdır” şeklinde cevaplamıştır (2008: 195). Etimolojik köken olarak ise Arapçada “adl” kelimesinden dilimize adalet olarak geçen kavram hak, hukuk ve haklılık ile bir bağ içerisindedir. Bu sebeple genellikle hak ve hukuka uygunluk, doğruluk, hak ve hukukun gerçekleşmesi, yerini bulması, herkesin hakkını tanımak gibi anlamları çağrıştırmaktadır (Küçük, 2008: 92).

Görüldüğü üzere adalet kavramını farklı yönleriyle dergide ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Kimisi teorik hukuksal çerçevede ele alırken kimisi adalet ve eşitlik üzerinden ele almaktadır. Adalet üzerine birçok teori ve tanım bulunmakla beraber yazarların ortak düşüncesi adalet kavramının ya da konusunun karmaşık ve sorunlu olduğudur. Bununla birlikte sorunlu olmasının yanında geniş bir konu olan adalet, farklı bakış açılarıyla değişik yönleri ele alınmaktadır.

Çalışmanın konusuyla ve dergiden yola çıkarak bakış açımıza göre akılla gelen soru muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışı, adalete bakışı nasıldır? Bu sorunun cevabını dergideki “Adalet: Muhafazakâr Bir Görüş” adlı makalesiyle Kekes’in düşüncelerinde arayacağız. Kekes, adalet kavramını insanların neyi hak ettiği neyi hak etmediği gibi iki temel soru üzerinden açıklamaya çalışmaktadır.

İnsanların neyi hak ettiği sorusu pek çok uyuşmazlığı beraberinde getirmektedir. Çünkü insanların neyi hak ettiğinin kısmen onların inançlarına ve çabalarına bağlı olduğu gerçeği bu sorunun çıkılmaz bir hal almasına neden olmaktadır. Yani iyi ve kötü şeylerin dağıtımının nasıl olacağı subjektif değerlendirmelerin yapılacağı bu sorunun

büyümesine sebebiyet verebileceğini ifade eden Kekes, bu konuda Muhafazakâr görüşün yanlış anlaşılmasına sebep olan iki varsayıma dikkat çekmektedir (2008: 38).

Bunlardan ilki insanların neyi hak ettiklerine ilişkin sorunun kişisel nitelikler tarafından cevaplanacağını idda eden varsayımdır. Yani kişilerin hak edişleri onların kişisel niteliklerine bağlı olduğudur. Diğer varsayım ise iyi ve kötü şeylerin dağıtımı hükümetin sorumluluğundadır. Kekes, muhafazakâr düşüncenin bu varsayımlarının hatalı olduğunu kabul etmekle beraber tamamen yanlış olmadığını da söylemektedir. Çünkü kişisel nitelik birçok gerekçe arasından bir gerekçe olarak gösterilebilir. İkinci hususta ise evet hükümetler iyi ve kötünü dağıtılması konusunda sorumluğu vardır fakat Muhafazakâr düşüncenin de savunduğu hükümetten bağımsız ara-sivil kurumlar da dağıtılan bir çok şey olduğu açıktır (Kekes, 2008: 38).

Örnek olarak aileler, okullar, üniversiteler, şirketler, spor müsabakaları, işletmeler, yarışma programları gibi birçok sivil toplum kurumları bireyler para, onur, statü ve itibar gibi birçok değer kazandırmaktadır. Dolayısıyla hükümetlerin yanında ara kurumlarda görüldüğü üzere bireye hak ediş konusunda önemli etmenler dağıtmaktadır (Kekes, 2008: 39).

Muhafazakârın diğer bir eleştiriye maruz kaldığı görüşü ise; eğer işbirliği kuralları hatasızsalar ve zaman testini geçmişler, o zaman insanların hak ettikleri şeyleri almaları ve hak etmedikleri şeyleri almamaları ilkesinden ayrılmaya zorlayacak engeller olmayacağı için adalet hüküm sürecektir görüşüdür. Bu görüşe karşı yapılan itiraz ise Muhafazakâr varsayımın hatalı olduğunu sebebinin ise Muhafazakârlar insanların hak ettiklerini almalarını imkansız kılan kaynak kıtlığını ve hayat içerisindeki talihsizlikleri yok saymaktadır (Kekes, 2008: 40).

Kekes'in ve diğer muhafazakârlığın bu görüşünü eleştiren düşünürleri haklı gösteren dünya üzerinde insanlığı etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bu etmenlerin başlıcaları kötülük, kıtlık ve beklenmeyen tesadüflerdir. Bunların var olması adaletin yerine gelmesini engellemektedir. Fakat Muhafazakârlar bu etmenlerin kabul edilmesiyle toplum içerisinde bir uyum olacağını ve adil bir toplumun olacağını ifade etmektedirler (Kekes, 2008: 40).

Muhafazakârlar temelde tamamen adaletli kusursuz bir toplumu ön görmemektedirler. Muhafazakâr görüşün amacı ulaşılmaz adil bir toplum yerine kıtlık, kötülük ve tesadüflerin, belirsizliğin izin verdiği ölçüde daha az adaletsiz bir toplumdur. Temel amacı mükemmellik değil, eksikleri ve kusurları ortadan kaldırmak için çabalamaktır (Kekes, 2008: 41).

Muhafazakârların adalet üzerinde diğer bir görüş ise hükümetin ya da devletin faaliyetlerine ilişkin görüştür. Bilindiği üzere devletler ya da iktidarlar toplumun veya bireylerin gündelik hayatlarını idame ettirirken birçok uygulamayı yürütmektedirler. Devletler güvenlik, adalet, alt yapı, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, işsizlik sigortası, sağlık sigortası gibi birçok hizmeti bireye danışmadan yapmaktadır. Bunların maddi karşılamasını ise alınan vergiler aracılığı ile sağlanmaktadır. Muhafazakârların eleştirisi ise tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Muhafazakâr görüşe göre bu hizmetlerin maliyetlerinin şimdi veya ileride bu kişilerden vergi almak suretiyle sadece bu hizmeti almayı tercih edenlerden karşılanması gerekir (Kekes, 2008: 42).

Öte yandan refah politikaları gereği yoksullara yapılan yardımlar eğer bu kişiler kendi iradesi dışında yoksulluğa düşmüşlerse makul bir miktar yardım yapılabilir fakat onun dışında muhafazakârlar buna karşıdır. Hatta bu amaçla yapılan yardımların vergilendirmeye karşılanması adaletsizlik olarak bakmaktadırlar. Çünkü bunu hak edip etmediklerini belirlemek bir soruşturmayı gerektirmekte ve vergi alınan insanı belirli haklardan mahrum bırakabilmektedir (Kekes, 2008: 42-43). Kısaca muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışı adil bir toplum için bireylerin hak ettiklerini almaları hak etmediklerini almamaları üzerine kurulu olduğu söylenebilir.

Buradan hareketle Osmanlı imparatorluğunun adalet anlayışı ile ilgili bir değerlendirme yapmak çalışma açısından önemli olacaktır. Bilindiği üzere 600 yıl boyunca neredeyse bütün dünyaya hükmeden imparatorluk çok uluslu bir yapıya sahip olmasına rağmen ilk bölümde de belirtildiği üzere dini ve geleneksel yönetim biçimi ile yönetilmiştir. Değişime ve yeniliğe pek açık olmadığı bilinen imparatorluk ne zaman modernleşme ve değişim kararı almış ve çağa ayak uyduramayışı ile yıkılmıştır. Sorulması gereken soru 19. Yüzyıla kadar yani batıdaki dönüşüm çağına kadar kendini sorunsuz olarak gören imparatorluk içerisinde nasıl bir adalet anlayışı hâkimdi, bununla beraber çok uluslu ve

farklı dinlere mensup toplumların yaşadığı bir yapıya sahip olan imparatorluk içerisinde adalet nasıl sağlanmıştır?

Klasik dönem Osmanlı kamu felsefesinde zor ve rıza arasındaki dengeyi kuran merkezi kavram adalettir. Adalet bir yandan yönetici zümrenin kullandığı zoru meşrulaştırmakta diğer yandan da hem devleti hem de yönetilen halkın sultana neden boyun eğmesi gerektiğini tanımlamaktadır (İrem, 2008: 151-152).

İmparatorluk içerisinde batıdaki gibi bir burjuvazi yapı bulunmamaktadır fakat toplum tabaka olarak ilmiye, seyfiye, tüccarlar-esnafı ve çiftçiler olarak dört farklı zümreye ayrılmaktadır. Bu zümrelerin üzerinde uygulanan adalet olgusu farklıdır (Öz'den Aktaran İrem, 2008: 153). Zümrelerin farklı anlayışa sahip olmalarının sebebi ise, adaletin kaynağı ve gücün merkezi olan sultan karşısındaki farklı konumlarından kaynaklanmaktadır. Bu zümrelerin sultan karşısında değişen statüleri sultanın bu zümrelere karşı adalet anlayışında farklılaşmasına sebep olduğu söylenebilir (İrem, 2008: 153).

İmparatorluk içerisindeki adalet anlayışı yukarıda belirtilen dört zümre arasındaki terazinin bozulmamasını amaçlayan bir anlayıştır. Çünkü bu zümreler toplumun can alışı işlevleri olan eğitim, üretim, askeri gibi işlevleri yerine getirmektedir. Bu işlevlerin yerine getirilmesini sağlayan, dengeyi koruyan yönetim adalettir. Hem her bir zümreyi yerinde tutmak hem de statüsünün gereklerinin yerine getirilmesini sağlamak için ihtiyaçlarını sağlamak adaletin şartlarıdır. Örnek olarak üretim yapan reayadan aşırı vergi alınırsa zulme uğramış olacak ve belirtilen denge bozulacaktır. Yine askeri kademedeki sultana hizmet eden kişiler liyakatlerine göre yine adalet dengesi bozulacak ve sistem çökecektir (İrem, 2008: 154). Bu sebeple adalet anlayışı Osmanlı yönetim sisteminin önemli bir noktasıdır.

Öte yandan klasik Osmanlı rejiminde farklı dinlere mensup kesimler de yer aldığı için adalet olgusunda Müslüman ve gayrimüslim ayrımına da gidilmiştir. Fakat İrem'in belirttiği gibi ister Müslim ister gayrimüslim olsun reaya yani toplumun tamamı adalet istemekte, özellikle vergi anlamında zulüm edilmemesi gerekmektedir. Yani haksız vergiler, keyfi uygulamalar yapılmamalıdır (2008: 155). Nitekim örnek verilecek olursa Osmanlıda Müslüman erkekler askerlik işlevini yerine getirmekle yükümlü iken

gayrimüslimler bunun karşılığı olarak devlete bir vergi vermektedir. Bunun gibi birçok uygulama bulunan Osmanlı imparatorluğu keyfi uygulamaları ve eşitsizliği ortadan kaldırmak adına çeşitli vergilendirme yollarına gitmiştir.

Zaten Tanzimat ile birlikte batıya ayak uydurmak amacıyla eşitlik, adalet özgürlük gibi kavramlar tamamen imparatorluk içerisine girmiştir. Bu dönemle birlikte devlet içerisinde yaşayan herkes eşit şekilde can mal ve namus güvenliğine sahip olacaktır. Batılıların imparatorluk içerisinde ikinci vatandaş olarak gördüğü gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki eşitsizlik modernleşme hareketleriyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümün başında da belirtildiği gibi bu modernleşme hareketlerinin din temelli bir yönetim ve adalet anlayışı olan imparatorluk içerisinde bazı dindar kesimler tarafından Şeriat yani dini hükümler elden gidiyor anlayışı ile eleştirilmiştir.

Muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışı üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa, muhafazakârlıkta hak eden hak ettiğini alması, hak etmeyen hak etmediğini almaması temel noktadır. Osmanlı da yukarıda belirtilen örnekte Müslümanlar askere giderken gayrimüslimler bunun vergisini vermektedir, ya da üretim yapan çiftçi bunun vergisini verirken yapmayan vermemektedir gibi muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışına kısmen uygun bir anlayış olduğu söylenebilir.

Günümüzde ise Türkiye özelinde iktidarlar ya da devlet ister muhafazakâr anlayışa sahip olsun ister olmasın muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışından biraz olsun farklı davranmaktadır. Özellikle muhafazakâr düşüncenin savunduğu ya da öne sürdüğü isteyene bazı hizmetlerin verilmesi anlayışı var olan sosyal devlet ilkesine aykırı olduğu söylenebilir. Modern devlet ile birlikte ortaya çıkan sosyal devlet anlayışında devlet toplumun bir takım ihtiyaçlarını (eğitim, sağlık, güvenlik vs.) bireylere sormadan bir görev olarak yerine getirmektedir.

Günümüz iktidarından örnek vermek gerekirse muhafazakâr demokrat bir parti olduğunu bütün argümanları ile öne süren Ak Parti sağlık alanında genel sağlık sigortası adı ile bir yenilik yaparak toplumun bütün bireylerini sağlık güvencesi altına almıştır. Çalışan bireyler işveren tarafından yatırılan ücret karşılığında sağlık hizmetinden yararlanırken çalışmayan bireyler ya belirli miktar yatırmak zorunda ya da çok yoksul olduğunu belirlemek kaydıyla devlet tarafından sigorta primleri ödenerek bu hizmetten

yararlanmaktadırlar. Yani devlet bireyle bu hizmetten yararlanmak isteyip istemediğini sormaksızın bireyleri ücret karşılığında sağlık güvencesine almaktadır. Sadece ücretsiz yararlanacak olanlar için yoksulluk tespiti yapılır ki diğerlerinden alınan vergilerle ödenecek prim adaletsizliğe yol açmasın. Dolayısıyla muhafazakâr düşüncenin adalet anlayışı üzerinden devlet eleştirisi çok kabul gören değil aksine eleştirilen bir anlayıştır.

3.3. Muhafazakâr Düşünce Dergisinin Türkiye’deki Muhafazakârlık Tartışmalarına Etkisi

Bölümün bu kısmında öncelikli olarak Türkiye’de ki muhafazakârlık tartışmalarına birkaç gazete örnekleme ile beraber değerlendirilecektir. Daha sonra ise, muhafazakâr düşünce dergisi ekseninde Türkiye’de ki muhafazakârlık tartışmalarına yer verilecektir. Hem dergi dışı hem dergide yer alan tartışmalara yer vermek çalışma açısından aynı zamanda muhafazakârlık açısından önemli olduğu söylenebilir. İki açıdan tartışmaların ne boyutta olduğunu görmek faydalı olacağı düşüncesiyle ve amacıyla bu bölüme yer verilmiştir.

Muhafazakâr Düşünce dergisinde yer alan muhafazakârlık tartışmalarına ve bunun Türkiye’de ki muhafazakârlık düşüncesine etkisine geçmeden önce Türkiye’deki muhafazakârlık tartışmalarına değinmek gerekmektedir. Öncelikli olarak ilk bölümde de belirtildiği üzere muhafazakârlık kavramsal olarak değerlendirilmesi ve anlaşılması zor bir kavramdır. Dolayısıyla Türkiye’de de özellikle Cumhuriyet ile birlikte yer alan bu kavram üzerinde tartışmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Batılılaşma çabaları ve özellikle Kemalizm ile birlikte muhafazakârlık, hem toplumsal alanda hem de siyasal alanda sıklıkla kullanılan bir kavram olmuştur. Özellikle 1930’lu yıllardan itibaren anlaşılmaya ve değerlendirilmeye çalışılan kavramın DP ile birlikte partilerin halk ile buluşmasında kullanılan bir araç olduğu görülmektedir. Nitekim partiler bunun sonuçlarını almıştır. DP’den itibaren AP, ANAP, Milli Görüş Partileri ve son olarak da Ak Parti Türkiye’de iktidarda muhafazakârlık söylemleriyle yer alan partiler olmuştur. Yaklaşık 70 senenin çoğunu muhafazakâr partiler ya da kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan partiler iktidarda geçirmişlerdir. Bu sürece rağmen hala kavramın toplum üzerinde net bir şekilde anlaşılmadığı görülmektedir. Çalışmanın başında da belirtildiği gibi sadece gericilik, tutuculuk ya da aşırı dincilik olarak

algılanan Muhafazakârlık tam olarak bilinmemekte ve dolayısıyla hem siyasal alanda hem toplumsal alanda söylem olarak kalmaktadır.

Örneğin 2007 yılında Milliyet gazetesinde yer alan bir çalışmaya göre Türkiye'nin yapısının muhafazakâr ağırlık olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada yer alan çeşitli sorulara verilen cevaplara göre toplumun din ağırlıklı bir muhafazakârlık yapısının mı yoksa gelenek ağırlıklı bir muhafazakârlık yapısının olduğu sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucuna göre Türk toplum yapısının din ağırlıklı bir yapıda olduğu ortaya konmuştur (Erdem, 2007: 22). Ancak çalışmada da belirtildiği gibi muhafazakârlık bir düşünce yapısı olarak tek bir eksene indirgenebilecek bir yapıda değildir. Dolayısıyla yapılan çalışmanın doğruluk payı olmasının yanı sıra eksik olduğu söylenebilir. Nitekim öncelikli olarak topluma muhafazakârlık kavramının ve düşüncesinin açıklanması gerekmektedir. Yılmaz'ın da vurguladığı gibi Muhafazakârlık Türkiye'de çok konuşulan ancak kişiler ve partiler ile özleştirilen bir düşünce olmuştur (Yılmaz, 2006a: 23). Konuyla ilgili diğer bir çalışma ise yine Milliyet gazetesinde yayınlanmıştır. Muhafazakâr düşüncenin kökeni ile ilgili bir araştırma yürüttüğünü ve sonucunda “Devlet” ’e ulaşacağını düşünen Yılmaz çalışma sonuçlarında Muhafazakârlığının kökeninde “Aile” olduğu sonucuna ulaştıklarına şu şekilde belirtmiştir;

“Türkiye’deki muhafazakârlığın orta yerinde devleti ve onu sarmalayan bir ideoloji olarak da seküler ya da dinsel yeni bir milliyetçilikleri bulacağımızı sanıyorduk. Oysa derine indikçe, görüntülerin ötesinde geçtikçe, ailenin, din ve devlet ve millet gibi rakip kurumlara fark atarak korunması en çok istenen, gelenekleri doğuran ve geleneklerin uygulandığı ana kurum olarak belirdiğine şahit olduk” (2006b: 20).

İki çalışmada açık bir şekilde görüldüğü üzere Türkiye’de muhafazakâr düşünce indirgemeci yaklaşım ile tartışılmaktadır. Yani çalışmalar ya partilerin hangisini daha muhafazakâr olduğundan ya da toplumun muhafazakârlık unsurlarından hangisine daha fazla ön plana koyduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla parçalanmış bir şekilde incelenen muhafazakârlık anlaşılması zor bir kavram iken daha da zor hale getirilmektedir.

Dergiye dönecek olursak, Muhafazakâr düşünce dergisi bölümün başında da belirtildiği üzere muhafazakâr düşüncenin daha iyi anlaşılması amacıyla yola çıkmış akademik bir dergidir. Temel gayesi Türkiye de yeterince ve gerektiği gibi anlaşılmayan

muhafazakârlığının anlaşılması için yayınlar yapmaktır. Karmaşık ve üzerinde durulması gereken bir konu olan muhafazakârlık dergi sayesinde biraz olsun anlaşılmaya başlanmış ve irdelenmeye çalışılmıştır. Muhafazakâr düşünce dergisi yayın hayatına başlamasıyla birlikte birçok aydın ve akademisyen dergiye çalışma vermek amacıyla bu alana yönelmiş, muhafazakâr düşünce bu sayede derinden irdelenmiştir.

Dergi adından da anlaşılacağı üzere birçok sayısını muhafazakârlık, muhafazakârlığın temel unsurları ve Türk muhafazakârlığı üzerine çıkarmıştır. Muhafazakârlığın unsurları olan ve bu bölümden önce dergiden yola çıkarak değerlendirilen konulara özel sayı çıkaran dergi özel muhafazakârlık sayısı ve sadece muhafazakâr düşüncüyü etkileyen düşünürler üzerine özel olarak çıkardığı üç sayısı bulunmaktadır. Bunların yanında diğer sayıları farklı konuları işlese bile hepsinde hemen hemen muhafazakârlık üzerine çalışmalar yer almıştır. Bu bölümde bu sayılardan yola çıkarak Türk muhafazakârlığını ve derginin Türk muhafazakârlığı üzerindeki tartışmalara etkisi incelenecektir.

Batıda muhafazakârlığın nasıl ortaya çıktığı ilk bölümde detaylı olarak incelenmiştir. Fransız devrimi ve aydınlanma ile başlayan modernleşme hareketlerine karşılık gelişen karşı-devrimci bir düşünce anlayışıdır. Türkiye’de de Osmanlı modernleşmesi ve peşinden gelen cumhuriyet rejimine tepki olarak gelişmiştir. Güngörmez dergide Batı ve Türk muhafazakârlığını karşılaştırmış ve şu şekilde yorumlamıştır;

“Batı’da muhafazakârlık nasıl modernliği dışlamıyorsa, modernleşme ile birlikte geleneğin kaybına karşı bir tepkiyle ortaya çıkmışsa ve modernleşme karşısında geçmişi koruma altına almak isteyen modern bir ideolojiyse, bizde de öyledir. Hatta daha öte Batılı muhafazakârlarla Türk muhafazakârlarının düşüncelerini mukayese ettiğimizde bizdeki muhafazakârların modern devlet aygıtına, teknolojiye ve bilime yaklaşım tarzlarından ötürü Batılı muadillerinden çok daha modern olduğu ileri sürülebilir” (2014: 6-7)

Türk muhafazakârlığı ve Kemalist-solcu yaklaşım üzerine de bir değerlendirme yapan Güngörmez;

“Türkiye’de Kemalist yahut sol kesim bilime ne kadar iman etmişse, muhafazakâr kesimde o kadar iman etmiştir. Sol ne kadar pozitivistse İslamcılar da o kadar pozitivisttir. Sol kesim ne kadar teknoloji ve kalkınma yanlıysa muhafazakâr kesimde o kadar bunların tarafındadır. Çünkü modern bilim, teknoloji ve kalkınma savunusunun altında yatan pozitivism Türkiye’nin kurtuluş projesidir. O, Türk devletini kurtarma projesidir. Türkiye’de önce pozitivist sonra Kemalist, sosyalist İslamcı vb. olunur. Türkiye’de devleti ele geçirme arzusu duymayan bir

sol olmadığı gibi, Batılı anlamda modern devletle hesaplaşan reaksiyoner tabir edilebilecek bir kesimin de olmayışı bunun en önemli ispatıdır. Gerçekten de Batı’da reaksiyoner, kral yanlısı olarak monarşiye güzelleme yapar ve tepkisel olarak Eski Rejimin geri gelmesini isterken Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra ciddi bir şekilde modern devletle hesaplaşmış ve saltanatı geri getirmek isteyen bir kesimle karşılaşmayız’’ (2014:7-8).

Çalışmanın ikinci bölümünde değinildiği gibi, Güngörmez’in de vurguladığı üzere her ne kadar devrime karşıtlık ve muhafazakâr anlayış bu dönem içerisinde olsa da modern devleti sorgulayan, onu yıkıp yerine getirmek isteyen bir anlayış var olmamıştır. Bu dönemde iki kesimden de yani modernleşme yanlısı da muhafazakâr olarak da birçok aydın yetişmiştir. Modernleşme yanlısı aydınlar için halk cahildir, yobazdır eğitilmesi gerekir. Aydınlatılmaya ihtiyacı olan halkın da batıya yüzünü dönmesi gerektiğini savunurlar (Güngörmez, 2014: 12)

Fakat Yahya Kemal gibi muhafazakâr aydınlar ise modernleşmeye evet demekle beraber kendi öz kimliklerinin korunarak modernleşmesi gerektiği savunmaktadırlar. Türkiye’deki muhafazakâr aydınlar bu özelliği ile yani modernleşme ve Batılılaşmanın milli bir şahsiyette gerçekleşmesi düşüncesiyle batılı muadillerinden ayrılmaktadırlar. Böyle düşünmelerinde en temel sebep sıklıkla belirtildiği gibi Batı medeniyeti aydınlanma ve modernleşme ile birlikte sefalet, savaş ve şiddetle yüz yüze kalmıştır. Dolayısıyla muhafazakâr aydınlar olayın bu yüzünün de dikkate alınması gerektiğini savunurlar (Güngörmez, 2014: 13-14). Cumhuriyet döneminde iki farklı aydın yapısının olduğu açık şekilde görülmektedir. Modern aydınlar belirtildiği gibi yenilikçi ve modern devlet anlayışını savunurken, muhafazakâr aydınlarda yine modern devleti savunurken savunma yolunu Batı olarak değil kendi öz benliğine dayalı olarak bir yapının kurulmasından yana tercih etmektedir. Yani Batıdaki muhafazakârlardan farklı olarak cumhuriyet dönemi muhafazakâr aydınları tamamen devrimlere, Kemalist rejime karşı olamamıştır. Yeniden Osmanlı imparatorluğunun gelmesini istememişlerdir Dolayısıyla dönemin hâkim ideolojisinden bağımsız hareket edememişler ve etkilenmişlerdir. Savundukları en önemli nokta devletin kendi kişisel yapısını kaybetmeden, yani devlete batı vücudunda değil kendi öz vücudunda tekrar can verilmesidir.

Cumhuriyetin hâkim ideolojisi olan Kemalist ideolojinin etkisinden kurtulamayan muhafazakârlar çok partili hayata kadar iktidara ve hâkim ideolojiye yoğun eleştiriler getirememişlerdir. Nebati’nin belirttiği gibi çok partili hayatla birlikte muhafazakârlığın

siyasal alanı belirleyen bir düşünce olduğu görülmektedir (2014: 221). Fakat bu dönem incelendiğinde de Cumhuriyetin kurulduğundan beri süre gelen modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin devam ettiği görülmektedir. Modernleşme hareketleri ile birlikte toplum ve siyasal alan üzerinde yerleştirilmeye çalışılan inkılaplar, devrimler etkisini devam ettirmektedir. Yani sonuç olarak bu dönem içerisinde de muhafazakârlık Kemalist ideolojiye karşı biraz olsun güç kazanmış olmasına rağmen onu eleştirebilecek konuma henüz gelememiştir. Nitekim muhafazakârlık bu dönemde de ilerlemesine rağmen, güç kazanmasına rağmen istenilen noktada olamamıştır.

1970’li yıllar ile birlikte liberalizm akımının muhafazakârlığın temel değerleri olan din, aile gelenek gibi kurumları önemser hale gelmesi, muhafazakârlık ise liberalizmin sınırlı devlet ve piyasa vurgusu ile kendisinin sosyal ve siyasal düzene yaptığı vurgu ile birleşerek yeni bir düşünce yapısı geliştirilmiştir. Yeni sağ adıyla anılan bu düşünce yapısı yeni bir muhafazakârlık olan liberal muhafazakâr çizgiyi oluşturmuştur (Nebati, 2014: 223). Türkiye’de bu gelişmeye kayıtsız kalamamış ve Özal ile birlikte bu düşünce yapısını benimsemiştir ki Özal ile birlikte muhafazakârlık ülke içerisinde Kemalist ideolojinin etkisinden sıyrılarak ilk defa kendini göstermeye başlamıştır denilebilir.

Milli ve manevi değerleri önemseyen, parti programlarında yer veren Özal ikinci bölümde de belirtildiği gibi ülkedeki birlik ve beraberliği sağlamak adına var olan dört kesimi birleştirici bir rol oynamıştır. İslami ve dini değerlere önem vermekle beraber, kadrolarında milliyetçilerden muhafazakârlara, muhafazakârlardan solculara kadar her kesime yer vererek birçok kesimi bir araya getirerek toplumsal dengeyi sağlamaya çalışmıştır (Nebati, 2014: 225). Kendisine ve yönetimine farklı bir muhafazakâr çizgi belirleyen Özal’ın bu anlayışının başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim ANAP ve Özal muhafazakârlığın ülke içerisindeki seyrini DP ile başlayan süreçte ile birlikte belirli bir noktaya getirmiştir. Özal ve ANAP iktidarını 2000’li yıllara kadar sürdüremese de politik alandaki düşünceleri ile Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Muhafazakârlık açısından da önemli işler yapmalarına rağmen Nebati’nin de belirttiği gibi muhafazakârlığın ontolojik değer yargıları ile örtüşen üzerinde düşünülmüş bağımsız bir entelektüel politik alan açabilmesi 2000’li yılları bulmuştur (2014: 226).

İkinci bölümün son kısmında ele alındığı gibi Türk siyasal hayatının ve Türkiye içerisinde muhafazakâr siyasetin, muhafazakâr düşüncenin ya da anlayışın seyrini

değiştiren parti Ak Parti olmuştur. Çok hızlı bir şekilde giriş yaptığı siyaset arasında yeni ve farklı söylemler üreterek hem yenilikçi olduğunu vurgulayarak hem de muhafazakârlığa yeni bir anlayış kazandırarak muhafazakâr demokrat söylemiyle toplumun karşısına çıkmış ve günümüzde de iktidarda kalabilmiştir. Nebati Ak Parti'yi “ Ak Parti'nin muhafazakâr demokrat siyasi kimliği zorunluluk olsa da cumhuriyet tarihinde muhafazakârlığın ürettiği değerlerle en doğrusal ilişkiyi kurmuş siyasi hareket” olarak tanımlamaktadır (2014: 226). Barış ise Ak Parti ve muhafazakârlık arasındaki ilişkiyi “ Muhafazakârlık, Ak Parti'nin yeni siyaset felsefesinin anlaşılır kılınmasında bir ifade aracı olarak düşünüldüğü gibi politik eylemlerinde yani hizmet üretme faaliyetlerinde de bir somutlaştırma aracı olarak ortaya çıkmaktadır” şeklinde ortaya koymaktadır (2014: 249). Düşünürlerin de belirttiği gibi Ak Parti yeni söylemleriyle beraber cumhuriyet tarihinden beri muhafazakârlık düşüncesini en net şekilde siyasal alana ve söylemlerine yansıtan parti olmuştur. Muhafazakârlığın temel olguları olan aile yapısından dine, dinden topluma, toplumdaki geleneğe kadar bütün değerlere önem veren Ak Parti bunun yanına demokrat kimliğini de ekleyerek yenilikçi olduğunu da göstermiş ve toplumun bütün kesimlerini kendi ekseninde toplamayı amaçlamıştır. Nitekim 15 yıldır var olan söylemleriyle siyasal iktidarın bütün alanlarını elinde bulundurmayı başarmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye’de muhafazakâr düşünce farklı serüvenlerden geçerek bu noktaya gelmiştir. Muhafazakâr düşünce dergisinden yola çıkarak tekrar ele alınan bu serüvende Türk muhafazakârlığının konumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu noktada sorulması gereken soru derginin Türkiye’deki muhafazakârlık tartışmalarına katkısının ne olduğudur.

Türk muhafazakârlığının tarihsel seyrinde de görüleceği üzere muhafazakârlık üzerine belirli noktalarda tartışmalar yaşanmaktadır. Bunlardan bir tanesi toplum tarafından da algılandığı üzere muhafazakârlığın “gerici ve aşırı dindarlık” olarak algılanması vardır. Toplum üzerinde bir değerlendirme yapılacak olsa ve muhafazakârlık nedir sorusu sorulsa en çok çıkacak cevaplar gericilik, dindarlık ya da tutuculuktur. Dolayısıyla muhafazakârlık üzerinde Türk toplum ve akademik alanında büyük bir anlam kargaşası ve buna bağlı olarak söylem uzun yıllar söylem muhafazakârlığı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle muhafazakâr düşünce dergisi kurucuları bunun farkına varmış ve

sürekli yayınla özellikle akademik alanda sadece batı kaynaklarının var olduğu muhafazakârlık alanında adeta yeni bir külliyat oluşturmuştur.

Bilindiği ve çalışmada değinildiği üzere muhafazakârlık muhafaza etmenin yanında belli başlı temel unsurları ya da kurumları da savunan bir düşünce yapısıdır. Din, gelenek, aile, toplum, değişim, adalet ve devlet gibi önemli unsurları bulunmaktadır. Türk siyasal alanında Osmanlı'nın son dönemi ile başlayan batılılaşma hareketleri ile birlikte başlayan serüven cumhuriyetin devrimleri ile devam etmiştir. Dolayısıyla cumhuriyetten beri yerleşmiş olan bu düşünce yapısı belirtilen unsurlara adeta bir cephe oluşmasına sebebiyet vermiş, bu sebeple de bu unsurlar tam anlamıyla düşünce yapısında oturtulamamıştır. Hatta muhafazakârlık açısından değerlendirilememiştir. Çünkü belirtildiği gibi tam anlamıyla muhafazakâr düşüncenin ülke içerisinde kendisine bir zemin bulması 2000'li yılları bulmuştur. Dolayısıyla hem akademik alanda hem toplumsal alanda kendisine bir zemin bulamayan muhafazakârlığın anlaşılması, tartışılması, bir düşünce yapısı olarak benimsenmesi zorlaşmıştır. Buradan hareketle yola çıkan Muhafazakâr Düşünce Dergisi hem akademik anlamda muhafazakârlık alanında bir çalışma alanı yaratmak, hem bu alanda Türkçe bir literatür oluşturmak hem de toplum hafızasındaki konuyla ilgili yanlışları gidermek amacıyla yukarıdaki unsurlarla beraber muhafazakârlık ile ilgili birçok konuyu ele alarak Türk muhafazakârlık tartışmalarına ve Türk muhafazakârlığına katkı sağlamaktadır.

Anlaşılması zor bir kavram olan muhafazakârlık Türkiye' de karmaşık bir kavram olmuştur. Özellikle Cumhuriyet devrimiyle ortaya çıkmış olan kutuplaşma kavramın daha da zor anlaşılmasına neden olmuştur. Özellikle Kemalist ideoloji olarak bilinen cumhuriyet döneminin hakim ideolojisi ile birlikte ideolojiyi benimseyenler ve benimsemeyenler olarak bir kutuplaşma yaratılmıştır. Benimseyenler modern bir devleti ve batılı bir toplum yapısının oluşturulmasını savunurken, benimsemeyenler buna çok karşı gelememiş, bastırılmıştır. Nitekim bastırılan muhafazakâr kesim sonraki dönemlerde ortaya çıkmaya başlamışsa da muhafazakârlık üzerine bu alanda bir boşluk oluşmuştur. Bu dönem içerisinde birçok muhafazakâr aydın ve düşünür var olsa da günümüze kadar bu kişilerin anlaşılması zor olmuştur. Yine bu noktada bu kişilerin üzerine de bir çalışma yapan muhafazakâr düşünce dergisi Türk muhafazakârlığı üzerinde etkili olan düşünürleri derginin sayılarında anlatarak yine toplumun ve bu konu

üzerine çalışanların muhafazakâr düşünürlerin fikir anlayışlarını öğrenmelerini sağlamıştır.

Sonuç olarak bir boşluk içerisinde olan hem kavramsal ve teorik olarak hem de pratik alanda da kendisine bir zemin bulamamış muhafazakâr düşünce, dergi ile birlikte Türkiye’de bir dönüşüm sağlamıştır. Muhafazakâr düşünce dergisinden önce çok fazla çalışılmayan ve bu konuda Türkçe kaynak bulamayan akademisyenler dergi ile birlikte dağınık olan muhafazakârlık külliyyatını bir araya getirerek adeta alan ile ilgili bir kütüphane oluşturmuşlardır. Derginin diğer bir katkısı da düşünleri bu alana yönlendirmek ve çekmek olmuştur. Bu sayede hem muhafazakârlık hem de Türk muhafazakârlığı anlaşılır, bilinir, okunur ve üzerinde düşünülen bir alan olmuştur. Teorik olarak dergi ile dolan boşluk siyasal alanda da söylem muhafazakârlığından çıkarak Ak Parti ile birlikte pratik alanda topluma indirilmiştir.

SONUÇ

Muhafazakârlık kavramı ve düşüncesi Fransız devrimi ve Aydınlanma ile ortaya çıkmış karşı-devrimci bir düşünce yapısıdır. Türkiye’de Osmanlının son dönemleriyle birlikte başlayan modernleşme hareketleri ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan muhafazakâr düşünce Cumhuriyet ile birlikte yerleştiği söylenebilir. Cumhuriyetin kurulması ve Cumhuriyet’i kuran kadroların hâkim ideolojisi olan Kemalizm, devrimcilik ve modernleşmecî yapısı düşünce yapısı için Fransa’daki gibi bir zemin hazırlamasına rağmen baskın bir ideolojinin olması, cumhuriyetin yeni kurulması ve kuranların değişim idealleri muhafazakâr düşüncenin yerleşememesine, dile getirilememesine neden olmuştur. Ancak 1930’lar itibariyle net bir şekilde ortaya çıkan muhafazakâr düşünce birçok muhafazakâr aydın tarafından dile getirilmeye çalışılmış, dergilerde bu düşüncelere yer verilmiştir. Ancak bu dönem de de muhafazakâr düşüncüyü savunanlar dönemin ideolojisinin etkisinden ve baskısından kurtulamamıştır.

Dönem itibariyle yöneticiler ve kurucu kadrolar tarafından modernleşme anlayışı benimsenmiş, devrim ve değişim düşüncesiyle geçmiş ile bağ kopartılmak istenmiştir. Atatürk’ün birçok eserinde vurguladığı gibi muasır medeniyetler seviyesine ulaşılması dönemin tek amacı olmuştur. Harf inkılabı, Halifeliğin kaldırılması, kılık-kıyafet devrimi gibi birçok modernleşme hareketi ile geçmiş, tarih, gelenek, din gibi muhafazakâr düşüncenin temeli olan birçok unsur yok sayılmıştır. Denenmiş ve tecrübe edilmiş olanın yerine yenilik, batıcılık, modernleşme ile denenmemiş ve hiç tecrübe edilmemiş olan devrimler ile sıfırdan bir toplum inşası amaçlanmıştır. Bu değişim de tepeden inme, toplumu hiçbir şekilde değişimin içerisine katmadan yönetici elitler tarafından yapılmıştır. Bu ortamda dönem içerisinde muhafazakâr düşüncüyü savunmak ya da Fransa da olduğu gibi yapılan değişim ve devrim hareketlerini eleştirmek hiç kolay olmamıştır. Eleştirilse ve muhafazakârlık savunulsa dahi bir noktada dönemin ideolojisinin etkisinden çıkamamışlardır. Dönemin birçok yazarı, aydını Kemalist ideolojinin tamamen karşısında yer alamamış aksine topluma ideolojinin temelleri ve gerekçelerini anlatmada birer araç oldukları söylenebilir. Dolayısıyla özellikle 1930’lu yıllara kadar tam anlamıyla muhafazakâr düşünceden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. 1930’lar itibariyle kurulan Cumhuriyetin artık temellerinin yerleşmeye başlaması, hâkim ideolojinin toplum üzerinde olan baskısı azalmasıyla beraber düşünce muhafazakâr düşünce savunucuların daha rahat bir ortama kavuştuğu

söylenebilir. Nitekim bu dönemde birçok aydın çeşitli dergilerde yazmaya ve düşüncelerini dile getirmeye başlamıştır. Ancak siyasal anlamda demokratikleşme hareketleri olmasına rağmen tek parti iktidarının hâkim olması bu alana muhafazakâr düşüncenin girmesine engel olmuştur.

1940'lar itibariyle 2. Dünya savaşının patlak vermesi ve dünyanın değişen bir yapıda olması Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Demokratikleşmek isteyen ve dış baskı tarafından da buna zorlanan tek parti iktidarı bunu ancak 1945 yılında kendi içerisinde çıkan muhalefet yoluyla gerçekleştirmiştir. Kurulacak yeni partinin yöneticilerinin CHP'den ayrılacak olması halk üzerinde iki parti arasında bir fark olmayacağı düşüncesine neden olsa da bunun yansıması böyle olmamıştır. Nitekim kurulan DP halk tarafından büyük destek görmüş, halk adeta kendini CHP'den kurtardı yorumları yapılmıştır. DP, CHP'nin içerisinde çıkmasına rağmen topluma, değerlerine, dine, geleneklere ve aile yapısına yönelik yürüttüğü çalışmalar ve söylemlerle muhafazakâr bir parti olduğu söylenebilir. Bunlardan en bilineni CHP tarafından Türkçe okutulan Ezanın yeniden İslam dinin en önemli sembolü olarak görülerek Arapça okutulmasını sağlamıştır. Dolayısıyla DP'nin muhafazakârlık anlayışında ileriye giderek Türkiye'de iktidarı elde etmiş, kendini muhafazakâr olarak gören ve bu doğrultuda çalışan ilk parti olduğu söylenebilir. Hatta DP muhafazakârlık anlayışı ile halktan çok fazla destek görmesi kendisinden sonra kurulacak birçok parti için bir referans kaynağı olmuştur.

1960'lar itibariyle değişen dünya ve süreç ile birlikte muhafazakâr sağ partiler iktidarları elinde bulundurmaya başlamıştır. Türkiye'de birçok parti kurulmuş 1980'lere kadar siyasal istikrar olmasa da DP'nin devamı niteliğinde olan AP, milliyetçi düşüncenin hâkim olduğu MHP ve milli görüş hareketinin savunucularının yer aldığı MSP dönemin önemli muhafazakâr söylemleri olan partiler olmuştur. Özellikle MSP, gelenek, toplum, aile, tarih ve din anlayışı ile muhafazakâr düşünceye en yakın parti olmuştur. 1980 ve 90'lar Özal'ın liberal politikaları ve savunduğu bir takım muhafazakâr düşünceler ile geçmiştir. 90'lı yılların sonuna doğru din temelli, İslami düşünce temelli siyasal düşünce iktidarda söz sahibi olmuştur. Ancak halen etkisi sürdüren Cumhuriyetin hâkim ideolojisi bunu engellemek için birçok çalışmalar yürütmüş ve sonunda 28 Şubat süreci yaşanmıştır. Bu süreç ile birlikte muhafazakâr düşünceye müdahalede bulunulmuştur. 28 Şubat post-modern darbesinin temelinde siyasal iktidarın kendisi değil, savunduğu muhafazakâr düşünce yapısı olduğu

söylenbilir. Bu süreç sonunda milli görüş hareketi içerisinde ayrılan ve onlardan farklı olduklarını belirtenlerin kurduğu Ak Parti Türk muhafazakârlık tarihine yeni bir ivme kazandırmıştır. 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamıştır. Muhafazakârlık düşüncesinin daha iyi anlaşılması ve kavramsal olarak çözümlenmesi adına birçok çalışma yürüten Ak Parti yöneticileri, düzenledikleri “*Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*” ile hem kendilerini hem de muhafazakârlık düşüncesini topluma aktarmaya çalışmışlardır.

Tarihsel süreç olarak uzun yıllardır hem siyaset alanında hem de toplumsal alanda olan muhafazakârlık kavramı henüz net bir şekilde anlaşılamamıştır. Üzerinde yeterince araştırılmamıştır. Bunun farkına varan entelektüeller kavramın bir düşünce olarak daha iyi anlaşılması adına Muhafazakâr Düşünce Dergisini 2004 yılında yayın hayatına kazandırmıştır. Dergi muhafazakârlığı birçok yönüyle ve unsurlarıyla birlikte ele alarak anlaşılması yolunda halen çalışmaktadır. Aynı zamanda dergiden önce Türkçe olarak çok fazla bir kaynak yokken dergi Muhafazakâr düşünce alanında adeta bir literatür oluşmasını sağlamıştır. Konuyla ilgili çalışmak isteyenlerin rahatlıkla ulaşabileceği bir kaynak olması açısından dergi Türk muhafazakârlığı açısından büyük önem arz etmektedir. Son olarak ise yine muhafazakâr düşünce açısından temel unsurlar olarak yer alan aile, toplum, din, devlet, adalet, değişim gibi unsurlara sayılarında tek tek yer veren dergi muhafazakâr düşüncenin tek bir çatı altında incelenebilmesi ve bütünsel olarak değerlendirilebilmesi açısından önemli bir işe imza atmıştır.

Bütün bu süreçlere ve üzerinden yapılan çalışmalara rağmen halen muhafazakârlık düşüncesinin Türkiye’de özellikle toplumsal alan içerisinde yeterince anlaşılamadığı açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle yürütülen çalışmalar göstermektedir ki toplum henüz muhafazakâr düşünce özelinde yeterince bilgiye sahip değildir. Siyasal süreç olarak da muhafazakârlık uzun yıllar gündem de olmasına rağmen halen anlaşılamaması büyük eksiklik olarak görülebilir. Bunun en büyük nedeni olarak ise siyasi partiler bu döneme kadar kendilerini muhafazakâr olarak tanımlasalar ve bu yönde politika yürüttüklerini söyleseler dahi bu söylem olarak kalmıştır. Partilerin politikalarına yansımış olabilir. Ancak düşüncenin anlaşılması yolunda çalışmalar siyasi partiler tarafından sadece 2000’li yıllardan sonra yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar da sadece entelektüeller tarafından anlaşılabilecek tarzda değil toplumun anlayabileceği tarzda olmalıdır. Özellikle siyasal bir parti “ben muhafazakârim” dediğinde toplumun ve

seçmenin bundan ne anlayacağı çok önemlidir. Çünkü kavram özellikle Türkiye’de gericilik, aşırı dincilik gibi ifadelerle olumsuz anlamlar yüklenmiş ve bu anlamı değiştirilmek adına pek bir şey yapılmamıştır. Halen bir kesim tarafından bu şekilde anlaşılan kavramın ve düşüncenin bu olumsuz anlamdan sıyrılması gerekmektedir.

Tarihsel süreç ile birlikte Osmanlı’nın son döneminde ortaya çıkmaya başlayan ve özellikle DP ile birlikte Türkiye’de kendisinden söz ettirmeye başlayan muhafazakâr düşüncenin Ak Parti iktidarı ile birlikte farklı bir boyut kazandığı görülmektedir. Nitekim Muhafazakâr Düşünce Dergisi’ de bu dönemde (2004) yayın hayatına girmiştir. Muhafazakârlık kavramının ve muhafazakârlık düşüncesinin daha çok konuşulmaya başlandığı bir dönemde hem muhafazakâr düşüncenin daha iyi anlaşılması hem de kavramsal olarak daha iyi tanımlanabilmesi, anlaşılabilmesi adına Muhafazakâr Düşünce Dergisi yayın hayatına girmiş ve halen bu amaç ile devam etmektedir. Nitekim çalışmanın üçüncü bölümün’ de de görüleceği üzere muhafazakârlığı sadece kavramsal olarak değil, birçok unsuruyla beraber değerlendiren dergi, muhafazakârlığın bir düşünce olarak daha iyi kavranabilmesi adına çalışmaktadır. Dergi aynı zamanda muhafazakarlık konusu üzerine adeta bir kaynak deryası oluşturmakta ve entelektüellerin çalışmalarını bir araya getirerek bir literatür oluşturmaktadır. Bununla birlikte belirtildiği gibi muhafazakârlığın “Aile, Devlet, Birey ve Toplum, Değişim, Din ve Adalet, Tarih ve Gelenek” gibi unsurlarına hem muhafazakâr açıdan hem de farklı açılardan yer vererek muhafazakâr düşüncenin net olarak anlaşılabilmesi için çaba sarf etmektedir. Dergi sadece bu konularla yetinmeyip aynı zamanda Kadın, Eğitim, Mülkiyet, Sivil Toplum, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Modernleşme gibi birçok konuya farklı açılardan bakarak hem sosyoloji alanına hem de siyaset bilimi alanına önemli katkılar vermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AHMAD, Feroz (1995) Modern Türkiye'nin Oluşumu. Çev. Yavuz Aloğan, Sarmal Yayınevi, İstanbul
- AKDOĞAN, Yalçın (2004). Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi. Alfa Yayınları, İstanbul
- ALKAN, Mehmet Ö. (2009). Giriş, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşüce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 1. Cilt 8. Baskı, s.17-21, İletişim Yayınları, İstanbul
- ALPKAYA, Faruk (2006). Kazım Karabekir, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı. s.44-49, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYVAZOĞLU, Beşir (2006). Türk Muhafazakarlığının Kültürel Kuruluşu, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı. s.509-532, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYDIN, Suavi (2009). İki İttihat-Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşüce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* içinde Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 1. Cilt 8. Baskı. s.117-128, İletişim Yayınları, İstanbul
- BAYRAMOĞLU, Ali (2004). Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu. Ak Parti Yayıncılık, Ankara
- BENETON, Philippe (1991). Muhafazakârlık, Çev. Cüneyt Akalın. 1. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul
- BELGE, Murat (2006). Muhafazakârlık Üzerine, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı. s.92-100, İletişim Yayınları, İstanbul
- BORA, Tanıl (1995). Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık. 1. Baskı. Birikim Yayınları, İstanbul
- BORA, Tanıl (2005). Adnan Menderes, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm* içinde Edt Tanıl Bora, Murat Gültekingil 7. Cilt, s.482-507 İletişim Yayınları, İstanbul

- BURKE, Edmund (2016). Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler. Edt. Bekir Berat Özipek Kadim Yayınları, İstanbul
- ÇAHA, Ömer (2001). Dört Akım Siyaset. Zaman Kitap Yayıncılık, İstanbul
- ÇAVDAR, Tevfik (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. İmge Yayınevi, Ankara
- ÇETİN, Halis (2011). Çağdaş Siyasi Akımlar. 2. Baskı. Orion Yayınları, Ankara
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2009). Kalemîye'den Mülkiye'ye Tanzimat Zihniyeti, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşüce Mirası Tanzimat ve Meşrutîyet'in Birikimi* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 1. Cilt 8. Baskı. s.54-71, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÇELİK, Ömer (2004). *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu* içinde s.269-273. Ak Parti Yayıncılık, Ankara
- DURAL, A. Baran (2005). Başkaldırı ve Uyum Türk Muhafazakarlığı ve Nurettin Topçu. Birharf Yayınları, İstanbul
- DURSUN, Davut (1995). Laiklik, Siyaset ve Değişim. İnsan Yayınları, İstanbul
- DURSUN, Davut (2004). Muhafazakârlık ve Türk Muhafazakârlığının Sorun Alanları. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu* içinde, s.177-198. Ak Parti Yayıncılık, Ankara
- DURSUN, Davut (2012). Siyaset Bilimi. 6. Baskı Beta Yayınları, İstanbul
- ERDOĞAN, Recep Tayyip (2004). Önsöz, *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu* içinde, s.7-17, Ak Parti Yayıncılık, Ankara
- ERKAL, Mustafa E. (1989). Muhafazakârlık Nedir? Ne Değildir? Aydınlar Ocağı, İstanbul.
- GOYARD-FABRE, S (2003). Aydınlanma, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* içinde Çev E. Ergun, s.126-138, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖKMEN, Özgür (2006). Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde Muhafazakâr Yönelimler, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı, s.132-153, İletişim Yayınları, İstanbul
- HAYRETTİN, Tahir (2004). Türk İnkılabı Kürsüleşiyor, *Kadro Seçmeler* içinde Haz. Gökçe Fırat, s.538-540, İleri Yayınları, İstanbul
- HEYWOOD, Andrew (2014). Siyasi İdeolojiler. 8. Baskı. Adres Yayınları, Ankara
- İREM, Nazım (2006). Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde.

- Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı, s.105-117 İletişim Yayınları, İstanbul
- KOÇAK, Cemil (1989). Siyasi Tarih, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde. Yay. Yön. Sina Akşın, s.85-173 Cem Yayınevi, İstanbul
- KOÇAK, Cemil (2009). Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 1. Cilt 8. Baskı, s.72-82, İletişim Yayınları, İstanbul
- KUNT, Metin (1988). Siyasi Tarih, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908* içinde. Yay. Yön. Sina Akşın, s.10-69, Cem Yayınevi, İstanbul
- KÜÇÜKÖMER, İdris (2001). Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- MAHÇUPYAN, Etyen (2004). Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu içinde s.255-259, Ak Parti Yayıncılık, Ankara
- NİSBET, Robert (2014). Muhafazakârlık Düş ve Gerçek. Kadim Yayınları, Ankara
- MOLLAER, Fırat (2014). Muhafazakârlığın İki Yüzü. 2. Baskı. Dergah Yayınları, İstanbul
- SAMUK, Fevzi (1989). Muhafazakârlık Nedir? Ne Değildir? Aydınlar Ocağı, İstanbul
- ÖZDEMİR, Hikmet (1989). Siyasi Tarih, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde. Yay. Yön. Sina Akşın, s.191-261, Cem Yayınevi, İstanbul
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2005). Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset. 2. Baskı. Kadim Yayınları, Ankara
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2006). Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı, s.66-84, İletişim Yayınları, İstanbul
- TANPINAR, Ahmet H. (2004). Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları, *Kadro Seçmeler* içinde, Haz. Gökçe Fırat, s.489-498, İleri Yayınları, İstanbul
- ÜNÜVAR, Kerem (2009). İttihatçılıktan Kemalizme İhya’dan İnşa’ya, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* içinde Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 1. Cilt 8. Baskı, s.129-142, İletişim Yayınları, İstanbul
- VURAL, Mehmet (2011). Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık. 3. Baskı. Elis Yayınları, Ankara
- YANARDAĞ, Merdan (2013). Yeni Muhafazakârlık Neo-Conlar Dünya’da ve Türkiye’de Post-Modern Gericilik. Destek Yayınları, İstanbul.

- YAVUZ, Hilmi (2007). Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Babılaşma: Simge mi, Kavram mı?, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* içinde. Edt Tanıl Bora, Murat Gültekingil 3. Cilt 4. Baskı, s.212-217, İletişim Yayınları, İstanbul
- YAYLA, Atilla (2005). Özal, Özal Reformları ve Liberalizm, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm* içinde. Edt Tanıl Bora, Murat Gültekingil 7. Cilt, s.584-588 İletişim Yayınları, İstanbul
- YILMAZ, Aytekin (2001). Çağdaş Siyasi Akımlar Modern Demokraside Yeni Arayışlar. Vadi Yayınları, Ankara
- YURDAYDIN, Hüseyin G. (1988). Düşünce ve Bilim Tarihi, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908* içinde. Yay. Yön. Sina Akşin, s.249-317, Cem Yayınevi, İstanbul
- ZÜRCHER, Erik Jan(1995). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. çev. Yasemin Saner Gönen. 1. Baskı. İletişim Yayınları,
- ZÜRCHER, Erik Jan (2006). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık* içinde. Edt. Tanıl Bora, Murat Gültekingil 5. Cilt 3. Baskı, s.40-53, İletişim Yayınları, İstanbul

Sürekli Yayınlar

- AKIN, Mahmut H. (2012). Türkiye’de Muhafazakârlığın Direnme Odağı Olarak Aile, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:31. s. 3-20
- AKTAŞLI, H. Ufuk (2011). Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Sayı:58 s. 147-163
- BARIŞ, İsmail (2014). Muhafazakâr Düşüncenin Temel Değerleri Çerçevesinde Ak Parti, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:41-42. s.237-256
- BERİŞ, H. Emrah (2004). Kemalist Devrimden Muhafazakâr Devrime, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı: 34 s.49-58
- BOSTANCI, Naci (2005). Siyaset ve Gelenek, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.131-136
- ÇAHA, Ömer (2004). Muhafazakâr Düşüncede Toplum, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı: 34 s.15-24
- ÇALAK, Erdoğan (2012) Birey ve Bireyleşme: Psikolojik Bir Analiz, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:32 s. 199-218.
- ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin (2009). "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. c.19. s.265-278,
- ÇETİN, Halis (2005). Ezelden Ebeye: Kadim Bilgeliliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.153-171
- ÇINAR, Aliye (2005). Din, Ahlak ve Gelenek, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.73-88
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997) Muhafazakârlık Üzerine, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı:74 s.32-50
- ÇOLAK, Yılmaz (2011). Modern Devletin Çeşitlilikle İmtihanı, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:28 s.119-136
- ÇOLAK, Yılmaz (2012a). Takdim, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:32 s.1-4
- ÇOLAK, Yılmaz (2012b). Haklar ve Aidiyetler Arasında Birey, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:32 s.21-46
- DUMAN, Fatih (2011). Muhafazakâr Düşüncede Devlet Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:28 s.39-56
- DİKEÇLİGİL, F. Beylül (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:31 s.21-52

- ERDOĞAN, Mustafa (2004). Muhafazakârlık: Ana Temalar, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı: 34 s.5-10
- ERDOĞAN, Mustafa (2008). Takdim, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.7-8
- ERDOĞAN, Mustafa (2008a). Adalet ve Eşitlik, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.9-22
- FEDAYİ, Cemal (2005). Takdim, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.7-9
- FERİDUNOĞLU, İsmail Cem (2013). Günümüz Türkiye'sinde Muhafazakârlık Kavramının Hürriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri Bağlamında İçerik Analizi Yöntemiyle Analizi, Doktora Tezi: SBE Marmara Üniversitesi, İstanbul
- GUSFIELD, Joseph (2005). Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.55-72
- GÜLER, İlhami (2008). Adil Olmanın Saiki Olarak Tanrı ve Ahiret, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.195-207
- GÜNDÜZ, Mustafa (2005). II. Meşrutiyet Dönemi Türkçü, İslamcı ve Batıcı Görüşlere Mensup Aydınların Toplumsal Değişme Telakkileri, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.95-122
- HARRIES, Owen (2004). Muhafazakârlığın Anlamı, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı:34 s.91-100
- İMAMOĞLU, Tuncay (2005). Süreklilik ve Değişim Arasında Ahmet Hamdi Tanpınar, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.37-56
- İREM, Nazım (2008). Klasik Osmanlı Adalet Rejimi ve 1839 Gülhane Kırılması, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.195-207
- KARPAT, Kemal (2011). Osmanlı ve Cumhuriyetin Devlet Anlayışı Üzerine (Mülakat), *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:28 s.121-142
- KEKES, John (2008). Adalet: Muhafazakâr Bir Görüş, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.23-47
- KIRK, Russell (2005). Süreklilik ve Değişim, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.11-26
- KÖK, Selcen (2004). Muhafazakârlık, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı:34 s.117-120
- KURT, Abdurrahman (2012). Osmanlı Aile Yapısı, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:31 s.119-136
- KÜÇÜK, Adnan (2008) . Adalet Kavramına ve Adaletle İlişkin Bazı Teoriler, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:15 s.91-121

- LETWIN, Shirley Robin (2012). Muhafazakar Bireycilik Üstüne, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:32 s.5-20
- Muhafazakar Düşünce DERGİSİ (2012). Muhafazakar Düşünce'den, , Sayı: 31 s.1-2
- NEBATİ, Nureddin (2014). Türkiye'de Muhafazakârlığın AKP Tarafından Yeniden İnşa Edilmesi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:41-42 s.209-236
- NOHUTÇU, Ahmet (2005). Türk Yönetim Geleneğinde Değişim: Siyaset Odaklı Bürokrasiden Kamu Politikası Odaklı Bürokrasiye, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.123-144
- OKUTAN, M. Çağatay (2004). “Müfrit Dinciler” ile “Müfrit Devrimciler”in Orta Yolu: Türk Muhafazakârlığında 1950'ler, *Toplum ve Bilim Dergisi* Sayı:34 s.33-40
- ORTAYLI, İlber (2005). Osmanlı'dan Günümüze Gelenek Üzerine, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.119-122
- SONER, Bayram Ali (2012). Osmanlı-Türk Siyasal Geleneğinde Bireysel ve Kollektif Haklar Mefhumu, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:32 s.151-174
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin (2009). Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık, Doktora Tezi: SBE Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- UZMAN, Mehmet (2005). Değişimin Lokomotif: Alfabe Devrimi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.57-63
- ÜNAL, Mehmet Ali (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Devlet ve Siyaset Geleneğinde Değişim Problemi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:4 s.145-158
- VARGÜN, Berivan Tekin Üzeyir (2012). Aile Kurumu Çerçevesinde Töre ve Namus Cinayetleri, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:31 s.101-118
- YILMAZ, Hüseyin (2005). Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:3 s.39-54

Diğer Kaynaklar

- Erdem, T (2007). “Türkiye’nin Yapısı Muhafazakâr Ağırlıklı” *Milliyet*, www.milliyet.com.tr, Erişim Tarihi 05.09.2017, Erişim Bağlantısı: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/tQG08dzX_x2F_4xZ9NZW_lKmDWQ_x3D_x3D_
- FERİDUNOĞLU, İsmail C. (2013). Günümüz Türkiye’sinde Muhafazakârlık Kavramının Hürriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri Bağlamında İçerik Analizi Yöntemiyle Analizi, Doktora Tezi: SBE Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Haber7 (2013). “28 Şubat Postmodern Darbesinin Öyküsü”, www.haber7.com, Erişim Tarihi: 17.08.2017, Erişim Bağlantısı: <http://www.haber7.com/ic-politika/haber/995704-28-subat-postmodern-darbesinin-oykusu>
- “Muhafazakâr Düşünce Dergisi Tanıtım Filmi”, www.muhamfazakar.com, Erişim Tarihi: 20.08.2017, Erişim Bağlantısı: <http://www.muhamfazakar.com/>
- ŞEYHANLIOĞLU, H. (2009). Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık, Doktora Tezi: SBE Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- T.B.M.M (1946). Demokrat Parti Parti Programı.: www.tbmm.gov.tr , Erişim Tarihi:08.07.2017 Erişim Bağlantısı: <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946.pdf> (08.07.2017)
- TCBB (2017). Biyografi, www.tccb.gov.tr, Erişim Tarihi: 19.08.2017 Erişim Bağlantısı: <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>
- Yılmaz, H. (2006a). “Türkiye ve Muhafazakârlık” *Milliyet*, www.milliyet.com, Erişim Tarihi: 05.09.2017 Erişim Bağlantısı: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/hTPJG9PR4_x2B_YsVDStR_wv2HQ_x3D_x3D_
- Yılmaz, H. (2006b). “Muhafazakârlığın Kökeninde Aile Var” *Milliyet*, www.milliyet.com, Erişim Tarihi: 05.09.2017 Erişim Bağlantısı: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/_x2B_Xe0yAXXE_xvnZss8VmDs_x2B_A_x3D_x3D_

ÖZGEÇMİŞ

Burak Özer, 1990 yılında Yozgat'ın Sarıkaya ilçesinde dünyaya geldi. İlköğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2010 yılında Dilovası Yahya Kaptan Anadolu Lisesini bitirdi. 2010 yılında girdiği Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi lisans programından 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'ndaki yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.

